

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav translatologie

Diplomová práce

Karel Janů

Jungmannův překlad Ztraceného ráje

Jungmann's translation of Paradise Lost

Praha, 2014

Vedoucí práce: Mgr. Šárka Tobrmanová, Ph.D.

Poděkování

Rád bych na tomto místě poděkoval rodině za podporu a vedoucí práce za trpělivost.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 25. srpna 2014

.....

Karel Janů

Anotace

Tato diplomová práce zkoumá první český překlad Ztraceného ráje od Johna Milтона, který v letech 1800 až 1804 vytvořil Josef Jungmann. Práce se zabývá Jungmannovým vztahem k překladům, představuje jeho překladatelský program a nastiňuje důvody, které českého jazykovědce vedly k přeložení Miltonova eposu. Také pojmenovává cíle, kterých Jungmann překladem chtěl dosáhnout, a zda se mu to podařilo. Práce dále popisuje recepci překladu v české literatuře a jeho význam pro literární vývoj. Jejím východiskem jsou existující práce, které se podobným tématem zabývaly, uvedené v bibliografii. Těžiště diplomové práce leží v překladatelské analýze Jungmannova překladu a pokusí se zjistit, jakými metodami Jungmann překládal Ztracený ráj po prozodické, stylistické a především lexikální stránce. Při zkoumání lexikální stránky se práce zaměřuje na neologismy, které Milton v eposu použil a v této části vychází z Hunterovy práce. Tato práce z nich vybírá ty, které jsou ze Ztraceného ráje, a zkoumá, jak si Jungmann, který je považován za jednoho z největších inovátorů českého jazyka, poradil při jejich překladu. Klíčová jsou dvě hlediska: lexikální správnost převodu a potenciální inspirace originálem při tvorbě vlastních neologismů.

Klíčová slova: *Josef Jungmann, John Milton, české národní obrození, neologismus,*

Abstract

This thesis examines Josef Jungmann's translation of John Milton's *Paradise Lost*. Josef Jungmann was one of the leading figures of the Czech National Revival and translated Milton's poem between the years 1800 and 1804. The thesis covers Jungmann's theoretical model of translation and presents Jungmann's motives for translation of Milton's epic poem. The paper also describes the aims Jungmann had with his translation and whether he has achieved them. The reception Jungmann's translation received after it was published and its significance for the Czech literature is also discussed. This thesis is based on existing works cited in the bibliography and aspires to extend them. Primarily, this thesis focuses on detailed translation analysis of how Jungmann's translation compares prosodically, lexically and stylistically to the original. The main focus of the lexical analysis are neologisms that John Milton introduced in *Paradise Lost* and aims to find how Jungmann, who is widely considered as one of the foremost innovators of the Czech language, was able to translate them into Czech. There are two key points – lexical correctness and potential inspiration for his neologisms.

Key words: *Josef Jungmann, John Milton, Czech National Revival, neologism,*

OBSAH

1	Úvod	7
2	Josef Jungmann	8
2.1	Jungmannův překladatelský program	9
2.2	Důvody překladu Ztraceného ráje	10
3	John Milton	13
4	Překladatelská analýza	15
4.1	Prozodie	15
4.2	Syntax a styl	20
4.3	Lexikální rozbor	31
5	Neologismy	50
5.1	Neologismy vzniklé negativní prefixací	50
5.2	Slova neuvedená v OED, participia, složeniny	54
5.3	Neologismy s vedlejším významem	57
5.4	Neologismy s hlavním významem	57
5.5	Neologismy vzniklé konverzí	86
5.6	Miltonovy neologismy	93
5.7	Doplnění Johna Leonarda	100
5.8	Neologismy – shrnutí	109
6	Vliv a význam Jungmannova překladu	116
7	Závěr	119
8	Bibliografie	120
8.1	Primární zdroje	120
8.2	Sekundární zdroje	120
8.3	Internetové zdroje	123

1 Úvod

Jungmannův překlad *Ztraceného ráje* je považován za jeden z nejdůležitějších překladů české literatury a za překladatelský počín, který stál u zrodu moderního českého jazyka a literatury. Cílem této diplomové práce je tento překlad představit a podrobit ho důkladné analýze. Práce v krátkosti představí Josefa Jungmanna a jeho teoretické názory na literaturu a překládání a Johna Milтона.

Nejobsáhlejší část práce a její těžiště spočívá v praktické části. Nejprve bude představen Miltonův text se všemi jeho známými specifiky a poté bude překladatelskou analýzou Jungmannův překlad srovnán s Miltonovým originálem a to na všech rovinách. Budeme zkoumat, jak si Jungmann počínal na prozodické, stylistické a lexikální rovině, zda se držel svých teoretických názorů o překladu a jak je v praxi uplatňoval. V analýze shrneme dostupné poznatky o Jungmannově prozodii, zjistíme, jak postupoval při překladu blankversu do češtiny, jaké problémy při tom řešil a jakým způsobem. Také bude naznačeno, co Jungmannovo řešení znamenalo pro budoucí Jungmannovy překlady poezie a budoucnost českého verše a literatury obecně. Především se zaměříme na analýzu lexikální, která je pro překlad Miltonova nejednoznačného, sémanticky nabitého a kontroverzního básnického díla o dvanácti knihách nejdůležitější a nejvíce odráží Jungmannův novátorský potenciál. Při zkoumání lexikální stránky se práce zaměřuje na neologismy, které Milton v eposu použil a v této části vychází z Hunterovy práce, který v Oxford English Dictionary identifikoval více než 1000 slov, jejichž autorem je John Milton. Tato práce z nich vybírá ty, které jsou ze *Ztraceného ráje*, a zkoumá, jak si Jungmann, který je považován za jednoho z největších inovátorů českého jazyka, poradil při jejich překladu. Klíčová jsou dvě hlediska: lexikální správnost převodu a potenciální inspirace originálem při tvorbě vlastních neologismů. Zásadní pro tuto část diplomové práce bude použití Oxford English Dictionary a Jungmannova Slovníku. Obě příručky jsou přístupné online.

Pokusíme se také zjistit, jestli se jednotlivá hlediska Jungmannova překladatelského postupu vzájemně doplňují a směřují ke společnému cíli. Práce také popíše recepci překladu v české literatuře a jeho význam pro pozdější literární vývoj.

Uvedené citace originálu pocházejí z vydání Johna Leonarda.

2 Josef Jungmann

Jungmann bývá oceňován jako jazykový teoretik, lexikograf a překladatel, nikoli jako autor. Vodička (1960, s. 241): „*Jungmann nebyl natolik tvůrčí uměleckou osobností, aby byl schopen svou původní básnickou tvorbou zasáhnout nějak podstatně do vývoje české literatury. Byl především filologem, a i když měl básnické cítění, mohl je na podkladu svého talentu lépe než původní tvorbou vyjadřovat tlumočením existujících básnických hodnot.*“ Na jeho básnický přínos české literatuře se však zapomíná neprávem. Podle Josefa Hrabáka (1947, s. 70) je to proto, že na něj literární historie dlouho pohlížela jako na romantika nikoli klasicistu. Je přitom zajímavé, že i když byl Jungmann přesunut do škatulky klasicismu, stejně na něj nebylo nahlíženo klasicistickými očima. Důvodem bylo, že Jungmann před tvorbou původních básnických textů upřednostňoval překládání. Klasicisté ale vnímali básnickou tvorbu jinak než romantici. Nekladli důraz na původnost tématu, a nehodnotili tedy překlad jako nižší formu tvorby než původní literární text. Základním prvkem jejich estetiky byl princip nápodoby – hranice mezi původním dílem a překladem se často zcela stírala. Hrabák (1947, s. 70) říká: „*Byla to sice poezie psaná rozumem, stojící v ostrém kontrastu k romantickému myšlení, poezie na hony vzdálená té dnešní, ale to, že není pro nás dnes aktuální, neznamena, že nebyla ve své době ceněna.*“ Chceme-li Jungmanna správně pochopit, je třeba jeho tvorbu vnímat ve správném kontextu. To, že za své životní literární dílo zvolil překlad Miltonova eposu a nikoli původní text, není důvod ho neuznávat jako básníka.

Parafrázování cizích námětů není totéž co překládání, ale ani to ale podle Hrabáka (1947, s. 70) nesvědčí o Jungmannově malém básnickém nadání. „*U Jungmanna formální problematika byla totiž zúžena na nejmenší pole: šlo mu v básnické činnosti jen a jen o řešení problémů jazykových.*“ Hrabák hodnotí Jungmannovu tematickou nepůvodnost kladně, protože právě díky ní se mohl plně soustředit na jazykové problémy, které ho zajímaly nejvíce. Jungmann si překládáním oproti psaní původních textů literární práci neusnadňoval, spíše naopak. Protože se rozhodl pracovat s texty jiných spisovatelů, musel řešit i jazykové problémy, kterým by se jako původní autor mohl vyhnout. Nepůvodnost hodnotí Hrabák (1947, s. 71) kladně i z hlediska čtenářů: „*Právě ona přesouvala i v očích vnímatelů pozornost na výraz – signalizovala zkrátka, že dominantou díla je jeho stránka jazyková.*“ Kvalitu mohl ostatně soudobý čtenář posoudit sám porovnáním s dostupnými německými překlady. Znalost němčiny byla v Čechách na začátku devatenáctého století velmi dobrá.

Překladačská situace Jungmannova období je z dnešního pohledu nestandardní. Pro většinu potenciálních čtenářů náročné překladové literatury bylo snazší opatřit si text v němčině. Jungmannův význam spočívá právě v tom, že stanul v čele úsilí o emancipaci češtiny a že tomuto úsilí dal program, který se sám snažil naplnit. Jeho Slovník česko-německý (1835 – 1839) měl nabídnout českému spisovateli nebo překladateli celé bohatství slovní zásoby, a měl tak mu umožnit psát mateřským jazykem nejnáročnější díla. Těmuž cíli sloužily i jeho překlady, z nichž je překlad Ztraceného ráje nejrozsáhlejší a nejvýznamnější.

Ztracený ráj je Jungmannovo první velké dílo a zároveň se jedná o první velkou česky psanou báseň ve verších. Jungmann v předmluvě ke druhému vydání z roku 1843 uvádí, že dílo napsal mezi lety 1800 a 1804. Překlad nakonec v nákladu 450 výtisků vychází až v roce 1811. S překladem začíná v 27 letech, v době kdy působí jako profesor na gymnáziu v Litoměřicích. V té době je literárně neznámý, jedinou jeho vydanou tvorbou je několik veršů okrajového významu v Puchmajerových sbírkách

2.1 Jungmannův překladačský program

Sám Josef Jungmann (1846, s. 22-24) přisuzuje překladům významnou roli při vytváření novodobého českého jazyka. Uvádí je mezi zdroji obohacování slovní zásoby.

5. doslovné překládání z cizích jazyků – „Činili to Římané z řeckého, Němci z francouzského, anglického aj., činí Rusové a Poláci ze západoevropských řečí; avšak činíme i my zvláště z německého, a snad příliš, tak, že někdy z čista německy českými slovy píšeme. Aby se dokonce nepřekládalo, toho žádati nelze, jelikož, jak nyní literatury evropské stojí, bez překladů žádná z nich obejít se nemůže. Ještě nám příliš brzo hleděti k oslavě a chloubě, hled'me zatím více ku potřebě a užitku.“

Tento vztah k překladačství činí z Jungmanna jednoho ze zakladatelů moderní české překladačské tradice. Jungmann se svými překlady snaží splnit požadavky, které si sám vytyčil. Jejich prostřednictvím chce přispět k rozvinutí spisovatelských dovedností a v praxi ověřit schopnosti českého jazyka. Jeho překlady suplují původní česká díla, kterých je nedostatek, a připravují půdu pro původní náročnou literární tvorbu. Již svou tendencí k autonomnímu básnickému jazyku mají vytvářet představu vyššího slohu, básnických forem, které by byly schopny nést buditelské myšlenky. Jungmann překládá klasicistní básníky –

Johna Drydena, Alexandera Popea, preromantiky – Thomase Graye nebo část Shakespearova Hamleta. V té nabízí zajímavé metrické řešení – blankvers převádí desetislabičným trochejem. Jungmannovo hledání, jak se vypořádat s formou originálu i převodem myšlenkového obsahu, najdeme i v překladu Psaní Eloisy Abelardovi od Alexandera Popea, kde klasicistní hrdinská dvojverší anglického originálu Jungmann převádí jeho vlastními slovy „v třináctisložném, Polákům zamilovaném verši“. Překlad Miltonova Ztraceného ráje se však mezi Jungmannovými překlady vymyká rozsahem i významem.

2.2 Důvody překladu Ztraceného ráje

Názory na to, proč se Josef Jungmann, osvícenec a racionalista, rozhodl překládat právě Miltonovu báseň plnou náboženské tematiky, se různí a překladatel sám odpověď nenabízí. V předmluvě ke svému překladu pouze říká (1958, s. 13): „*O výbornosti básně, o kteréž obšírně již v ne jedné řeči psáno, lze pomlčeti; čtoucímu sama se pochvává.*“

V Zápisích Jungmann píše (1907, s. 32), že jeho záměrem bylo cvičit si při překládání styl a připravovat se k velkému původnímu dílu: „*Překlady moje a maličkosti z doby té sem tam tištěné měly býti cvičením slohu k většímu původnímu dílu připravujícím, ale zmnožené práce úřední v Praze, přibývající věk a jiné okolnosti způsobily, že jsem vyjma Historii literatury a Slovesnost na jednom díle, totiž Slovníku přestati musil.*“ Tento retrospektivní pohled je však třeba brát s rezervou. Připomínáme, že překlad Jungmannovi trval pět let. Těžko se domnívat, že strávil pět let překladem Miltonova eposu, pouze aby trénoval.

S takovým názorem však přichází Robert Sak, který ve své životopisné monografii nabízí hypotézu, že překlad Ztraceného ráje sloužil Jungmannovi jako průprava k vytvoření rukopisných padělků. Opírá se o Jana Jakubce (1911, s. 848), který upozorňuje na příbuznost básnické dikce Rukopisu královédvorského s Atalou a Ztraceným rájem a uvádí, že i jazyk Rukopisu odpovídá zásadám, jimiž se řídil Jungmann ve svých překladech. Dále cituje Josefa Vladyku (1947, s.94), který označuje jazyk rukopisů za „jungmannovský ‚prostředkující‘ slovanský dialekt“ a poukazuje na to, že pohanští Čechové v Rukopisech měří čas stejně jako divoši v Chateaubriandově Atale a andělé v Miltonově Ztraceném ráji. Sám Sak potom uvádí jako důkaz „typické složeniny Jungmannova údobí, ve staročeštině většinou neznámé“. Sak však nijak neprokazuje, že Jungmann o Hankově a Lindově falzifikaci věděl, natož že se jí sám aktivně účastnil. I odsud by přitom stále bylo velmi daleko k tvrzení, že se Jungmann

k „napsání“ Rukopisů připravoval už o více než 15 let dříve překládáním Miltonova eposu. Sakova argumentace v tomto místě jeho jinak užitečné publikace navíc není příliš přesvědčivá (2007, s. 134): *Romanu Jakobsonovi byly Rukopisy významnou etapou v boji českého romantismu proti verši kodifikovanému Dobrovským, ale Jungmannovo jméno raději ani nevyslovil.* Jeho teorie, že překlad Ztraceného ráje sloužil Jungmannovi jako průprava pro sepsání epických básní Rukopisů, je podle našeho názoru čistě spekulativní a neobhajitelná.

Václav Zelený (1881, s. 43) se domnívá, že Jungmanna ke Ztracenému ráji „*Dovedla možnost osvědčiti ohebnost a bohatství češtiny i svou veršovnickou obratnost při převodu prosté a vznešené řeči Miltonovy a lyrických krás díla.*“ Soudí tedy, že Jungmanna na Ztraceném ráji zaujala především jazyková stránka překladu. To je ovšem v rozporu s tím, co Jungmann (1958, s.13) říká v závěru předmluvy: „*Přeji ostatně, aby jakož velebný duch Miltonův mně po čtyry léta mnohé dny ublažoval, tak on v tomto českém odění mým milým vlastencům k usazení některé chvíle posloužil.*“ Jungmannův vztah k Miltonově básni byl tedy podle všeho pozitivní i po obsahové stránce.

Jungmann si byl také vědom vlivu Ztraceného ráje na západoevropské čtenáře. Jako jeho hlavní důvod pro volbu Ztraceného ráje to uvádí Jaroslav Vlček (1951, s. 287). Vlček má pravdu, že literatura potřebovala impulz v podobě překladu náročného díla, ale není to odpověď na otázku proč právě Ztracený ráj.

Emanuel Chalupný (1911, s. 13) zdůrazňuje Jungmannovy individuální důvody a soudí, že Jungmann, který neměl literární zkušenosti, se do překladu pustil v první řadě z osobních, neveřejných pohnutek: „*Nalézal v básni Miltonově tóny, které budily v jeho vlastním srdci ozvěnu: tóny idylického poklidu rajského, hudbu sfér nebeských, harmonickou barvitost přírody pozemské a ideální lásku manželskou – vše, po čem až dotud marně byl toužil a co i teď jenom chvílemi sám zažíval.*“ Je pravda, že Jungmann opakovaně psal (Zelený 1881, s. 393; Jungmann 1881, s. 516), že Miltonova poezie a obzvlášť potom jeho obraz ráje mu byly a zůstanou potěšením a blahem a Miltonovu chválu manželství v Ztraceném ráji si připomíná ještě na sklonku života (Jungmann 1907, s. 51), ale nebyl to jediný důvod.

Felix Vodička (1960, s. 242) se domnívá, že Jungmann chtěl překladem náročného díla ukázat kvality češtiny a zároveň překlad vnímal jako impulz pro budoucnost české literatury: „*Jungmann spatřoval v Miltonově eposu dílo, jehož překlad bude schopn vzbuzovat touhu po obdobných dílech české národní literatury.*“ V tomto smyslu se Jungmann vyjadřuje ve Slovesnosti (1846, s.29): „*Tři stupně projíti povinna literatura naše: poznání jazyka,*

známost věcí a cvičenost ducha, původnost prací. K prvnímu pomoci jí mohou staré vzory, k druhému čtení a překládání cizích výborných spisův, ke třetí čas a výtečné hlavy časem se rodící.“ Ke třetímu stupni Jungmann nedospěl, ale druhý se mu splnit podařilo.

Spojením důvodů, které uvádějí Zelený, Vlček, Chalupný a Vodička dostáváme obrázek blízký pravdě. Jungmanna k rozhodnutí překládat Ztracený ráj přivedla kombinace uvedených motivací – jednak ráz díla, který byl blízký jeho vlastním pocitům, jednak literární kvality díla, které pro něj činily text zajímavým. Ztracený ráj jej lákal svou velkolepostí a nesnadností k tomu, aby se pokusil vystihnout kvality originálu v pokud možno stejně kvalitním českém překladu, a zároveň mu nabízel příležitost se cvičit a zdokonalovat v psaní veršů. Pro český literární vývoj byl nejdůležitější pokus přinést do české literatury náročné a exkluzivní dílo. Jungmann o nepřístupnosti svého textu pro širší čtenářstvo věděl a obával se jeho přijetí (1881, s. 521): *„Není pro mnohé čtenáře, a již pro to samé nebude moci míti velký odchod.*“ Překladem Ztraceného ráje Jungmann začal novou éru v české poezii, snahu o tvoření náročné literatury pro literárně náročné publikum. Již tím se stal Jungmannův překlad přelomovým. Odvážným výběrem textu předešel svou dobu o roky, ne-li o dekády.

Jungmannův překlad Ztraceného ráje je nejvýznamnějším překladem druhé etapy obrození. Jungmannův postup v místech, kde česká slovní zásoba nestačila, byl totiž radikální. Rozhodl vnést do češtiny slova stará nebo lidová, slova z jiných slovanských jazyků anebo sám vytvořit nové odvozeniny ze známých kořenů. To se pochopitelně dělo na úkor srozumitelnosti a konzervativní kritici také z tohoto důvodu Jungmanna napadali. Ten negativní reakce zaznamenal a před námitkami Juraje Palkoviče, odpůrce Jungmannových jazykových postupů a zastánce veleslavínské češtiny, se brání (1881, s. 526): *„Vystavuje mi, že náramně po cizích a neznámých slovích lapám... Nemám-li užívatí vši zálohy jazyka zvláště ve větších básních, tu nevím, co pojde z literatury naší.*“

Jungmann navíc tyto reakce očekával, a proto své postupy preventivně hájí už v krátké předmluvě (1958, s. 13). *„Ale,“ slyším někoho, „Proč tolik neznámých slov?“ Neznámých? Kdo se dobrých knih, zvláště Písma svatého čítáním pilně zanáší, tomu málo neznámých bude. „Ale jsou tu i slova jinოსlovanská!“* Odpověď k této poznámce shrnuje Jungmannovo smýšlení. Připouští, že se v jeho překladu vyskytuje „jedno nebo dvě“ slova z jiných slovanských jazyků, ačkoli, jak ukážeme, jejich počet značně podhodnocuje; *„Všecka pak na konci vysvětlena. Ostatní, bude-li co temného Slovník (1805) vyjasní.*“

3 John Milton

Když v roce 1667 vychází Ztracený ráj, jeho životní dílo, je Miltonovi téměř 60 let a je už 15 let slepý. Milton svou báseň podle dostupných informací diktoval mezi lety 1658 a 1664, ale John Leonard (2000, s. 7) soudí, že části textu jsou výrazně starší. Kořeny básně velmi pravděpodobně sahají až do Miltonova mládí. Už v devatenácti letech Milton veřejně plánoval napsat velkou báseň na vážné téma. Ve 40. a 50. letech 17. století publikoval z poezie jen několik sonetů a věnoval se především psaní politických pamfletů. Někteří badatelé se domnívají, že už v této době pracoval na dílech, která vydal až po Ztraceném ráji jako *Samson bojující* nebo *Ráj znovu nabytý*, jiní se domnívají, že v té době trpěl autorským blokem, kterého se zbavil až plnou ztrátou zraku v roce 1652. John Milton umírá 8. listopadu 1674. Téhož roku vychází druhé, upravené, vydání Ztraceného ráje, ve kterém Milton po vzoru Vergiliovy Aeneidy mění počet zpěvů z deseti na dvanáct.

Miltonův vliv v Evropě osmnáctého století se dá srovnat snad jen s Byronovým o století později. Zatímco po svém vydání v roce 1667 zůstal na kontinentu Ztracený ráj téměř nepovšimnut, po Miltonově smrti stoupá popularita básně strmě vzhůru a po sto letech už je Ztracený ráj v Anglii ceněn stejně jako Shakespearovo dílo. William Hayley (1796) ho ve své biografii nazývá „největším anglickým autorem“. Pochvalně se o něm vyjádřili Newton, Hume i přední francouzští umělci a myslitelé Voltaire, Racine nebo Chateaubriand.

Ztracený ráj byl v roce 1728 přeložen do holandštiny, o rok později do italštiny a francouzštiny, v roce 1780 do ruštiny, 1790 do polštiny. Největšího ohlasu v Evropě se mu dostalo v Německu. První překlad od Ernsta Gottlieba von Berg zde vyšel už v roce 1682, ale významnější z hlediska literární historie je o padesát let mladší Bodmerův překlad. Johann Jakob Bodmer byl německy píšící švýcarský spisovatel a jeho prvnímu překladu Ztraceného ráje se v německé literatuře přezdívá „švýcarský překlad“. O deset let později ho následoval upravený „překlad německý“ a o dalších dvanáct let později potom „překlad poetický“. V roce 1760 vydává svůj překlad Justus Friedrich Wilhelm Zachariae a v roce 1793 básník Samuel Gottlieb Bürde. Ztracený ráj a s ním i Milton tak pronikají do povědomí širšího obecnstva, jeho jméno se stává synonymem pro nové směry v poezii a Goethe v roce 1799 v dopise Schillerovi píše, že „Ztracený ráj je uměleckým dílem ojedinělé a nepomíjející ceny.“

Co do prestiže výchozího textu tedy Jungmann nemohl zamířit výš. O to obtížnější byl jeho překladatelský úkol. Ani čeština zlatého veleslavínského věku neměla natolik bohatou slovní zásobu, aby se mohla srovnávat s Miltonovou angličtinou, natož čeština počátku 19. století. Jungmann byl nucen jazykový materiál pro svůj překlad ze značné části teprve vytvářet a počínal si při tom s pozoruhodnou prozíravostí. Kromě lexikálních problémů s nedostatečně vyvinutou slovní zásobou je také třeba zmínit absenci básnického díla obdobného rozsahu. Jungmann se neměl kde inspirovat. Jeho překlad byl první velkou, rytmickým veršem psanou básní české literatury.

4 Překladatelská analýza

4.1 Prozodie

Ztracený ráj je psán blankversem – nerýmovaným pětistopým jambem. Dříve než s ním srovnáme verš, kterým jej Jungmann v překladu nahrazuje, nejprve krátce o Miltonově blankversu. Blankvers má svoji předepsanou formu, a může proto působit mechanicky, ale Milton se abstraktním schématem nenechává omezovat. Aby se vyhnul jednotvárnosti, ve velké míře jej diferencuje, obratně zachází s přízvuky, počtem slabik, pauzami, tak aby jejich variací dosáhl souladu mezi obsahem a formou. Cejp (1958, s. 410) má pro něj slova nejvyšší chvály. „*Hudebnost jeho blankversu není dosud překonána a nejen odborníci, nýbrž i básníci studovali jeho metrické umění.*“ V originále jsou verše o deseti až dvanácti slabikách, verše, v nichž místo pravidelných pěti přízvuků jsou přízvuky čtyři nebo jen tři, verše, kde vedle jambů nacházíme trocheje, spondeje či anapesty. Souměrným střídáním metrických prvků dosahuje Milton větší plynulosti a hudebnosti své básně. Často užívá enjambement. Prvních šest veršů Ztraceného ráje ilustruje pestrost rytmu skladbu celé básně. Symbol 2 značí silný přízvuk, symbol 1 slabý přízvuk a 0 nepřízvučnou slabiku.

1. Of Man's first disobedience, and the fruit
0 2 /1 0/0 2 / 0 0 / 0 2/
2. Of that forbidden tree, whose mortal taste
0 1 /0 2 / 0 1 / 0 2 / 0 2/
3. Brought death into the World, and all our woe
1 2 /0 0 / 0 2 / 0 1 / 0 2
4. With loss of Eden, till one greater Man
0 1 / 0 2 / 0 0 / 0 2 / 0 2 /
5. Restore us, and regain the blissful seat,
0 2 / 0 0 / 0 2 / 0 2 / 0 2/
6. Sing, Heavenly Muse,...
2 2 / 0 0 2 /

První, třetí a pátý verš mají vrcholy ve třetí a páté stopě, druhý a čtvrtý verš ve druhé a čtvrté stopě. Tyto dva typy se u Milтона volně střídají. Kromě různé intenzity přízvuku a dvojího

typu blankversu využívá Milton ještě dalších rysů, které zaručují rozmanitost verše: inverzi (první verš, druhá stopa), stopu bez přízvuku (třetí verš, druhá stopa), anapest (šestý verš, druhá stopa), tři nepřízvučné slabiky ve stopě (první verš, čtvrtá stopa), ženské zakončení verše prodlužující počet slabik z deseti na jedenáct, někdy na dvanáct. Dále umně využívá eufonických prostředků k dosažení rytmické rozmanitosti, takže melodická linie jeho verše je bohatá. Mezislovní předěl se u něj často nekryje s hranicí stopy, čímž vzniká dojem plynulosti. Ten je ještě posilován přesahy, takže konce veršů nejsou ostře odděleny.

Levý (1963, s. 261) o rozdílu mezi anglickým a českým veršem říká: *V anglickém verši tvoří přízvukné slabiky kostru, na niž slabiky nepřízvučné nemají podstatný vliv. Jde o typický iktový verš. Naopak v českém verši každá nadbytečná nebo vynechaná nepřízvučná slabika mění délku intervalu, ruší rytmickou setrvačnost a mění rytmus pravidelný ve volný.* Jednotkou v českém verši je tedy slabika, kdežto v anglickém takt. Český rytmus je potom založen na principu stejného počtu slabik v odpovídajících si rytmických úsecích, kdežto anglický na stejném trvání taktů bez ohledu na počet slabik.

Pro pochopení a správné zhodnocení Jungmannova verše v překladu Ztraceného ráje je třeba si uvědomit, že ve stejné době, kdy Jungmann překlad dokončuje, pracuje na nakonec nevydaném a pouze mezi přáteli rozšiřovaném *Nepředsudném mínění o prosodii české*, ve kterém navrhuje, aby čeština založila svůj verš na časomíře. „*Čas tedy jediný, čas bud' pravidlem prozodie naší! To hle jest mínění mé.*“ Tento rozpor můžeme interpretovat jako důkaz Jungmannovy nespokojenosti s obecnými poměry soudobého českého básnictví, nebo jako nespokojenost s veršem vlastního překladu.

Verš Ztraceného ráje lze v každém případě považovat za první pokus o vybočení z linie puchmajerovského verše, což je zřejmé z metra, které Jungmann volí. V době kdy Puchmajer a jeho skupina prosazují přízvukný český hexametr, kdy Puchmajer tímto veršem, typickým pro antickou epickou poezii a nazývaným též „hrdinský“ nebo „heroický“ verš, překládá milostný Montesquieuův Chrám Gnídský, už samotné Jungmannovo rozhodnutí Ztracený ráj hexametr nepoužít, lze považovat za tvůrčí. K budoucnosti českého hexametru byl Jungmann značně skeptický a také později během sporů o časomíru spíše než napodobování antických meter prosazoval vlastní rozměry české.

První zásadní odchylka Jungmannova překladu od originálu se týká rozměru – originál je psán nerýmovaným pětistopým jambem, vzestupným veršem, kdežto Jungmann v překladu používá trochej a přidává slabiku. Vzniká tak jedenáctislabičný verš s mužským zakončením.

Takový verš s metricky důraznou poslední slabikou dává Jungmannovi velké možnosti pro navození vzestupné rytmičné linie. Stačí co nejčastěji zakončovat verše plnovýznamovým jednoslabičným slovem, tak jako v prvním verši: *Neposlušnost první člověka, i plod*. Podle Hrabáka tak Jungmann také činí a daří se mu napodobovat vzestupnost originálu. V prvních 250 verších prvního zpěvu jsme však takových veršů napočítali přesně dvacet, v prvních 250 verších druhého zpěvu 25 a v prvních 250 verších třetího zpěvu sice nejvíc, ale stále zanedbatelných 27. Dohromady tedy ani ne deset procent. Vzestupné rytmičné linie tedy způsobem, o kterém hovoří Hrabák, Jungmann zcela jistě nedosahuje.

Puchmajerovci usilovali o to, aby se hranice stopy kryly s hranicemi slov, což vedlo k monotónnosti. Jungmann podle Hrabáka nepřijímá pasivně jejich formu, ale pokouší se monotónnost narušit kladením syntaktických pauz do středu stopy.

Neposlušnost první člověka, i plod. (I,1)

Z hlediska stopovosti lze verš rozložit na trochejskou dipodii (neposlušnost), trochejskou stopu (první) a druhou trochejskou dipodii (člověka, i). Právě druhá dipodie je podle Hrabáka pro Jungmannovo pojetí stopy nejpriznáčnější, protože obsahuje syntaktickou pauzu, která se nachází po druhé těžké době. Navíc zdůrazněnou čárkou před spojkou i v poměru slučovacím. Jungmann tu spojuje trojslabičné slovo s jednoslabičným jinak než puchmajerovci, ti kladli syntaktický předěl na konec verše nebo stopy, nikoli doprostřed. Jungmann sice zachovává druhou hranici stopy, ale po syntaktické stránce ji rozbíjí. Pauza uvnitř stopy je větší než na konci. Josef Hrabák hovoří o „stopovém enjambement“. Toto drobení stopy, které vzniká kladením syntaktické pauzy do jejího středu, je podle Hrabáka pro Jungmannův překlad typické. V prvním zpěvu jsme ale takových veršů napočítali 18 procent, ve třetím 22 procent, a ve druhém potom dokonce pouze 16 procent, ostatní končí sestupně. Takový výsledek spíše ukazuje na to, že se jedná o bezpříznakové užívání prostředku a s Hrabákem tedy nelze souhlasit, že by Jungmann často kladl syntaktickou pauzu do středu stopy s úmyslem ji rozbít. Je možné, že Hrabák za drobení stopy považuje i případy s čárkou před spojkou ve slučovacím poměru, ale taková byla ortografická norma Jungmannovy doby.

Druhý aspekt, ve kterém se Jungmann liší od předlohy, je metrická osnova. Milton nezachovává důsledně stejný počet slabik ve verši ani rozložení slovních přízvuků, Jungmann je v obou ohledech důsledný a až na výjimky obojí v souladu s dobovými požadavky na sylabotónický verš přesně zachovává.

Veršovou vzestupnost Jungmann podle svých vlastních slov (1958, s. 13) řeší mužským zakončením: „*Chtěje co možné Miliona samého rytmem i mluvy důstojností vytvořiti, užil jsem jeho vlastního verše, toliko s trochaickým počátkem.*“ To nám ovšem nic zásadního neříká, protože podle dobové teorie verše se jamb od trocheje lišil jen svým začátkem. „*Prostomluvě nejbližší jsou metra, v kterých trochaický chod panuje, a tedy i jamby, protože ty jsou trochaei s předrážkou.*“ Jungmann (1846, s. 12) věřil, že užívaje trochej, překládá rozměrem originálu. Za slabiku, kterou přidává, považuje slabiku první, nikoli klauzuli. V tom spočívá další tvůrčí rozhodnutí. Mohl totiž sáhnout k jambu, jaký užívali puchmajerovci – k řadě trochejů s anakruzí. Jungmann si ale uvědomoval, že takový verš by byl pouze napodobeninou jambu a nemohl vytvořit iluzi vzestupného rytmu. Básnický jazyk nebyl natolik vyspělý, aby se mohl pokusit o stopový jamb, který ostatně není pro češtinu přirozený ani dnes, a Jungmann se nikde nezmiňuje, že by o tom uvažoval. Zvolil kompromisní řešení.

Proti vzestupnému Miltonovu blankversu se schématem U – / U – / U – / U – / U – /

tedy Jungmann většinou volí sestupné metrum typu – U / – U / – U / – U / – U U /

Pro rytmický charakter Jungmannova verše jsou dle Hrabáka (1959, s. 190) charakteristické tyto dva prvky:

1. Nejnápadněji z celého verše je mezislovním předělem vyznačována devátá slabika. Po stránce frázování je tak verš asymetrický. Miltonův verš naproti tomu směřuje k symetrickému tvaru. Nejvíce mezislovních předělů se nachází mezi pátou a šestou slabikou. Zatímco Milton tedy směřuje k pravidelnému tvaru 5 + 5 slabik, u Jungmanna je to 8 + 3.

S tím však nelze souhlasit. Hrabák má pravdu, že Jungmann, pokud jde o dělení na poloverše, předlohu nenapodobuje. Jeho verš skutečně nesměruje k pravidelnému rozdělení jako Miltonův. Zvláštností Jungmannova verše totiž je, že v poloze syntaktického předělu uvnitř verše žádná pravidelnost není. V prvních třech stech verších prvního zpěvu je distribuce následující:

po druhé slabice – 18, po třetí slabice – 19, po čtvrté slabice – 32, po páté slabice – 36, po šesté slabice – 49, po sedmé slabice – 27, po osmé slabice – 16, po deváté slabice – 15, po desáté slabice – 3, po jedenácté slabice – 3.

Podobně v prvních třech stech verších třetího zpěvu: po druhé slabice – 9, po třetí slabice – 25, po čtvrté slabice – 30, po páté slabice – 38, po šesté slabice – 26, po sedmé slabice – 20, po osmé slabice – 24, po deváté slabice – 30, po desáté slabice – 3, po jedenácté slabice – 5.

S výjimkou první a dvou posledních je distribuce v zásadě rovnoměrná.

2. Konec verše bývá u Jungmanna často vypointován jednoslabičným slovem. Díky tomu Jungmann dosahuje dojmu vzestupnosti, ale zároveň tak izoluje sousední verše. Při čtení totiž musíme na konci verše končícího akcentovaným jednoslabičným slovem udělat malou pauzu, abychom oddělili jeho přízvučnou klauzuli od první slabiky následujícího verše, která nese metrický přízvuk.

I to je pravda pouze v omezené míře. V prvním zpěvu, takto končí pouze 22 procent veršů, ve třetím verši 18 procent a ve druhém pouze 16. Průměrně tedy zhruba každý pátý. Je pravda, že Jungmann na konec verše staví i slova nepřízvučná, která tak dostávají metrický přízvuk a jsou pointovaná:

I, 10: z směsice lid učil zvolený; či tě

hora těší Sionská

Jungmannův verš zůstává silně stopový v poměru k originálu, kde je přesah slova ze stopy do stopy společně s inverzemi častý. Tím je v porovnání s originálem dána jeho menší rytmiická rozmanitost.

Neposlušnost první člověka i plod

2 0 / 1 0 / 2 0 / 2 0 / 0 0 1

stromu zakázaný, jehož požití

2 0 / 2 0 / 1 0 / 1 0 / 2 0 1

zhoubné vneslo smrt i bídu všelikou

2 0 / 2 0 / 2 0 / 2 0 / 2 0 1

na svět s ztrátou ráje, až nás Bůhčlověk

2 0 / 2 0 / 2 0 / 1 0 / 2 1 0

vykoupil a získal opět blažené

2 0 / 1 0 / 2 0 / 2 0 / 2 0 1

ono sídlo, - zpívej, Múzo nebeská!

2 0 / 2 0 / 2 0 / 2 0 / 2 0 1

Z dvaceti čtyř dvojslabičných stop je patnáct obsazeno dvojslabičnými slovy, která se kryjí se stopou, dvě čtyřslabičnými slovy, které tvoří dvě stopy. Jen pět stop tvoří odchylku ve smyslu drobení stopy, jak o něm hovoří Hrabák. Konce veršů mají s výjimkou prvního verše popsanou kadenci vytvořenou trojslabičnými slovy. V tomto ohledu je Jungmannův odklon od originálu značný.

4.2 Syntax a styl

Miltonův styl označuje Mathesius (1933, s. 151) jako napjatý: „*Plynulý sloh alžbětinský jako by byl ztotožněn s tím pořádkem větných částí a vět, kde to, co je bližší a známější, stojí před tím, co je vzdálenější nebo novější... Tímto napjatým stylem vyzdvihuje Milton ty větné části či věty, které považuje v kontextu za závažné.*“ Takový pořádek motivů ve větě čtenáře nutí k pozornějšímu čtení, protože význam bývá odhalen až na konci periody.

K vytváření takového napětí Milton používal dlouhých period, které tvoří samy o sobě malou významovou jednotku a zároveň velmi úzce souvisejí s periodami sousednímu.

Of man's first disobedience, and the fruit	Neposlušnost první člověka i plod
Of that forbidden tree, whose mortal taste	stromu zakázaný, jehož požití
Brought death into the world, and all our woe,	zhoubné vneslo smrt a bídu všelikou
With loss of Eden, till one greater man	na svět s ztrátou ráje, až nás Bůhčlověk
Restore us, and regain the blissful seat,	vykoupil a získal opět blažené
Sing Heav'nly Muse, that on the secret top	ono sídlo, - zpívej, Múzo nebeská!
Of Oreb, or of Sinai, didst inspire	Ty, jenžs na Orebě, vrchu tajemném,
That Shepherd, who first taught the chosen seed,	neb tam na Sinaji nadchla pastýře,
In the beginning how the heav'ns and Earth	aby o nebe a země počátku

Rose out of Chaos: or if Sion hill	z směsice lid učil zvolený; či tě
Delight thee more, and Siola's brook that flowed	hora těší Sionská a Siloe
Fast by the Oracle of God; I thence	potok, u svatyně boží tekoucí?
Invoke thy aid to my adventurous song,	Vzývám odtamtud tvou pomoc k písni své,
That with no middle flight intends to soar	kteráž nad aonské hory vzlétnouti
Above th'Aonian mount, while it pursues	směle miní po věcech až dosavad
Things unattempted yet in prose or rhyme.	v próze ani v rytmu nevypravených.

V překladu první věty Ztraceného ráje najdeme většinu stylistických technik, které Jungmann používá. Genitivní objekt (*Of man's first disobedience*) stojí před predikátem, který je ještě posunut dalším rozšířeným objektem (*and the fruit Of that forbidden tree*), na němž závisejí vedlejší věty (*whose mortal taste...*). Těsné spojení predikátu (*sing*) a objektu (*Of man's first disobedience*) je ještě porušeno inverzí slovosledu. Je zde rozdělení dlouhého souvětí na více vět, nahrazení vedlejší věty participiem (*and Siola's brook that flowed Fast by the Oracle of God x Siloe potok, u svatyně boží tekoucí*), změna vztažné vedlejší věty v účelovou (*That Shepherd, who first taught the chosen seed x nadchla pastýře, aby ... učil*).

Úvodní šestnáctiveršovou periodu básně Jungmann dělí na čtyři věty, čímž se stylistické napětí založené na neobvyklé pozici vložených vedlejších vět částečně ztrácí. Pro Jungmannův překlad je dále typická změna, která posiluje nominální tendenci jeho textu. Vedlejší větu s predikátem (*how the heav'ns and Earth rose out of Chaos*) nahrazuje jmennou vazbou (*aby o nebe a země počátku*). Tato tendence k nominalizaci textu, která je přítomna v celém překladu, se projevuje převáděním různých typů vedlejších vět na participiální skupiny nebo jmenné vazby. Jungmannův překlad je proto hutný, kondenzovaný a někdy ne snadno pochopitelný pro čtenáře, který není obeznámen s originálem.

Milton se snažil své myšlenky vyjádřit co nejmenším počtem slov. Proto v originále nenajdeme zbytečná slova, která by neměla smysl pro význam věty. Walter Raleigh (1915, s. 198) Miltonův styl ve Ztraceném ráji charakterizuje takto:

"He chooses his every word. You cannot guess the adjective from the substantive, nor the end of the phrase from its beginning. Every word is of value. There is no mortar between the stones, each is held in place by the weight of the others, and helps to uphold the building."

Milton vybírá každé slovo. Adjektivum nelze uhodnout podle jeho substantiva, konec věty nelze uhodnout podle jejího začátku. Každé slovo má svou hodnotu. Mezi jeho kameny není žádná malta, žádná podpora, slova se drží na svém místě vahou slov sousedních.

Jinak řečeno, Milton nepoužívá omšelá slovní spojení. Překladatel Ztraceného ráje by se tedy měl snažit slova nepřidávat, protože to není potřeba, a neměl by je ani ubírat, protože tím může podrýt kohezi celého textu. Jungmann se však dopouští obojího. Přestože mnoho slov nebo veršů zkracuje či vynechává, vzrostl mu oproti originálu počet veršů. Jungmannův překlad je v každém z dvanácti zpěvů delší než originál. Dohromady tento rozdíl činí 1461 veršů. Nezapomínejme, že Jungmannův verš je o slabiku delší, a že tedy Jungmannovi můžeme přičíst dalších zhruba 12 026 slabik. Počítáme-li 10 slabik do verše, činí tedy rozdíl mezi originálem a Jungmannovým překladem přibližně 2660 veršů. Jungmannův překlad je tedy o celou čtvrtinu delší než originál, přibližně o tři Miltonovy zpěvy. Je třeba podotknout, že tyto kalkulace jsou pouze přibližné, a proto musíme upozornit na dva fakty, které statistický odhad upravují v Jungmannův prospěch. Zaprvé, i u Miltona se, i když ne ve velké míře, také vyskytují jedenáctislabičné verše. Jednak kvůli nadpočetným nepřízvučným slabikám podle iktového principu, jednak při zakončení jambického verše amfibrachem. Zadruhé, Jungmann nepovažuje koncové participiální *–l* za slabikotvorné, takže například *zavedl*, jsou pro něj pouze dvě slabiky.

	John Milton	Josef Jungmann
Počet veršů v 1. zpěvu	798	869
Počet veršů v 2. zpěvu	1055	1219
Počet veršů v 3. zpěvu	742	827
Počet veršů v 4. zpěvu	1015	1151
Počet veršů v 5. zpěvu	907	1031
Počet veršů v 6. zpěvu	912	1079
Počet veršů v 7. zpěvu	640	739
Počet veršů v 8. zpěvu	653	739
Počet veršů v 9. zpěvu	1189	1384
Počet veršů v 10. zpěvu	1104	1262

Počet veršů v 11. zpěvu	901	1010
Počet veršů v 12. zpěvu	649	716
Celkový počet veršů	10 565	12 026

Po stránce stavby textu zkoumal Ztracený ráj Thomas Corns v knize Milton's Language. Corns ke svému výzkumu použil speciální počítačový program, pomocí něhož zkoumá náhodně vybraných 10 procent Ztraceného ráje. Miltonův epos zkoumá na různých rovinách a porovnává výsledky s kontrolními vzorky, kterými jsou díla Miltonových současníků. Chce zjistit, jak se Milton od nich liší a jak Ztracený ráj pravděpodobně působil na čtenáře v době, kdy vyšel.

Průměrný počet slov a slabik ve větě, průměrný počet vět v souvětí – ve všech těchto ukazatelích má Milton vyšší čísla než kontrolní skupina. V průměru má Miltonova věta ve Ztraceném ráji 24,6 slov, 31,6 slabik a průměrné souvětí 3,6 věty. U kontrolní skupiny je to 18,5 slov, 22,9 slabik v průměrné větě a 2,9 věty v souvětí. To, že je rozdíl nejvyšší u slabik, značí podle Cornse Miltonovu zálibu v dlouhých slovech.

Výsledky ukazují zajímavé zjištění. O něco vyšší hodnoty u Miliona totiž nejsou způsobeny tím, že by Miltonova typická věta byla o něco malá delší, než tomu je u jeho současníků. Rozdíly jsou způsobeny vyšším počtem velmi dlouhých vět.

Počet slov ve větě	Milton		Kontrolní vzorek	
	Počet vět	Procento	Počet vět	procento
1 – 9	116	24,5	79	25,7
10 – 19	144	30,4	135	44
20 – 29	83	17,5	41	13,4
30 – 39	61	12,9	33	10,7
40 – 49	25	5,3	9	2,9
50 a více	44	9,3	10	3,3

Počet slabik ve větě	Milton		Kontrolní vzorek	
	Počet vět	Procento	Počet vět	procento
1 – 9	59	12,5	34	11,1
10 – 19	118	24,9	93	30,3
20 – 29	105	22,2	105	34,2
30 – 39	61	12,9	22	7,2
40 – 49	52	11	37	12,1
50 a více	78	16,5	16	5,2

Milton užívá o něco málo méně krátkých vět s maximální délkou 9 slov a jen o něco málo více vět s menším počtem slabik než deset. To čím se Miltonův text ale liší především, je častější výskyt velmi dlouhých vět. Šestnáct a půl procenta Miltonových vět je delších než 50 slabik, více než devět procent má více než 50 slov. V kontrolním vzorku u Miltonových současníků je to pouze pět procent respektive tři procenta.

Podobně vyznívá porovnání i u počtu vět v souvětí.

Počet vět v souvětí	Milton		Kontrolní vzorek	
	Počet vět	Procento	Počet vět	procento
1	112	23,7	86	28
2	112	23,7	81	26,4
3	66	14	49	16
4	55	11,6	40	13
5	43	9,1	20	6,5
6 - 10	64	13,5	27	8,8
11 a více	21	4,4	4	1,3

Nejvýraznější rozdíl je opět v nejdelší kategorii, v patnácti případech je Miltonova věta dokonce delší než 100 slabik a v šesti se skládá z více než 100 slov. Takové věty znamenají složitou syntax. Podívejme se na příklad. Jedná se o složité souvětí s několika větnými a polovětnými vazbami, které zabraňují snadnému porozumění.

he thereat

Tvorec jeho pak – I smíchu to

Offended, worth your laughter, hath given up

hodno! – uražený vydal miláčka

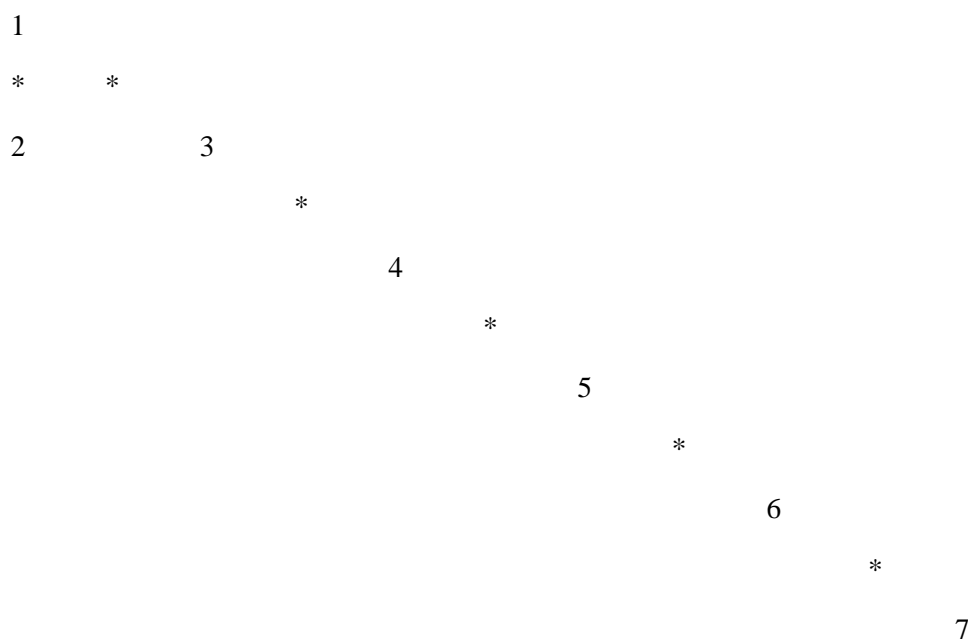
Both his beloved man and all this world,	svého, člověka, i svět ten veškerý
To Sin and Death a prey, and so to us,	smrti v lup a hříchu v moc, a tudy nám
Without our hazard, labour, or alarm,	bez úsilí, bez trudu a bez práce;
To range in, and to dwell, and over man	tam se usadíme, tamto bydleti
To rule, as over all he should have ruled.	budem, vládu nad člověkem vedouce,
(X, 487 – 493)	jakož nade vším on vládu vésti měl.

Jungmann (X, 553 – 560)

Jungmann sice formálně také překládá jednou větou s jednou tečkou na konci, logicky ovšem úsek člení středníkem na dva celky.

V čem se Milton významně liší od svých současníků, je vysoký výskyt souvětí, ve kterých věty vedlejší nezávisejí na větách hlavních, ale na jiných větách vedlejších. U Miltona je průměrně téměř jedna v každém souvětí (0,95), kdyžto v kontrolním vzorku je to pouze 0,42. To je významný rozdíl. Většina dlouhých vět ve Ztraceném ráji nejsou souřadná spojení několika hlavních vět, ale rozvitá souvětí s mnoha vedlejšími větami, které na sobě závisejí. Nejjednodušší model ilustruje následující příklad. Vedlejší věty na sobě závisejí, tak jak jsou v textu kladené za sebe. Rafael zde Adamovi vysvětluje, jak Bůh stvořil svět a syntax je tomu uzpůsobena. Jungmann (VII, 665 – 673) tuto relativně jednoduchou syntax bez problémů přebírá.

(he through heaven,	Než on
(That opened wide her blazing portals,) led	skrze nebe, ježto skvoucí brány své
To God's eternal house direct the way,	otevřelo široko, se k věčnému
A broad and ample road,) (whose dust is gold	Boha stanu přímou cestou ubíral;
And pavement stars,) (as stars to thee appear,)	širokou a valnou cestou, jejížto
(Seen in the galaxy, that Milky Way)	prachem zlato jest a hvězdy dlážděním;
(Which nightly as a circling zone thou seest)	hvězdy, jaké zdobí cestu do nebe,
(Powdered with stars.) VII, 574 – 581	onu mlíčnou cestu, v noci jako pás
	nebe kroužící a stlanou hvězdami.

Ve druhé ukázce se ale naplno ukazuje Miltonova kontrola nad syntaxí. Na konci souvětí je čtenářova pozornost napínána na hranice únosnosti, třináctá věta je ve větěném schématu o pět řádů níže než první věta hlavní. Jungmann toto souvětí dělí na tři.

XII, 537 – 551

(so shall the world go on,
To good malignant, to bad men benign,) (till the day
(Under her own weight groaning,) (till the day
Appear of respiration to the just,
And vengeance to the wicked, at return
Of him) (so lately promised to thy aid
The woman's seed,) (obscurely then foretold,) (Now amplier known thy saviour and thy Lord,) (Last in the clouds from heaven to be revealed
In glory of the Father,) (to dissolve
Satan with his perverted world,) (then raise

XII, 597 – 610

Svět, jsa dobrým křiv a laskav na zlostné,
zalká pod břemenem svým; až zasvitá
den, den dobrým oddechu a bezbožným
pomsty, v němž se spomocník tvůj navrátí,
símě ženy, tajně prv a zjevně teď
tobě slíbené, tvůj spasitel a Pán.
Onť se zjeví na oblacích nebeských
s Otce slávou velikou a zahladí
Satana u zhoršený skrz něho svět.
Tehdy, až se přepálí a přečistí,
nová s novým nebem země povstane,

From the conflagrant mass, (purged) and (refined),	věky věků založených na právu,
New heavens, new earth, ages of endless date)	pokoji a lásce daří ovoce
(Founded in righteousness and peace and love,)	stálé radosti a blahoslavenství.
(To bring forth fruits joy and eternal bliss.)	

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

Na tom, že Miltonův styl je specifický, se kritici shodují už po staletí. Co se mění je a to výrazným způsobem je pohled, jakým je na tuto specifčnost nahlíženo. Názory se nacházejí mezi oběma póly – nekritickou adorací a jednoznačným odsouzením a za uplynulá staletí mezi nimi několikrát oscilovaly. Miltonovi bývá některými badateli vyčítána „neanglickost“ a přílišný vliv latiny. Mezi takové kritiky Miltonova stylu patřil například vlivný britský literární kritik F. R. Leavis, autor následujících citátů, které najdeme na straně 49, 50 a 56 jeho knihy *Revaluation*:

his style „barred Milton from essential expressive resources of English“

„Milton has forgotten the English language“

„good deal of Paradise Lost strikes one as being almost as mechanical as bricklaying.“

Corns zkoumá, zda se Miltonova syntax nějak vymyká své době a zda se Milton opravdu nechává ovlivnit latinou. Otázka zní, zda Milton způsobem necharakteristickým pro poezii sedmnáctého století řadí věty v souvětí takovým způsobem, že je hlavní věta opakovaně přerušována nebo odsouvána. Vedlejší věty rozdělujeme podle pozice v souvětí na levovalenční, pravovalenční a vložené do hlavní věty. Milton oproti kontrolnímu vzorku mírně preferuje vedlejší věty vložené oproti těm stojícím nalevo od věty hlavní. O „neanglickosti“ ale nemůže být řeč.

Vedlejší věty	Milton		Kontrolní vzorek	
	Počet vět	Procento	Počet vět	procento
Levovalenční	70	11,6	53	16,2
Pravovalenční	414	68,3	223	68
vložené	122	20,1	52	15,8

Čím se ale Milton významně odlišuje od svých současníků, je způsob, jakým pracuje s pozicí začátku a konce věty ve verši. Corns rozděluje věty do tří skupin: na ty, ve kterých se začátek i konec kryjí s hranicí verše, na ty, ve kterých se kryje buď začátek, nebo konec a nakonec na ty, ve kterých se nekryje ani začátek ani konec. Ztracený ráj je zde porovnáván s další Miltonovou tvorbou a také tvorbou jeho současníků, Cowleyho Občanskou válkou, Drydenovým Zázračným rokem, překladem portugalského eposu Lusovci od Sira Richarda Fanshawe. Výsledky jsou následující

	Začátek i konec se kryjí		Kryje se začátek nebo konec		Nekryje se ani začátek ani konec	
	Počet	Procento	Počet	Procento	Počet	Procento
Ztracený ráj	82	29,8	138	50,2	55	20
Ráj znovu nabytý	26	49,1	21	39,6	6	11,3
Comus	11	52,4	7	33,3	3	14,3
Samson bojující	25	54,3	15	31,6	6	13
Lusovci	19	95	1	0,5	0	0
Občanská válka	63	88,7	8	11,3	0	0
Zázračný rok	45	100	0	0	0	0

Miltonův postup nelze snadno generalizovat. Věty rozhodně končí nebo začínají na začátku či konci verše častěji, než pokud by je Milton kladl ve svém desetislabičném verši zcela náhodně a pokud dojde k tomu, že se kryjí, Milton toho umně využívá jako jednoho ze základních stavebních kamenů pro rytmus svého nerýmovaného pentametru a pro to, aby bylo zcela patrné, že se jedná o poezii a nikoli o prózu.

Jungmannovi bylo vyčítáno, že totéž ve svém překladu nedokázal. Jeho prozodické metody kritizuje například Karel Štěpáník (1925, s. 265), který považuje Jungmannův překlad za zastaralý. Jungmannovi vyčítá právě především neměnnou metrickou osnovu: „*Myslím, kdyby*

se Jungmannův překlad napsal v řádcích na způsob prózy, bez rozdělení na verše, že by nás tak hned nenapadlo, je-li v něm nějaký rytmus.“ V jednom musíme dát Štěpaníkovi za pravdu, některé pasáže přepsané bez rozdělení textu do veršů skutečně dojmem prózy působí.

Jej všemocná ruka Páně svrhla dolů po hlavě planoucího, s nadpovětrné oblohy, s ztroskotáním přehrozným a zničením, do bezedné záhuby, by meškal tam v poutech diamantových, a v horoucím ohni, ježto směl se s Bohem potkati. (I, 44 – 50)

Tolik jich i více stádně přitáhlo, s kalnýma sklopenýma očima, v nichžto nějaká se záře radosti lesknula, že viděli, an vévoda nezoufá a že i v samé záhubě nejsou zhubeni; to vida, v tváři on polévá se barvou pochybnou, než však brzy zvyklou sebrav pýchu, hrdými slovy, která stín, ne pak i podstatu nesla důstojenství, krotí lahodně bázeň jich a zdvíhá kleslou odvahu. (I, 561 – 571)

Corns nenachází u Milтона žádnou pravidelnost ani vztah mezi délkou věty a jejím zakončením. My můžeme říci, že u Jungmanna mezi větami končícími uprostřed verše převažují věty kratší. Jungmann jich také obvykle hromadí několik za sebou.

Další tabulka ukazuje, mezi kterými slabikami dochází k zakončení věty.

Konec věty	Počet	Procento
Mezi první a druhou slabikou	0	0
Mezi druhou a třetí slabikou	12	4,8
Mezi třetí a čtvrtou slabikou	24	10,1
Mezi čtvrtou a pátou slabikou	58	23,4
Mezi pátou a šestou slabikou	36	14,6
Mezi šestou a sedmou slabikou	75	30,3
Mezi sedmou a osmou slabikou	25	10,1
Mezi osmou a devátou slabikou	16	6,4
Mezi devátou a desátou slabikou	1	0,4

Pokud věta končí uprostřed verše a ne na jeho konci, zpravidla se tak děje spíše směrem ke středu verše než k jeho kraji. Je ale zajímavé, že na samotný střed verše, mezi pátou a šestou slabiku připadá konec výrazně méně často než na sousední čtvrtou a pátou nebo šestou a sedmou slabiku. Za zmínku ještě stojí, že se Milton téměř zcela vyhýbá ukončování vět mezi první a druhou a devátou a desátou slabikou. Pravděpodobně se domníval, že by takové extrémní umístění narušilo plynulost textu.

Takový postup potom znamená, že věty častěji končí uvnitř verše než na jeho konci.

	Věta končí na konci verše		Věta končí uvnitř verše	
	Počet	Procento	Počet	Procento
Ztracený ráj	188	26,4	525	73,6
Ráj znovu nabytý	53	36,3	93	63,7
Comus	44	51,8	41	48,2
Samson bojující	45	38,8	85	61,2
Lusovci	32	59,3	22	41,7
Občanská válka	23	59	16	41
Zázračný rok	57	73,1	21	26,9

Rozdíl je patrný obzvláště mezi Ztraceným rájem a Drydenovým Zázračným rokem. U Drydena tři ze čtyř vět končí na konci verše, u Milтона je tomu přesně naopak. Zdá se, že Milton je tím, kdo ve Ztraceném ráji nedodržuje dobové očekávání čtenářů, protože ostatní kontrolní vzorky se výsledkem podobají Drydenovi.

Jak je na tom Jungmann? Statistiky prvního zpěvu podle očekávání ukazují, že ve více než dvou třetinách případů jeho věta končí na konci verše. Takových vět v prvním zpěvu najdeme celkem 107. Oproti tomu vět, které Jungmann ukončuje uprostřed verše je pouze 50.

Ztracený ráj přesto rozhodně netíhne k próze, jen Milton namísto stávajících platných pravidel pro poezii stanovuje svoje vlastní, nová. Z předmluvy k druhému vydání ale vyplývá, že necítí potřebu svá pravidla vysvětlovat. Milton se obával něčeho úplně jiného. Ve dvaadvaceti řádcích zde obhájí, proč zvolil při psaní Ztraceného ráje nerýmovaný verš. Zde se hodí připomenout, co za nejzásadnější pro svůj text považoval Jungmann a co hrdě brání ve své předmluvě k překladu on – lexikální stránku.

Pro potvrzení toho, v čem viděl dominantu svého překladu Jungmann, se podívejme na změny, které učinil ve druhém vydání z roku 1843. Zatímco metrická struktura zůstává stejná, v zásadě všechny změny, které Jungmann udělal, se týkají lexika.

v proze ani v rytmu nevypravených (I, 16)	x	prosou ani veršem nevypravených
plana, sklamal máteř lidské rodiny (I, 36)	x	plana, zklamal matku lidské rodiny

4.3 Lexikální rozbor

Na úvod úvah o lexikální stránce Miltonova eposu potažmo jeho Jungmannova překladu si musíme položit zdánlivě nesamozřejmou ale velmi důležitou otázku: Jaká vlastně byla Jungmannova znalost angličtiny? Cejp (1958) a Szykowski (1931) se domnívají, že velmi pravděpodobně německy i polsky uměl lépe než anglicky a při překládání využíval právě překládání přes němčinu a polštinu, takzvaný nepřímý překlad. Polského překladu navíc mohl využívat ke svému programovému cíli, k obohacování slovní zásoby ze slovanských jazyků, a konat tak v souladu s dobovými normami nastavenými Puchmajerem. Na tom, jaké byly Jungmannovy znalosti angličtiny, nepanuje shoda. Chalupný (1947, s. 388) míní, že byl „dobře připraven důkladnou znalostí angličtiny i češtiny“, či dokonce „angličtinu ovládal dokonale“. Vodička (1960, s. 242) s vysokou úrovní Jungmannovy angličtiny nesouhlasí, podle jeho názoru Jungmann: „*neznal spolehlivě anglicky a používal i prostřednictvím překladů německých a polského překladu J. Przybylského*“

Jungmannova překladatelská metoda a jeho znalost angličtiny se nejlépe ukazují na evidentních chybách v překladu, které prozrazují, že jeho znalosti angličtiny měly nemalé trhliny. Následující chyby uvádí ve své práci Cejp (1958, str. 378)

Nine times the space that measures day and night

Devatero časů, jací den a noc

To mortal men, (I, 50)

smrtnému vyměřují člověku (I, 51)

V dalším příkladu z druhého zpěvu zaměňuje význam anglického *hole* – klíčová dírka s německým *hohl* – anglicky *hollow* – česky *dutý*.

then in the key-hole turns

doslova: potom se v klíčové dírce otočí

Th' intricate wards (II, 876 – 877)

spletité zuby klíče

Jungmann (II, 1014 – 1015): zakrouť v dutém zámku klíčem zubatým

Jinde Jungmann považuje verbum za substantivum. Milton přirovnává víření atomů k pohybu písku na poušti. Jungmann vynechává místní jméno (Barka), překládá *levied* jako *vzbouřen*, ačkoli to *levy* znamená povolání na vojnu, a *to side* si vykládá jako dativ substantiva, nikoli jako infinitiv verba (*to side* – podporovat, stranit). Proto překládá *do hory*.

(atoms) unnumbered as the sands

Of Barca or Cyrene's torrid soil,

Levied to side with warring winds, and poise

Their lighter wings.

(II, 903 – 906)

doslova: (atomy) nespočetné jako písek

Barky nebo žhavé půdy Cyreny,

povolané, aby podpořily válčící větry a vyrovnaly

jejich lehká křídla

bezčíslní, co písek na vyschlých

u Cyreny pustinách, jenž od větrů

zápasících *vzbouřen* bývá *do hory*,

ku přidání váhy lehkých křídům jich;

(II, 1048 – 1051)

Nyní Cejpa doplníme dalšími zjištěními. Za chyby, které nejsou vysvětlitelné jinak, než Jungmannovou nedokonalou znalostí angličtiny, je nutné považovat i následující příklady z desátého zpěvu:

Accountable made haste to make appear

(X, 29)

Oni před trůn Otce svrchovaného

vydat oučet kvapili... (X 31 – 35)

Jungmann se mylně domnívá, že se *accountable* vztahuje k *they* (k andělům), nikoli k *haste*.

O Son, why sit we here each other viewing

Idly, while Satan our great author *thrives*

In other worlds, and happier seat *provides*

(X, 235 – 237)

Dítě mé, proč tuto na se hledíce

prázdňíme, an Satan, velký rodič náš,

do jiných se *zabral* světů, *hledaje*

šťastnějšího sídla nám, svým potomkům

(X, 266 – 269)

Over the *vexed* abyss, following the track (X, 314)

And planets, *planet-struck*, real eclipse (X, 413)

nad *poddutou* hloubí ustavený most (X, 352)

naražené jako mrtvici

planety teď opravdové trpěly zatmění. (X, 463)

Thus was th' applause they meant,	Tak se jejich pochvala
Turned to <i>exploding</i> hiss, (X, 545)	hvizdem stala <i>potupným</i> ... (X, 618)
Yet parched with scalding thirst and hunger fierce,	pro krutý jim hlad a žízeň horoucí,
Though to delude them <i>sent</i> , could not abstain, (X, 556)	ač že posměch <i>čiji</i> , nelze zdržet se (X, 631)
<i>not</i> the touch, <i>but</i> taste deceived (X, 563 – 564)	ta chuť i cit podváděla <i>spolu</i> (X, 639 – 640)
No <i>homely</i> morsels, and whatever thing (X, 605)	<i>neposlední</i> lahůdky, a cožkoli (X, 688)
The spirit of man,	ten člověčí,
Which God inspired, cannot together perish	duch, ježž Bůh mi vdechl, by nemohl pojíti
With this corporeal <i>clod</i> ; (X, 784)	spolu s tímto tělesným svým <i>oděvem</i> : (X, 884)

Tyto verše uvádí Samuel Johnson ve svém slovníku jako příklad jednoho z významů slova *clod* – *Any thing vile, base and earthy; as the body of man, compared to his soul.*

So much of death her thoughts	tak se pak v svém duchu, na smrt pomnějíc,
Had entertained, as <i>dyled</i> her cheeks with pale (X, 1008)	ztroudila, že líce její smrtelnou <i>mřely</i> bledostí. (X, 1046)
Part of our sentence, that thy seed shall bruise	mysle na ta slova soudu našeho:
The serpent's <i>head</i> ; (X, 1031)	tvé že símě <i>patu</i> potřebě hadovi. (X, 1171)

Tyto případy ukazují, že Jungmann někdy neodlišuje pravidelné verbum od nepravidelného, substantivum od verba, násobnou číslovku od číslovky souborové nebo zaměňuje anglický význam s německým a že jeho slovní zásoba je na nedostatečné úrovni. Tyto chyby se vyskytují v celém překladu. Jungmannovy znalosti angličtiny tedy nebyly ideální. Příležitost naučit se na začátku 19. století v Praze anglicky do takové míry, aby mohl překládat Miliona, byla jistě omezená. Dá se usuzovat, že Jungmann uměl anglicky pouze do takové míry, aby mohl s pomocí překladů kontrolovat originál.

Po lexikální stránce si Jungmann k překladu mohl jen stěží zvolit obtížnější text než Ztracený ráj. „*Charakteristická vznešenost stylu Miltonova Ztraceného ráje byla dána nejen tématem, ale i lexikem, bohatým na speciální výrazy a na četná abstrakta.*“ (Vodička, 1960, s. 243) Odlišnou šíři slovní zásoby, se kterou pracovali Milton a Jungmann, naznačíme na Jungmannově práci s epitety.

Slovo *horoucí* se v Jungmannově překladu vyskytuje patnáctkrát, v originálu mu odpovídá devět různých slov. V pěti případech burning, po jednom penal, Stygian, of fire, fiery, burnt, hot, scalding a torrid. Dvakrát Jungmann epiteton přidává na místě, kde Milton adjektivum neměl.

I, 48 penal fire – I, 49 horoucím ohni

I, 69 burning sulphur – I, 71 siry horoucí

I, 210 burning lake – I, 222 moři horoucím

I, 239 Stygian flood – I, 251 horoucích vln

I, 280 lake of fire – I, 295 moři horoucím

I, 296 burning marl - I, 311 horoucí celině

I, 377 fiery couch – I, 399 tůně horoucí

I, 418 to Hell – I, 444 v peklo horoucí

I, 562 burnt soil – I, 608 horoucích drahách

II, 169 burning lake - II, 194 horoucímu jezeru

II, 576 burning lake - II, 663 jezero horoucí

IX 67 hot Hell - IX, 535 horoucí peklo

X, 556 scalding thirst – X, 631 žízeň horoucí

XI, 844 clear sun – XI, 947 slunce okem horoucím

XII 634 torrid heat – XII, 700 vedrem horoucím

Totéž u slova lýtý. Z 31 výskytů u Jungmanna v originále dokonce osmkrát epitet není, pětkrát má Milton fierce, třikrát dire, dvakrát furious a po jednom třináct dalších adjektiv.

I, 77 tempestuous fire – I, 80 ohně litého

I, 94 dire arms – I, 99 lité braně

I, 304 fierce winds – I, 322 větry lítými

I, 335 evil plight – I, 358 lítých muk
 I, 666 highly they raged – I, 723 lítě zuří
 II, 69 mixed II – II, 80 mu zasuly lítě
 II, 95 heighth enraged – II, 110 v lítém vzteku
 II 219 fierce heat – II, 251 lítou horkostí
 II 285 retain the sound – II, 328 zvuku větrů šumících, jenžto lítě perou
 II, 863 that on my bowels feed – II, 1000 na mých se lítě pase vnitřnostech
 II, 898 champions fierce – II, 1042 lítí sokové
 II, 951 hubbub wild – II, 1103 lítý jek
 II, 957 in that noise – II, 1109 v lítém jeku
 VI, 58 reluctant flames – VI, 69 s lítým ohněm
 VI, 97 rushing sound – VI, 114 lítý hřmot
 VI, 205 nor stood at gaze – VI, 246 nemeškají, vyřítí se lítým ouprkem
 VI, 215 under fiery cope²⁵⁷ – VI, 258 se stírají lítě ouprkem
 VI, 248 ranging through the dire attack of fighting – VI, 300 vrazí mezi dav bojujících nejlítěji
 VI 315 should combat – VI, 383 lítý svedly boj
 VI, 357 furious king – VI, 433 krále lítého
 VI, 665 with jaculation dire – VI, 793 lítým sražením
 VI, 751 flashing thick flames – VI, 888 lítým plamenem
 VI, 765 fierce effusion – VI, 907 výlevy líté
 VI, 813 all their rage – VI, 966 lita zřivost
 VII, 213 furious winds – VII, 240 větry lítými
 VII, 457 wild beast – VII, 530 líté šelmy
 X, 232 outrageous flame – X, 264 lítý plamen
 X, 279 grim feature – X, 313 líté strašidlo

X, 478 fiercely – X, 543 lítě

X, 1074 rude in their shock – X, 1223 lýtým strásknutím

XI, 641 threatening war – XI, 727 lítou vojnou hrozící

U adjektiva *strastný* se ze sedmnácti výskytů u Jungmanna v originále pouze slovo *irksome* vyskytuje dvakrát.

I, 60 the dismal situation, waste and wild – I, 62 strastnou tu a divou pustinu

I, 134 dire event – I, 143 strastnou příhodu

I, 243 lost Archangel – I, 256 strastný archanděl

I, 339 evil day – I, 361 dnů strastných

I, 593 Archangel ruined – I, 643 archanděl strastný

II, 123 ominous conjecture – II, 141 strastným přebídného konce úkazem

II, 441 abortive gulf – II, 507 kotlinu strastnou

II, 549 hapless fall by doom of battle – II, 634 strastnou v bitvě porážku

II, 752 miserable pain – II, 867 bolest strastná

V, 35 irksome night – V, 44 strastné noci

V, 223 seven-times-wedded maid – V, 263 dívku sedmi mužům strastně snoubenou

VI, 265 heaviest – VI, 322 nejstrastnější

IX, irksome toil 242 – IX, 271 strastných lopot

IX, 918 thoughts disturbed – IX, 1067 rozpakům strastným

X, 132 calamitous constraint – X, 153 strastné mušení

X, 984 woeful race – X, 1119 strastné plémě

XI, 763 visions ill foreseen – XI, 858 strastné divadlo

Rozdíl v šíři slovní zásoby mezi oběma jazyky je zde více než patrný.

Jungmann za Miltonem zaostává také ve zvukomalebnosti, ve variaci krátkých a dlouhých slov, v aliteraci. O tu se v prvním zpěvu pokouší pouze dvakrát:

a divou pustinu,

žalář přehrozný a kolem jako pec

velká planoucí, ač žádné z plápolu (I, 62 – 64)

Množství, jaké ledná lidné půlnoci

bedra jedva vylila, by přes Dunaj (I, 373 – 374)

Aby dosáhl přerývané intonace, Jungmann mění proti Miltonovi poměr větného členění k veršovému členění, dokonce i pořadí motivů.

Fall'n Cherube, to be weak is miserable,

Spadlý Cherube, jest bídno, čiň neb trp,

Doing or suffering: but of this be sure,

slabým býti! Toho však buď jist, že se

To do ought good never will be our task,

v dobrém více nebudeme kochati,

But ever to do ill our sole delight,

ale ve zlém, v té naší jedné potěše,

(I, 157 – 160)

(I, 168 – 172)

Dalším typickým znakem Jungmannova překladu jsou charakteristické složeniny, typicky adjektivní, jejichž výskyt v rukopisech Robert Sak uvádí jako důkaz své hypotézy, že Jungmann mohl stát za jejich zfalšováním.

V prvním zpěvu se jich nachází dvanáct:

trůnovládny, rudokřídly, zemorodci, modloháj, vínorodného, lidozhoubce, staromezný, malomocného, prvorozenství, středovětrném, blahoslaveném, hustěchvěných.

Ve zpěvu třetím dvacet dva výskytů celkem osmnácti slov:

prvorozený, spoluvěčném, novovzešlý, jednorozený, prvorodiče, blahoslavený, dlouhočekání, věkozvučné, chvalozpěvy, bohopustá, bravokrmných, holopusté, vichrobitné, dobročinná, dalekostinné, samočistou, pěknokřídlych, bystrooký

Většina z nich se do češtiny dostává pravděpodobně vlivem Przybylského překladu. Pro polštinu je takový způsob tvoření slov typičtější. Více o tom Szykowski.

Cejp (str. 393) si také všímá jak velké problémy má Jungmann u abstraktních slov latinského původu. Následující slovní spojení dnes znějí neobvykle, ale spíše v záporném smyslu.

Lethe the river of oblivion rolls

Lethe, řeka zapomenutí,

Her wat'ry labyrinth, (II, 583 – 584)

vážně kroutí vodní zmateniny své (II, 672 – 673)

bowing lowly down to *bestial* Gods; (I, 434 – 435) – a nízko kořil se *ukydaným* bohům; (I, 459 – 460)

Cejpem uvedené příklady doplňme o několik podobných.

I, 117: this empyreal substance cannot fail – I, 127: nemůž-li bytost nadvětrná pojití

I, 138: gods and Heavenly essences can perish – I, 148: pojit bylo božským podstatám

I, 482: Nor did Israel escape the infection – I, 512: zapáchal tím jedem také Israel

X, 601: this vast unhidebound corpse – X, 683: tu dršťku ochablou

X, 632: till crammed and gorged, nigh burst – X, 719: až nácpaní a nažráni jsouce k zdechu

Další skupinou, kterou Cejp uvádí jsou termíny. Zde se Jungmann musel potýkat asi s největší výzvou, protože čeština počátku 19. století neměla odpovídající politickou, právní, teologickou ani filozofickou terminologii. Zajímavé je i to, jak Jungmann některá slova záměrně nepřekládal. V Miltonově originálu se na příklad slovo *monarch* / *monarchy* vyskytuje jedenáctkrát, ale Jungmann je s jedinou výjimkou (mocnář) vždy překládá oslabeným, obecnějším výrazem – vláda, království, král nebo dokonce dlouhým opisem – ten, jenž teď řídí nebe sám (I, 692 – 693). Slovo monarcha, monarchie, monarchický nenajdeme ani jednou. Zde pravděpodobně sehrál roli jiný faktor, strach z cenzury.

U Astronomické terminologie se Jungmann neměl kde inspirovat, protože česká slova neexistovala. Jelikož tuto oblast ale pravděpodobně nepovažoval za stejně důležitou jako terminologii filozofickou a teologickou, následující pasáž ve svém překladu zcela vynechává. Těchto šest veršů je vůbec nejdelším nepřeloženým úsekem v celém překladu.

In sextile, square, and trine, and opposite,

Of noxious efficacy, and when to join

In synod unbenign, and taught the fixed
 Their influence malignant when to show'r,
 Which of them rising with the sun, or falling,
 Should prove tempestuous: (X, 659 – 664)

Filozofické terminologie se Jungmann zhostil úspěšně. Jím užitá termíny se ve velké míře vžily a právě z jeho práce vycházel Antonín Marek při psaní své Logiky, ve které představil kompletní české filozofické názvosloví. Ukázka z pátého zpěvu ilustruje problematickou pasáž, s jejímž řešením se musel Jungmann potýkat.

flours and their fruit,	pak z květu plod
Man's nourishment, by gradual scale sublimed	krmě člověka, již v moci životní
To vital Spirits aspire, to animal,	vzniká stupněm, v živočišné, v duchovní;
To intellectual, give both life and sense,	dává smysl a život, vtip a obraznost.
Fancy and understanding, whence the soul	Odtud rozum povstává, a rozum jest
Reason receives, and reason is her being,	bytnost duše: smýslící i patřící;
Discursive, or intuitive; discourse	onen člověku, ten duchům vlastnější;
Is ofttest yours, the latter most is ours.	(V, 561 – 567)

(V, 482 – 489)

Archandělův výklad, který má odpovědět Adamovi na jeho otázky, je plný filozofických termínů jako *vital spirits*, *intellectual*, *sense*, *fancy*, *understanding*, *soul*, *reason*, *discursive*, *intuitive*, *discourse*. Jak si s nimi Jungmann poradil? Dnes by asi málokterý čtenář pochopil, že *moci životní* odpovídají *spiritus animales*, odkazují k Descartesovi a karteziánství a odpovídají termínu *živočišní duchové*. Také dualita mezi *understanding* a *reason*, dnes u Kanta apriorní a aposteriorní rozum, je u Jungmanna setřena – *vtip x obraznost*. V tomto případě ne překladatelskou chybou, ale změnou pořadí pojmů. Dvojice *discursive* – *intuitive* ukrývající se za dvojicí *myslící a patřící* je ovšem z dnešního hlediska jen těžko obhajitelná. Bylo by ovšem nespravedlivé tato řešení Jungmannovi vyčítat, protože na počátku 19. století nebyly odpovídající termíny buď k dispozici vůbec, nebo nebyly ustálené a za uplynulých 200 let byly nahrazeny jinými. Je pozoruhodné, že Jungmannův překlad, který je celkově delší než originál, je v této pasáži o verš kratší. V popisných pasážích Jungmann neváhal do překladu přidávat slova, která v něm nebyla, zejména epiteta, v terminologických pasážích naopak nezřídka slova vypouští a svůj překlad zkracuje.

U teologické terminologie to měl Jungmann zdánlivě jednodušší, protože alespoň tu čeština do jisté míry měla.

Others apart sat on a hill retired,
In thoughts more elevate, and reasoned high
Of Providence, Foreknowledge, Will and Fate,
Fixed Fate, Free Will, Foreknowledge absolute,
And found no end, in wand'ring mazes lost.
Of good and evil much they argued then,
Of happiness and final misery,
Passion and apathy, and glory and shame,
Vain wisdom all, and false philosophy:
(II, 557 – 565)

si sedli na stranném
jiní vršku opodál a hloubali
myslí vznešenou, co to jest opatrnost,
předvědění, vůle, los: los nezměnný,
vůle zvolná, předvědění úplné.
V zmatení tom bludném konce nenašli.
Mudrovali mnoho o dobrém a zlém,
o blaženosti a bídě konečné,
o vášni a klidu, o haně a cti.
Vše to marné umění a jalová
moudrost, (II, 642 – 652)

Providence je prozřetelnost, nikoliv opatrnost, ale jinak Jungmann z tohoto souboje s Miltonem vychází se ctí.

4.3.1 Jungmannovy zásahy do textu

Překlad bývá delší než originál. Miltonův styl je hutný a angličtina má více jednoslabičných plnovýznamových slov než čeština, takže určitý nárůst, pokud Jungmann nechtěl vynechávat, se dá očekávat. Jungmann ale přidává slova, která se v předloze nevyskytují. Následující příklady pocházejí z prvního a desátého zpěvu, který následuje po vrcholu básně, prvotním hříchu Evy ve zpěvu devátém. Dva zpěvy byly vybrány, aby mohly být tendence Jungmannova překladu ukázány na dostatečném prostoru, ale zároveň nebylo příkladů neúměrné množství. Záměrně se jedná o zpěvy ze začátku a konce eposu, aby byly zastoupeny oba nosné příběhy Ztraceného ráje, pád Satana i pád lidí:

who beheld,
From the safe shore their floating carcasses
And broken chariot wheels. (I, 309)

ježto s bezpečného břehu na těla
vrahů tonoucích a kola ztříštěná
vozů jejich *plésající* patřili (I, 329)

Beguiled by fair idolatresses, fell

přilnul vlně milostí

To idols foul. (I, 445)

k sličným modlářkám a *od Hospodina*

uchýlil se k ohavnosti pohanské. (I, 470)

Jehovah, who in one night when he passed

Hospodina! který za jednu

From Egypt marching, equalled with one stroke

půlnoc všecko pobil prvorozené

Both her first-born and all her bleating gods. (I, 487)

v zemi egyptské, *i lid i hovada*,

bohy jeho bečící. (I, 517)

for never since created man,

Nikdy v *světě* od stvoření člověka

Met such embodied force,... (I, 573)

neshlukla se taka síla, ježto by (I, 620)

a second multitude

Tu jiný podivně

With wondrous art founded the massy ore,

zástup rudu rozpouští, a odmíse

Severing each kind, and scummed the bullion dross (I, 702)

druhy, shání trusky *s kovu vroucího*. (I, 762)

Behold a wonder! They but now they seemed

a, ejhle, div!

In bigness to surpass Earth's Giant sons

Ti, jenž nad obry, plod země potvorný,

Now less than smallest dwarfs, in narrow room (I, 777)

vzrůstem předčili, teď v pidimužíky

drobné *zkrátí se* a v úzkém prostranství (I, 844)

For still they knew, and ought to have remembered

Znalit' jsou a mítí měli ústavně

The high injunction not to taste that fruit,

v paměti ten příkaz *Páně* veliký,

Whoever tempted; (X, 12 – 14)

aby, buďte jakkolivěk vábeni,

netknuli se toho ovoce. (X, 14 – 17)

Or come I less conspicuous, or what change

Zdaž přicházím

Absents thee, or what chance detains? Come forth. (X, 107)	v malém blesku? Nebo která proměna oddaluje tebe? <i>Kde jsi?</i> Ukaž se! (X, 125)
Love was not in their looks, either to God Or to each other, but apparent guilt, And shame, and perturbation, and despair, Anger, and obstinacy, and hate, and guile. (X, 111)	nebylotě lásky v jejich pohledě ani k Bohu, ani k sobě <i>odměnně</i> , nýbrž vina zjevná, stud a nepokoj, <i>záští</i> , urputnost a nenávisť a hněv, zoufalost a podvod; (X, 131)
So scented the grim feature, and upturned His nostril wide into the murky air, (X, 279)	takto čenichá to lité strašidlo <i>mrzké</i> , kroutě prostrannými chřípěmi shnilém v povětrí (X, 313)
the rest were all Far to the inland retired, about the walls Of Pandaemonium, city and proud seat (X, 422)	dále ostatek stěhoval se do pekel a <i>hromadně</i> <i>postavil se</i> vůkol Pandemonia nádherného hradu Světlonošova (X, 473)
Thrones, Dominations, Princedoms, Virtues, Powers (X, 460)	Trůny, panstva, <i>vladařové</i> , knížatstva, mocnosti a moci, ... (X, 519)
Long were to tell What I have done, what suffered, with what pain (X, 469)	I dlouho by povídati bylo, co jsem <i>v pochodů</i> vytrpěl a konal, kterak trudně bředl (X, 530)
So having said, a while he stood, expecting	Řekl a stane chvíli, očekáváje

Their universal shout and high applause	všeobecné pochvaly a okřiku
To fill his ear, when contrary he hears	uším milého; než <i>kam se obrátí</i>
On all sides, from innumerable tongues	slyší zevšad nesčítelných jazyků
A dismal universal hiss, the sound (X, 504)	přeohyzné sipění, hlas pohrdy (X, 575)
Huge Python, and his power no less he seemed	Python náramný, <i>a drakem jsa,</i>
Above the rest still to retain; (X, 531)	nad jiné se mocen posud býti zdál; (X, 603)
Thou therefore on these herbs, and fruits, and flowers	Vezmi tedy napřed tyto <i>všeliké</i>
Feed first, on each beast next, and fish, and fowl, (X, 603)	byliny <i>a zelí</i> , květ a ourody;
	potom ryby, zvěř a ptactvo pernaté (X, 686)
till we end	až se, <i>prachem jsouce</i> , v prachu octneme,
In dust, our final rest and native home. (X, 1084)	v tom svém domovu, a odpočinutí (X, 1236)

To jsou příklady Jungmannova zasahování do textu v prvním a desátém zpěvu. Přidávaná slova jsou všech slovních druhů, všech stylistických úrovní. Nejčastěji ale Jungmann jen rozšiřuje Miltonův výraz, aniž by narušil původní smysl. Zároveň však tato rozšíření nepřinášejí novou informaci, neobjasňují myšlenky originálu. Jsou ve většině případů samoúčelná. Právě tímto způsobem se Jungmann snaží navodit vysoký styl, především přidáváním epitet. Příklady z prvního a desátého zpěvu:

errands (I, 152) – omrzalá poselství (163)

wand (I, 294) – outlá třtina (309)

flower od Heaven (I, 316) – sliční nebes květové (335)

To slumber *here*, as in *the vales of Heaven?* (I,321) – Zdaž *v tom plápolu* tak spíte povlovně

jako jindy *v květných nebe dolínách?* (340)

pursuers (I, 326) – poslové pomsty (347)

ere well awake (I, 334) – pomatení za chvíli, než cele je mine dřímota (356)

like night (I, 343) – co noc černá (363)
 rebellion (I, 363) – buřičství mrzké (385)
 to Hell (I, 418) – v peklo horoucí (444)
 leper (I, 471) – sluhu malomocného (500)
 up sent a shout (I, 541) – pokřikuje vesele
 distends with pride (I, 572) – chloubnou pýchou se nadýmá (618)
 in his strength (I, 572) – v zteklém úporu (619)
 works (I, 694) – o nádherných dílech (753)
 strove I, 721) – o přednost horlil (783 – 784)
 their summons called (I, 757) – „Kdo,“ takto zní prohlášení, ..., ten k sněmu přijď!“ (820)
 at the Soldan's chair (I, 764) – an na zabradle se žoldán kochá kratochvílí krvavou (831)

foe (X, 11) – vraha zjevného (13)
 incurred (X, 15) – právem uvalili na sebe (19)
 Father (X, 63) – Otec nejvyšší (75)
 answered (67) – odpoví a řce (79)
 to Adam called aloud (X, 102) – povolal pak Adama a pravil jemu, řka (119 – 120)
 calamitous (X, 132) – trudné, strastné (153)
 say (X, 158) – Rci a mluv. (180)
 to the air (X, 212) – povětrné vystavení nehodě (240 – 241)
 father (X, 216) – otec laskavý (245)
 success (X, 239) – zdaření blahé (270 – 271)
 amity (X, 248) – přízně svazem (281)
 both X, 282) – obě potvory (316)
 raging sea (X, 286) – černém, vzteklém moři (321)
 complaint (X, 343) – nárek žalostný (386)

orbs (X, 397) – světél koulemi (444)

Through Sin to Death exposed by my exploit (X, 407) – hříchů skrz mé úsilí, skrze hříchů pak smrti blaze (455)

joy (X, 577) – radosti posměvačné (655)

began (X, 590) – slovy počne (670)

fowl (X, 604) – ptactvo pernaté (687)

north (X, 695) – končiny zimavé (785)

shore (X, 696) – lednatých břehův (786)

seas upturn X, 700) – troudili mořské z spodu valy (791)

the irrational (X, 708) – nerozumná zvířata (801)

fled (X, 713) – úskokem vyhýbají spěšným (805 – 806)

Him after all disputes forced I absolve (X, 828) – Toho já po všem rozpaku, že křiv mi není Bůh,

přítí nemohu (931 – 933)

thus (X, 914) – tak krutě (1034)

aid (X, 919) – věrné pomoci (1042)

hatred (X, 928) – hořká nenávist (1052)

my displeasure (X, 952) – mé tváři nelibost (1080)

augment (X, 964) – zveličí náramně (1094)

wretched (X, 985) – plném béd a psot (1120)

the rest (X, 1008) – řeči její ostatek (1145)

hope (X, 1043) – sladké naděje (1185)

evils (X, 1080) – nesnází a psot (1231)

Jiné výrazy či celé verše Jungmann naopak vynechává. V prvním zpěvu:

prone on the flood (195), sublimed with mineral fury (235), this the soil (242), with rallied arms (269), pernicious (282), Or in Valdarno (290), Of hell (315), and Seraph (324), Excelling human (359), On that opprobrious hill (403), airy purposes (430), uxorious (444), when he passed from Egypt marching (487 – 488), and palaces (497), and Ida (514), whereof so rife (650), fierce with grasped arms (666), spacious (689), the sound-board (709), ascending (721)

v desátém:

And manifold in sin, deserved to fall (16), About the new-arrived (26), ministrant (87), approaching (102), or what chance detains? (108), this day (125), by my complaint (131), nigh (159), abashed (161), judged as then best (173), thou shalt go (177), Unbid (204), Nor shall I be wanting (270), damp and dark (283), eastward (292), still moves with thine (359), numerous (397), blasted (412), bent their aspect (454), pace for pace (589), at random (628), solstitial (656), celé verše 659 – 664, thwart of these (703), these were from without (714), did I solicit thee (744), how gladly would I meet Mortality my sentence, and be earth Insensible (775 – 777), and so last to perpetuity (812), as one disarmed (945), yet ere conception (987), not thy contempt (1018), against ourselves (1042)

Zde už jistý vzorec vypočítat lze. Vynechávání se ve většině případů týká lexikálně náročných míst, se kterými si Jungmann nevěděl rady – typicky jsou vynechávána dlouhá slova latinského původu (*pernicious, uxorious, spacious, solstitial, perpetuity*), celé verše 659 – 664 obsahující astronomické termíny.

Kromě vynechávání Jungmann také zkracuje. V prvním zpěvu například:

of monstrous size (197) – potvorní (208)

as seamen tell (205) – prej (219)

combustible and fuelled (233 – 234) – pálčivá (245)

supernal power (241) – Věčného (253)

dispose and bid (246) – kázat (259)

happy fields, where joy for ever dwells (249 – 250) – pole věčně blažená (262)

in fears and dangers (275) – v úzkostech (290)

by whom they dread (333) – vůdce (354)

blotted out and razed (362) – smazání (386)

where he stood on the bare strand (379) – k němu na břeh (400 – 401)

essence pure (425) – podstata (451)

the streets of Sodom and that night in Gibeah (503 – 504) – Sodoma I Gibeá (536)

power of mind (626) – mysl (680)

toward the vault of Heaven (669) – proti nebi (726)

with wondrous art (703) – podivně (762)

unheard or unadored (738) – neneznán (800)

men called him (740) – chromým slul (801)

sov' reign power (753) – vůdce (816)

V desátém zpěvu:

vain and void (50) – prázdnou (58)

mild Judge (96) – soudce (113)

to judgement he proceeded (164) – odsoudil (185)

steering his zenith (328) – se ubírá (368)

with tidings fraught (346) – s zprávou (389)

the affairs of Hell no detriment need fear (408 – 409) – bezpečno jest peklo (458)

fondly thinking (564) – mnějíce (640)

devour unspared (606) – šířej (690)

dogs of Hell (616) – pekelníci (701)

fit of passion (626 – 627) – jakous vášní (714)

the mouth of Hell (636) – peklo (725)

centric globe (671) – kouli (757)

sideral blast, vapour, and mist, and exhalation hot, corrupt and pestilent (693 – 695)

Jungmann: mhy, požáry a morové, shnilé páry (784 – 785)

I eat or drink (728) – požívám (821)

Nature's law,

meze náтуры,

by which all causes else according still

nepřechoditelné nikomu (910)

to the reception of their matter act,

not to the extent of their own sphere. (805 – 808)

with tears that ceased not flowing (910) – slzy cedila (1030)

thy frailty and infirmer sex (956) – tobě slabější (1085)

offices of love (960) – láskou (1089)

in thy power it lies (986 – 987) – u tebe to (1122)

with our own hands (1002) – sami (1140)

more sublime and excellent (1014 – 1015) – velebnějšího (1153)

with what mild and gracious temper (1046 – 1047) – kterak laskavě (1189)

sorrow unfeigned (1092) – lítost (1246)

5 Neologismy

Názory na to, jak na tom John Milton je, co do počtu vytvořených nových slov, se různí. John Broadbent (1972, str 112) se domnívá, že Milton mnoho nových slov nevytvořil:

„Milton invented very few words – perhaps *displode*, *loquacious*, *omnific*, *serried*.“

Broadbent to ale jednak říká při srovnávání Milтона se Shakespearlem a jednak tím má na mysli, že Milton je nepřivedl do angličtiny z cizích jazyků.

Trochu jiný názor má William B. Hunter, který neologismům v Miltonově poezii věnoval práci nazvanou *New Words in Milton's English Poems* (1954). Hunter našel více než 1000 slov, u kterých Oxford English Dictionary uvádí Milтона jako zdroj. Sice našel zhruba dvě desítky chyb a nepřesností, kdy je Miltonovi autorství slovníkem neprávem odepřeno, ale tvrdí, lze OED považovat za důvěryhodný zdroj. Pojdme se postupně podívat na slova, u nichž OED připisuje Miltonovi autorství a podívejme se, jak si Jungmann u této specifické a překladatelsky nesmírně náročné oblasti poradil.

5.1 Neologismy vzniklé negativní prefixací

Mnoho nových slov ve Ztraceném ráji vytváří Milton negativní prefixací. Toto je seznam slov s negativním prefixem, která Milton použil ve Ztraceném ráji podle OED poprvé v jednom z jejich významů:

unapproved (adj.) not sanctioned

5.118 so unapproved

V, 144 jen kdy nesvolí

unaware (adv.) unawares

3.547 Which to his eye discovers *unaware*

III, 612 odkud oko jeho *náhle* vyhlídku

The godly prospect of some foreign land

najde dobročinnou v cizí kterýs kraj

9.362 And fall into deception *unaware*

IX, 412 a v osídla upadl *nenadále*

undrawn (adj.) not dragged

6.751 wheel within wheel *undrawn*

VI, 890 beze spřeže

unearned (adj.) not worked for

9.225 and th' hour of supper comes *unearned* IX, 250 než se zasloužila, jest tu večere

unemployed (adj.) out of work

4.617 other creatures all day long IV, 696 Jiná zvířata, celý den prázdnice,
Rove idle *unemployed*, and less need rest těžkají a po nepráci oddechu
méně potřebují

unessential (adj.) immaterial

2.439 the void profound II, 505: prázdná nepodstatné noci hlubina
Of *unessential* Night

unharmonious (adj.) not in agreement

11:51 No gross, no *unharmonious* mixture foul XI, 65: neznajíce nižádné
hrubosti a míšeníny neshodné

unmeasured-out (adj.)

5.399 from whom V, 469: ten pramen blahosti nepřeborný
all perfect good *unmeasured out*

unite (v. intr.) form one material whole

12.382 so God with man *unites* XII, 425: s člověkem se spojil Bůh.

unsparing (adj.) lavish

5.344 and on the board V, 400 a štědrou rukou předloží vrchovatě
Heaps with *unsparing* hand;

unsung (adj.)

I, 442 In Sion also not *unsung* I, 467: Zazněl jí i Sion písní
VII, 21 Half yet remains *unsung* VII, 24 Půl mi zbývá písně
VII, 253 Nor passed uncelebrated, nor *unsung* VII, 284 – Aniž minul bez zpěvu a slavení
IX, 33 heroic martyrdom *unsung* IX, 36: o rekovně trpělosti neznělo písně

Těchto 23 slov s negativní předponou podle Hunterovy práce s OED potom Milton vytvořil:

unadorned (adj.)

4.305 Her *unadorned* golden tresses wore IV, 347: nesla nestrojené zlaté vrkoče

unaided (adj.)

6.141 at one blow

Unaided could have finished thee

VI, 164 v jeden ráz

bez pomoci skončit tě

unapproached (adj.)

3.4 And never but in *unapproached* light

Dwelt from eternity

III, 5 bydlející v nedostupném od věků

světla

unbeheld (adj.)

4.674 though *unbeheld* in deep of night,

IV, 761 Tedy, byť jich v noci nikdo neviděl,

unbesought (past part.)

10.1058 his timely care

Hath *unbesought* provided

X, 1200 K tomu péče jeho záhy prohlédla,

uncelebrated (past part.)

7.253 Nor passed *uncelebrated*, nor unsung

VII, 284 Aniž minul bez zpěvu a slavení

unculled (adj.) – picked at random

11.436 Firts fruits, the green ear, and the yellow sheaf,

Unculled, as came to hand;

XI, 495: zelené i žluté, maní sebrané

klasy, jak je dala v ruku náhoda.

undelighted (adj.)

4.286 where the Fiend

Saw *undelighted* all delight

IV, 324 kde vrah

viděl bez potěchy všecku potěchu

undesirable (adj.)

9.824 the more to draw his love,

And render me more equal, and perhaps,

A thing not *undesirable*, sometime

Superior;

IX, 958 aby jeho ke mně milost čileji

rozpěstila se a já mu rovnější,

poněkud snad vyšší byla nad něho?

Tužby hodný osud!

unendeared (adj.) – both „devoid of affection“ and „lacking value“

4.766 not in the bought smile

Of harlots, loveless, joyless, *unendeared*,

Casual fruition

IV, 867: ne-li v kupných neřádnice úsměchách,

v bezmilostném, bezradostném, náhodném,

prázdném, požívání

unforbid (adj.)

7.94 if *unforbid* thou may'st unfold

VII, 107: pokud nezbráněno tobě odkryti,

unforeknown (adj.)

3.119 Which had no less proved certain *unforeknown*,

III, 140: kteráž jistě by
byla stala se i nepředzvědná.

unfumed (adj.) – naturally scented, not burned for incense

5.349 then strews the ground

V, 405: pak zemi posejpá

With rose and odours from the shrub *unfumed*.

růžemi a vonných křoví lupením.

unfurled

1.535 Who forthwith from the glittering staff *unfurled*

I, 575 i ihned

Th' imperial ensign,

k žerdi skvoucí rozvine to vévodské
znamení,

ungraceful (adj.)

8.218 Nor are thy lips *ungraceful*, sire of men,

VIII, 244: Jsou i tvoji rtové nenelahodní

unhoard (v. tr.)

4.188 Or as a thief bent to *unhoard* the cash

IV, 213: neb jak zloděj, chtěje měšec zloupiti

unimmortal (adj.)

10.611 Both to destroy, or *unimmortal* make

X, 695: na zetření nebo usmrtelnění

unimplored (adj.)

9.22 who deigns

IX, 24 ježto navštěvovat ráčí bez prosby

her nightly visitations *unimplored*

v noci mne

3.231 To visit all thy creatures, and to all

III, 262 – 263 navštěvuje všeliký

Comes unprevented, *unimplored*, unsought,

tvor a ke všem přichází dřív tužby jich,
hledání a prosby?

unlibidinous (adj.) – not given to lust (sole instance in OED)

5.449 but in those hearts

V, 523 ale v těchto srdcích láska nevilná

Love *unlibidinous* reigned,

panovala

unoriginal (adj.) – having no origin, uncreated (OED I, sole instance in this sense)

10.477 Of *unoriginal* Night

X, 541 noci bezpočátečné

unreprieved (adj.)

2.185 with everlasting groans,

II, 211 – 212: ve lkaní

Unrespited, unpitied, *unreprieved*,

stálém, bez oddechu, bez utrpení, bez úlevy

unsucceeded (adj.)

5.821 And equal over equals to let reign,

V, 931: nad rovnými vládu dáti rovnému,

One over all with *unsucceeded* power

jedinému, bez nástupstva, nade všemi.

unvoyageable (adj.)

10.366 Nor this *unvoyageable* gulf obscure X, 409: ni to nepřebrodné moře mráкотné

Milton má navíc zálibu v hromadění takových slov.

II, 184 There to converse with everlasting groans,

II, 211 ve lkaní

Unrespited, unpitied, *unreprieved*,

stálém, bez oddechu, bez utrpení, bez úlevy

III, 230 To visit all thy creatures, and to all

III, 262 navštěvuje všeliký

Comes unprevented, unimplored, unsought,

tvor a ke všem přichází dřív tužby jich,

hledání a prosby?

Jungmann ve druhém případě Miltonův stylistický prvek nezachovává. Nejvýznamnější hromadění slov s negativním prefixem na konci pátého zpěvu však ano.

V, 897 – 899

V, 1019 – 1021

Among the faithless, faithful only he;

mezi nevěrnými věrný on jen sám;

Among innumerable false, unmoved,

mezi nesčíslnými zrádci nezdrádný,

Unshaken, unseduced, unterrified,

nepohnutý, nesvedený, bezstrachý,

Poznamenejme také, že Milton k uvedení nových slov se zápornou předponou často využívá litotes:

not incorruptible, not unsung, not undesirable, no unharmonious, not formidable

To značí, že Miltonova tvorba neologismů se záporným prefixem je do určité míry samoučelná. Jungmann většinou takový výraz překládá kladnou větou, záporny se u něj vzájemně vyrušují, s jednou výjimkou:

8.218 Nor are thy lips ungraceful, sire of men, VIII, 244: Jsou i tvoji rtové nenelahodní

5.2 Slova neuvedená v OED, participia, složeniny

Jak už bylo řečeno, Hunter našel v OED několik chyb a nepřesností. Toto je seznam Miltonových neologismů ze Ztraceného ráje, které slovník připisuje mylně někomu jinému než Miltonovi. Je jich dvacet.

acknowledged (part, adj.) OED earliest 1769 but v. earlier.

4.956 to dissolve IV, 1084: zrušit víru Bohu svrchovanému
Allegiance to th' acknowledged Power Supreme?

adverse (adv.) Not listed as adv. in OED. Adj. earlier.

10.289 As when two polar winds blowing adverse X, 323: jak kdy dva strhnou se
větří úhelní

advised (part, used as adv.) OED lists only as adj.

6.674 foreseen VI, 802 vše to předzvěděl a moudře dopustil
This tumult, and permitted all, advised:

audacious (adv.) OED lists only as adj.

2.931. As in a cloudy chair ascending rides II, 1080: co v chmurné stoličce
audacious vzhůru jede odvážník

darkened (part, adj.) OED earliest 1733 but v. earlier.

2.491 the louring element II, 566: živel kalný na pošmournou mračil se
Scowls o'er the darkened landscape snow, or show'r; zemi, nesa sníh neb dešť;

daughter of voice (sb.) OED does not notice the meaning of the phrase as a form of prophecy.

9.653 God so commanded, and left that command IX, 756: tak přikázal
Sole daughter of his voice; Hospodin; ten jeden božský jeho hlas
dal nám příkaz;

gale (sb.) breeze Meaning sb' 1. b in OED, which gives 1728 as earliest example.

4.156 now gentle gales

IV, 179: měkcí větřici

grassy (adj.) pertaining to grass OED earliest 1697.

9.186. but on the grassy herb

IX, 204: nýbrž na drnu

Fearless unfeared he slept:

trávném, nestrašný a nestrašený, spal.

happy (adv.) Not listed as adv. in OED. Adj. earlier.

8.633. Be strong, live happy, and love,

VIII, 714: Měj se dobře, stálým buď a miluj,

ingrate (sb.) OED earliest 1672.

3.97 Ingrate, he had of me

III, 117: Nevděčník! Má vše, což mohl

All he could have;

míti, ode mne:

5.811: least of all from thee, ingrate

V, 921: nejméně pak, nevděčníku, od tebe

punished (part, adj.) OED earliest 1806 but v. earlier.

10.803. Will he draw out,

X, 904: Čiliž on

For anger's sake, finite to infinite

ze msty nekonečným k trestu udělá

In punished man, to satisfy his rigour

konečného člověka, by ukojil

Satisfied ever?

prchlivost svou, nikdy neukojenou?

safe (adv.) Not listed as adv. in OED.

2.411 or what evasion bear him safe

II, 472: která obmyslnost

projít bez ourazu

3.21: thee I revisit safe,

III, 24: Já bezpečně k tobě přicházím

3.197 And to the end persisting, safe arrive

III, 224 a setrvaje bezpečně dojde konce

saintly (adj.) OED earliest 1660.

4.122 and was the first

IV, 142: jenž první byl, kdo svatosti

That practised falsehood under saintly show;

pod příkrovem podvody se zanášel,

sequestered (part, adj.) OED earliest 1658 but v. earlier.

4.706 In shadier bower

IV, 796: Nedostalo se

More sacred and sequestered

v stánku rovně posvátnému a skoukromému

shadowy (adv.) OED earliest 1797.

5.43 and with more pleasing light

V, 53: a jeví v příjemném

Shadowy sets off the face of things;

světle soumráčním tvář věcí všelikých,

swim (v. intr.) be giddy OED earliest 1702.

2.753 Surprised thee, dim thine eyes and dizzy swum	II, 867: náhle bolest tebe strastná chopila,
In darkness	kalné tvé a závrativě plynuly
	oči v mrákotách

tempestuous (adv.) Not listed as adv. in OED but adj. earlier.

6.844 Nor less on either side tempestuous fell	VI, 1003: Po bocích též létá bouře střel
--	--

trading (part, adj.). OED earliest 1690 but v. earlier.

2.640 they on the trading flood	II, 739: těží po valných
Through the wide Ethiopian to the Cape	ethiopských vodách, moku kupeckém
Ply stemming nightly toward the pole.	ku předhoří v noci, střeha stežeje
	nebeské.

voluptuous (adv.) Not listed as adv. in OED but adj. earlier.

2.869 where I shall reign	II, 1006: kde já kralovati na pravici tvé
At thy right hand voluptuous	budu v rozkoši

wild (adv.) Not listed as adv. in OED but adj. earlier.

5.297 Wild above rule of art;	V, 345: bez pravidla, bez umění
-------------------------------	---------------------------------

Z těchto dvaceti slov, která OED Miltonovi nepřiznává, se v pěti případech jedná o participia, v sedmi případech adverbia, která mají stejný tvar jako příslušné adjektivum. Ze zbývajících osmi tedy chybějí především slova *gale*, *grassy*, *ingrate* a *swim*. A jedinou opravdu vážnou chybou je absence slova *saintly*. Taková přesnost je ale v kontextu více než tisíce slov, která OED Miltonovi připisuje plně dostačující. OED sice uvádí Milтона jako zdroj u více než tisíce hesel. To ale neznamená, že by Milton vymyslel více než 1000 nových slov.

První velkou skupinou slov, která mají v OED vlastní heslo, jsou participia. Ve slovníku jich je Miltonovi připsáno celkem 116, jen od písmen A a B se jedná o:

adjuring, baffled, bannered, beaming, bedecked, besotted, bickering, blandished, boasted, branching, brewed, and brimming. U deseti z nich, 8%, slovník udává, že jsou zastaralá nebo poetická.

Trochu jiné je to se složeninami, OED jich opět uvádí celou řadu. Tady je několik, která se užívají dodnes:

arch-fiend, awe-struck, birth-night, earth-born, full-grown, half-starved, home-felt, love-lorn, moon-struck, never-ending, self-satisfying, thin-spun, well-balanced a well-measured.

Celkem jich je 77 a pouze 4 z nich jsou zastaralá nebo poetismy. Je samozřejmě otázka, jestli taková slova, která jsou vlastně spojením dvou již existujících slov lze považovat za neologismy.

5.3 Neologismy s vedlejším významem

Jednoznačně největší skupinou jsou slova, u kterých Milton třeba i drobným posunem použil jako první jeden z mnoha vedlejších významů. U prvních dvou písmen abecedy jde například o slova *abjure*, *admit*, *allowance*, *ambrosial* (2x), *amerce*, *arbitrate*, *artifice*, *ascend*, *asphodel*, *assert*, *assume*, *attendant*, *autumn*, *bed*, *bend*, *benediction*, *blaze*, *breathe*, *bring on*.

Takových rozšíření významu OED Miltonovi připisuje 336. Šedesát dva z nich je zastaralých nebo básnických. Zajímavá jsou potom slova, u kterých je Miltonovi připsáno hned několik významů

dva: *ambrosial*, *distrust*, *flat*, *gird*, *lose*, *mix*, *paternal*, *raise*, *roll*, *rouse*, *savage*, *shell*, *solace*, *strain*, *structure*, *wandering*

nebo dokonce tři: *reach*, *smooth*, *and wave*

To byla první, méně důležitá skupina slov, která OED připisuje Miltonovi. Následující příklady přinášejí pozoruhodnější případy Miltonova umění s jazykem.

5.4 Neologismy s hlavním významem

Vůbec největší skupina je tvořena slovy, která podle OED Milton jako první použil v jednom z jejich hlavních významů.

acknowledge (v. tr.) own with gratitude

11.612 but they his gifts acknowledged none

XI, 693: neuznávají darův jeho

adventurer (sb.) one who seeks adventures

10.440 and now expecting

X, 493: a stěhouce

each hour their great adventurer	jeho snažně, každou chvíli čekali dobrodruha velkého,
ambrosia (sb.) anointing oil of gods 5.57 his dewy locks distilled Ambrosia	V, 71: Rosné jeho kadeře ambrosia kapaly
anarchy (sb.) non-recognition of authority 2.896 hold eternal anarchy 6.873 through his wide anarchy 10.283 into the waste wide anarchy of chaos	II, 1038: svou vedou nevládu věčnou VI, 1034 an skrz divoké různě X, 317: v pustou, hroznou Chaosovu anarchii
anxious (adj.) distressing 8.185 God hath bid dwell far off all anxious cares	VIII, 207 jelikožto Bůh sám kázal starostem svírajícím vzdáliti se od ducha
*ardour (sb.) effulgent spirit 5.249 but from among Thousand celestial ardours	V, 290: z středu tisíc serafických plápolů
* artist (sb.) scientific man 1.288 the Tuscan artist	I, 303 mudřec toškánský
ascend (v. intr.) rising by construction 1.722 Th' ascending pile Stood fixed her stately heighth	I, 784: Již ten stroj hrdý strmí vzhůru vysoko
aspect (sb.) a looking in a given direction 4.541 and with right aspect Against the eastern gate of Paradise	II, 614: přímým vzhledem na východní do ráje bránu
assault (v. tr.) strike against 2.953 assaults his ear	II, 1105: ohlušuje jeho sluch
assessor (sb.) One who shares another's rank 6.679. whence to his Son Th' Assessor of his throne he thus begun	VI, 807 I pročež takto k Synovi, spoluvládci svému, promluví a řče:

attune (v. tr.) make tuneful

4.265 attune the trembling leaves

IV, 303: chvějícím se vedou šust lupením

austere (adj.) grave

9.272 With sweet austere composure thus replied. IX, 308: slovem libě mračnou tváří odpoví

* averse (adj.) lying on opposite side

8.138 and with her part averse

VIII, 154 běře den a odvrácenou půlkoulí

From the sun's beam meet night,

od paprsků slunečních se setkává s nocí,

9.67 and on the coast averse

IX, 75 našed krádí proti východní

From entrance or Cherubic watch, by stealth

stráží cherub vchod nepodezřelý

Found unsuspected way.

azure (sb.) abode of God

1.297 On Heaven's azure

I, 312 Po lazurném nebi

balance (sb.) physical equipoise

1.349 in even balance

I, 371 v rovné váze

balmy (adj.) yielding balm

5.23 What drops the myrrh and what the balmy reed,

V, 29 a kterak s balšámem
myrhy kapají

ban (sb.) authoritative prohibition

9.925 Much more to taste it under ban to touch

IX, 1074 ovoce, ať nedím jedla, jehožto
tknutí klatba stíhá

barbaric (adj.) in characteristic style of barbarians

2.4 Or where the gorgeous East with richest hand

II, 4 co jich koli skvostný Východ nádhernou

Show's on her kings barbaric pearl and gold,

přilišností na svá sype knížata

barbarous (adj.) harsh-sounding

7.32 barbarous dissonance

VII, 37 barbarskou tu neshodu

beauty (sb.) personified abstract quality

8.533 here only weak

VIII, 605 slab jsem proti mocným krásy půvabům

Against the charm of beauty's powerful glance

bestick (v.) transfix, pierce through

12.536 truth shall retire

Bestuck with slanderous darts

XII, 595 Ujde Pravda zlojecnými ubitá

šipy

bestrew (v. tr.) scatter about

1.311 So thick bestrewn

Abject and lost lay these, covering the flood

4.631 That lie bestrewn unsightly and unsmooth

I, 330 tak jich husto leželo a ohnivé

krylo moře

IV, 713 ležící nevhledně a nešvárně

billow (sb.) wave of flame

1.224 on each hand the flames

Driven backward slope their pointing spires, and rolled

in billows, leave it midst a horrid vale.

I, 234 vzšlehne plamen z obou stran

v ostrých pyramidách a valův uprostřed

rozšklebí se otvor dolu strašného

bland (adj.) *gentle, balmy, soothing

5.5 And temperate vapours bland

9.1047 That with exhilarating vapour bland

About their spirits had played,

V, 6 lehký jako povětrí

IX, 1217 veselícím dýmem ducha líbezně

zmámivši a svedši rozum k omylu

bow (v. tr.) cause to stoop down

1.436 for which their heads as low

Bowed down in battle, sunk before the spear

Of despicable foes

I, 460 protože nízko jej

v bitvách potírával dosti chatrný vrah.

bridge (v. tr.) form a way by means of a bridge

10.310 and over Hellespont

Bridging his way, Europe with Asia joined

X, 348 umostiv pak sobě po Helespontě

cestu, sloučil Asii s Evropou

brush (v. tr.) sweep away

5.429 through from off the boughs each morn

We brush mellifluous dews,

V, 503 z každé větve medová

kane ráno rosa

cadence (sb.) rise and fall of wind

2.287 now with hoarse cadence lull

Seafaring men overwatched,

II, 330 chraplavým teď jekem plavce

call up (v.) summon from some lower region	
3.603 and call up unbound	III, 677 Proteus starý, u všelikou proměnný
In various shapes old Proteus from the sea	podobu, jím vyvolaný z jezera
5.179 resound	V, 212 zvučte jej, jenž jiskru ze tmy vykřesal.
His praise who out of darkness called up light.	
cape (sb.) C. of Good Hope	II, 739: těží po valných
2.641 they on the trading flood	ethiopských vodách, moku kupeckém
Through the wide Ethiopian to the Cape	ku předhoří v noci, střeha stežeje
Ply stemming nightly toward the pole.	nebeské.
capital (sb.) main town of a country	
1.756 At Pandaemonium, the high capital	I, 819 v Pandemoně, novém hradu stolečném
Of Satan and his peers:	Satana i jeho rad.
caravan (sb.) troop of people in company, fig. of birds	
7.428 and set forth	VII, 490 cestou povětrnou
Their airy caravan high over seas	putují a přes more a přes země
Flying	letí vysoko
* carnage (sb.) heap of dead bodies	
10.268 such a scent I draw	X, 302 Již tu cítím mrtvolu, lup nesčíslný,
Of carnage, prey innumerable	
cast forth (v.)	
2.889 and like a furnace mouth	II, 1030 soptící co nístěj nějaký
Cast forth redounding smoke and ruddy flame.	dýmem náramným a rudým plamenem
casual (adj.) unpremeditated	
9.223 What wonder if...object new	IX, 247 jaký div, že...
Casual discourse draw on, which intermits	o předmětech nových náhodná
Our day's work to little,	rozmlouvání práci naši zdržují
choral (adj.) sung in chorus	
5.162 and with songs and choral symphonies	V, chválozpěvy hlučnými
citadel (sb.) fig.	

1.773 The suburb of their straw-built citadel	I, 839 předměstí slaměnného hradu svého
*clan (sb.) fig. of animals	
2.901 in their several clans	II, 1045 podle pokolení rozličných
clang (sb.) scream of birds	
7.422 and soaring th' air sublime	VII, 481 brzy rozstřely
With clang despised the ground,	křídla svá a s třepetáním vznesly se do povětří
11.835 the haunt of seals and orcs, and sea-mews' clang.	XI, 937 telat mořských lože vejslunné, skála, zvučná vodních ptáků škřečením.
*clarion (sb.) fig. crowing of a cock	
7.443 the crested cock whose clarion sounds	VII, 511 hřebenatý kohout, jenž
The silent hours	klarinovým zvukem tiché zvěstuje hodiny,
*compliance (sb.) complaisance	
8.603 From all her words and actions, mixed with love	VIII, 678 její každé slovo, každý její čin,
And sweet compliance	s láskou spojené a sladkým poddáním,
*compliant (adj.) pliant	
4.332 Nectarine fruits which the compliant boughs	IV, 377 středné ovoce, což samo sklonité
Yielded them,	větví podávalo
composure (sb.) calmness	
9.272 With sweet austere composure thus replied	IX, 308 slovem libě mračnou tváří odpoví
cone (sb.) conical shadow	
4.776 Now had night measured with her shadowy cone	IV, 881 Nyní noc svým stínu klínem změřila
*connive (v. intr.) remain dormant or inactive	
10.624 I suffer them to enter and possess	X, 709 že tak lehce dopouštím
A place so Heav'nly, and conniving seem	jíti jim a uvázat se v místo tak
To gratify my scornful enemies	nebeské a shovívavě vděčiti zdám se nepřítelům hrdým

conscious (adj.) felt, aware of itself

2.801 then bursting forth

II, 924 a opět se

Afresh with conscious terrors vex me round

vyhrnouce, týrají mne vnitřními strachy

continue (v. tr.) extend, carry on in space, prolong

2.1029 a bridge of wondrous length

II. 1089 most dýlky náramné,

From Hell continued reaching th' utmost orb

sahající od pekel až k okruhu

Of this frail world;

nejzážšímu toho světa křehkého.

*convolve (v. tr.) be contorted or twisted about

6.328 then Satan first new pain,

VI, 399 Tu nejprve

And writhed him to and fro convolved;

Satan počil bolesti a kroutil se
sem a tam a svíjel

*creep (v. tr.) creep along or over

7.475 At once came forth whatever creeps the ground, VII, 550 Náhle, co se koli plazí po zemi, vyšlo

7.523 And every creeping thing that creeps the ground

VII, 607 I všelikým zeměplazem hmyzejícím na zemi!

decency (sb.) becoming act

8.601 Those thousand decencies that daily flow

VIII, 677 ony lahodnosti, jimiž oplývá

From all her words and actions

její každé slovo, každý její čin,

dignity (sb.) nobleness of mien

4.619 man hath his daily work of body or mind

IV, 700 člověk jisté má

Appointed, which declares his dignity,

duše, těla zaměstnáníездеjší;
a to jeví hodnost, jeví šetrnost

8.489 Grace was in all her steps, Heav'n in her eye,

VIII, 554 Vděk byl v kroku jejím, nebe ve tváři,

In every gesture dignity and love.

spanilost a láska v každém pohuntí!

10.151 whose perfection far excelled

X, 172 dokonalejšího ve všech hodnostech

Hers in all real dignity:

pravých

dip (v. tr.) dye

5.283 And colours dipped in Heav'n

V, 330 nakropenými v nebi barvami

11.244 Iris had dipped the woof

XI, 281 Iris outky skropila

disburden (v. intr.) unload

5.319 where Nature multiplies

V, 569 tu kde rozhojňuje příroda

Her fertile growth, and by disburd'ning grows More fruitful, which instructs us not to spare.	rodný svůj vzrůst, a za požíváním jsouci rodnější, učí neskrovnit.
displace (v. tr.) put in place of 1.473 God's altar to disparage and displace For one of Syrian mode	I, 503 zrušiv oltář boží, nový po syrsku vystavil
distend (v. intr.) swell out 1.572 And now his heart Distends with pride	I, 618 A tu srdce jeho chlubnou pýchou se nadýmá
dividual (adj.) held in common, shared (OED 3) 7.382 The moon... and her reign With thousand lesser lights dividual holds	VII, 435 Měsíc... drží správu na nebi sdílnou se tisíci světly menšími
*divine (adj.) prescient, forboding 9.845 Yet oft his heart, divine of something ill, Mingave him;	IX, 985 jednak v srdci svém, cos zlého tušícím, cítí tesklivost a bití nestejné.
*divulge (v. tr.) impart generally (OED 3, sole instance) 8.583 The sense of touch... would not be To them made common and divulged	VIII, 659 Jestli citu smysl... bylť by nesdílným a nezobecněným
dream (sb.) object seen in a vision 8.292 When suddenly stood at my head a dream,	VIII, 327 Tu mna sladký sen připadl nejprve
dreary (adj.) dismal 1.180 Seest thou yon dreary plain, forlorn and wild, The seat of desolation, void of light, 2.618 through many a dark and dreary vale They passed	I, 190 Zříš onyno plané, vyprahlé a pusté roviny, sídlo zkázy, bezsvětlé II, 715 Prošli mnohé tmavé, strašné doliny
drug (v. tr.) nauseate 10.568 oft they assayed Hunger and thirst constraining, drugged as oft,	X, 644 To kolikrát hladem puzení a žízní zkušují,

With hatefullest disrelish	tolikráte přeošklivou nechutí zkříví ústa
*dwell (v. tr.) cause to abide	
12.487 The promise of the Father, who shall dwell His Spirit within them	XII, 538 pošle utěšitele dle otcova slibu, Ducha svého, kterýž bydleti bude v nich
elegant (adj.) correct in taste	
9.1018 Eve, now I see thou art exact of taste, And elegant	IX, 1181 Nyní výbornou a čackou uznávám, Evo, chut tvou býti
*ellops (sb.) kind of serpent	
10.525 Scorpion and asp, and amphisbaena dire, Cerastes horned, hydrus, and ellops drear, And dipsas	X, 595 tu se ještěřů a zmijí, slepejšů, štírů, hyder, roháčů a padalců
elude (v. tr.) escape adroitly from	
9.158 of these the vigilance I dread, and to elude, thus wrapped in mist Of midnight vapour glide obscure	IX, 173 Těch já se strachuji, vyhnouti pak chtěje jejich čilosti, obalený oparů mhou pŕľnočních
enginery (sb.) artillery	
PL 6.553 in hollow cube Training his devilish enginery	VI, 666 vleka v dutém klíně střelbu d'ábelskou;
*enlighten (v. tr.) revive	
6.497 He ended, and his words their drooping cheer Enlightened, Další v OED Miltonovi připisovaný význam enlighten (v.) supply with intellectual light 11.115 And I shall thee enlighten	VI, 600 Skončil. Slova jeho kleslé srdce v nich pozdvihla XI, 138 tak, jakž tebe osvítím
*ethereal (adj.) heavenly	
2.311 Ethereal Virtues 2.601 their soft ethereal warmth 3.100 ethereal Powers and Spirits	II, 355 moci nadvětrné II, 694 jich teplo nadvětrné III, 120 mocnosti a duchy nadvětrné

Ethiop (adj.) Ethiopian, equator	
4.282 though this by some supposed	IV, 320 jmín od mnohých
True Paradise under the Ethiop line	pravým rájem, ethiopskou pod liní
*exact (adj.) highly wrought, elaborate	
7.477 and smallest lineaments exact	VII, 553 šatíce svých outlých tílek složení
In all the liveries decked of summer's pride	sličným nádherného léta oděvem,
*excel (v. tr.) exceed, overpower	
2.884 She opened, but to shut	II, 1023 Otevřela, ale zamknout předčilo
Excelled her power	nad moc její;
8.456 As with an object that excels the sense	VIII, 515 (jak kdy věci bleskem smysl
	náramným ustane a zhasne)
exempt (adj.) freed from allegiance to	
2.318 to live exempt	II, 365 nebeské tu jsouce prosti poroby
from Heav'n's high jurisdiction	
family (sb.) group of persons	
10.216 As father of his family he clad	X, 245 Nejinak než otec dítek laskavý
Their nakedness with skins of beasts	nahotu jich oudů odíl kožemi zvířat
*fledge (adj.) furnished for flight	
3.627 nor less his locks behind	III, 704 nenejasněji mu vůkol lopatek
Illustrious on his shoulders fledge with wings	pěknokřídlych chvějíce se plynuly
Lay waving round;	kadeře.
fleecy (adj.) resembling a fleece	
5.187 Till the sun paint your fleecy skirts with gold	V, 220 až by slunce vaše rounné obruby
	zlatem povleklo
fling (v. tr.) emit light, etc.	
8.517 and from their wings	VIII, 585 a křídla
Flung rose, flung odours from the spicy shrub	růže metali a vůně metali,
	ze křoviny povanouce kořenné;
flowery (adj.) decorated with flowers	

11.881 Or serve they as a flow'ry verge to bind The fluid skirts of that same wat'ry cloud,	XI, 987 Či zápona jest to květná, stahující plynutou toho dešťového mraku obrubu,
flush (v. intr.) producing a heightened color	
9.887 But in her cheek distemper flushing glowed.	IX, 1032 než její líce nemírnou zahořely rdělostí;
forgive (v. tr.) regard leniently	
10.956 Thy frailty and infirmer sex forgiv'n,	X, 1085 odpuštěno bylo tobě slabější
*fraud (sb.) state of being deluded	
7.143 and into fraud drew many	VII, 159 I potáhl do zrady mnohých klamem
9.643 and into fraud	IX, 746 a vedl
Led Eve our credulous mother, to the tree	k zkáze Evu, lehkověrnou rodičku naši, k stromu
glare (sb.) fierce look	
4.402 about them round	IV, 455 Nyní lvem jsa, s plamennýma očima
A lion now he stalks with fiery glare	obchází je vůkol
glare (v. tr.) express with a glare	
6.849 and every eye	VI, 1007 a z každého
Glared lightning, and shot forth pernicious fire	oka prchá oheň, spalující blesk
Among th' accursed	mezi zatracence
gloom (sb.) indefinite degree of darkness	
1.244 this the seat	I, 255 to jest ten byt,
That we must change for Heav'n this mournful gloom	kterýž nyní vzíti máme za nebe?
For that celestial light?	Za nebeské světlo tento smutný mrak?
goal (sb.) the conical column marking each of the two turning points in a chariot race	
2.531 Part curb their fiery steeds, or shun the goal	II, 612 část buď plaché koně projíždí, buď svá
With rapid wheels,	kola prudká ode cíle varuje
graze (v. tr.) eat	
4.253 and flocks	IV, 288 a stáda škubící

Grazing the tender herb	měkkou trávu
7.404 part single or with mate	VII, 459 tu po jedné,
Graze the sea-weed pasture	tamto stádně škubí mořské porosty
9.571 I was at first as other beasts that graze	IX, 664 Býval já jsem, co jsou jiná hovada
The trodden herb	na pošlapané se trávě pasoucí
10.711 to graze the herb all leaving,	X, 803 opustivše pokrmý
Devoured each other;	trávné, sžírají se vesměs;
guiltless (adj.) having no knowledge of	
9.392 But with such gard'ning tools as art yet rude	IX, 448 jak ohněm neprohřešilé
Guiltless of fire had formed, or angles brought.	z dělalo je umění neb andělé přinesli.
hang (v. intr.) remain with suspended motion	
6.190 So saying, a noble stroke he lifted high,	VI, 224 To řka, vztáhne ruku k ráně šlechetné,
Which hung not, but so swift with tempest fell	nevisí, než padne rána v náhlosti,
On the proud crest of Satan	jako bouře, Satanovi na chochol zpupný
harmonic (adj.) harmonious	
4.687 With Heav'nly touch of instrumental sounds	IV, 775 při nebeském zvuku znicích nástrojů
In full harmonic number joined	plným harmonie počtem
*Hermes (sb.) the metal Mercury	
3.603 they bind Volatile Hermes	III, 676 létavého vízí Herma
heroic (adj.) of heroes of antiquity	
1.577 though all the Giant brood	I, 625 byť I vešken k ní se z Flegry přirazil
Of Phlegra with th' heroic race were joined	obrů rod neb reků plémě
hierarch (sb.) applied to archangel or Christ	
5.468 To whom the winged hierarch replied.	V, 545 Jemuž hierarcha vece křídlatý:
5.587 Under their hierarchs in order bright:	V, 675 s hierarchy svými v jasných pořadích
11.220 The princely hierarch	XI, 256 kníže andělský
Hour (sb.) the Horae	
4.267 while universal Pan	IV, 304 an zatím všeobecný Pan

Knit with the Graces and the Hours in dance Led on th' eternal spring 6.3 Waked by the circling Hours, with rosy hand Unbarred the gates of light.	s Hórami a Graciemi koluje, jaro věčné uvádí. VI, 3 od kolujících probuzené hodin, rukou růžovou otevřelo brány světla.
*Hydrus (sb.) fabulous snake 10.525 Scorpion and asp, and amphisbaena dire, Cerastes horned, hydrus, and ellops drear, And dipsas	X, 595 tu se ještěřů a zmijí, slepejšů, štírů, hyder, roháčů a padalců
* incarnate (v. tr.) despiritualize 9.166 This essence to incarnate and imbrute, That to the heighth of Deity aspired	IX, 182 tu podstatu, jenž na božství vzpínala se výši, s hmotným smísiti kalem, vtělit se a zživočišněti!
*incentive (adj.) having property of setting on fire 6.519 part incentive reed Provide, pernicious with one touch to fire	VI, 626 část přizpůsobuje třtinu k podpalu, již jedno dotknutí zhoubný zažže blesk
inclement (adj.) severe weather 10.1063 And teach us further by what means to shun Th' inclement seasons, rain, ice, hail and snow,	X, 1207 uče dělat neškodným ostré povětrí I déšť I sníh I led
incorporeal (adj.) characteristic of immaterial beings 8.37 The sedentarie Earth,..recieves, As Tribute such a sumless journey brought Of incorporeal speed, her warmth and light;	VIII, 36 osedělá země... nabyla by svého konce bez hnutí všeho, brala světlo své a teplo své, berni přinášenou z dálky nesmírné, netělesným spěchem
incorruptible (adj.) incapable of being morally corrupted 9.298 supposed Not incorruptible of faith	IX, 338 že u víře a stálosti chybným držel jej
inelegant (adj.) wanting in aesthetic refinement and ill-chosen (from Latin eligere, to select)	

5.335 so contrived as not to mix
Tastes, not well joined, inelegant

V, 387 by skrze nesličnou,
zlespojenou, nezpůsobnou směsí
chut se neurazila,

inlay (sb.) fig. inlaid work
4.701 underfoot the violet,
Crocus, and hyacinth with rich inlay
Brodered tho ground,

IV, 790 Vspod fioly,
jacint, šafrán vykládaly podlahu
krumpováním bohatým

instead (adv.) without of, as a substitute
12.54 to raze
Quite out their native language, and instead
To sow a jangling noise of words unknown

XII, 57 zhubil mluvu mateřskou a místo ní
nasel neshodný slov hlahol neznámých.

interfuse (v. tr.) pour in
7.89 and this which yields or fills
All space, the ambient air wide interfused
Embracing round this florid earth

VII, 100 potom pak I, činící neb plnicí
všecko prostranství, ten obor povětří
dalekolitý a objímající
vůkol tuto květnou zem;

introduce (v. tr.) usher in
3.368 Of charming symphony they introduce
Their sacred song

III, 415 synfonii libých rozhodou
svatý zpěv

intuitive (adj.) mind acting by immediate apprehension, opposed to discursive
5.488 Discursive, or intuitive

V, 566 smýslící i patřící

*inwove (v. tr.) form by weaving
3.352 down they cast
Their crowns inwove with amarant and gold,
další v OED Miltonovi připsaný význam
4. 693 the roof
Of thickest covert was inwoven shade
Laurel and myrtle
just (adv.) but now
4.863 where those half-rounding guards

III, 395 na celinu nebe věnce metají,
květem milosti a zlatem provité
IV, 782 Za krov bylo hustostinné spletení
z bobkoví a myrtů
IV, 982 kde plukové

Just met	strážní právě sešli se
lapse (sb.) a gliding flow (OED 6), with proleptic overtones of “the Fall” (OED 2b)	
8.263 And liquid lapse of murmuring streams	VIII, 297 s tekutými spády proudů hrčících
last (adj.) utmost	
9.1079 Even shame, the last of evils;	IX, 1254 sám ten stud, to zlé poslední
last (adv.) in the end	
6.797 prevail	VI, 943 Bohu posléze a Mesiášovi
Against God and Mesiah, or to fall	odolají, neb, by jim se získati
In universal ruin last,	neudálo, v zhoubě aspoň obecné najdou záhubu.
level (adj.) moving in horizontal plane	
2.634 He... now shaves with level wing the deep,	II, 732 teď se vyrovnaným nese po hloubi křídlem
lowly (adj.) poor, humble, modest	
5.463 Under whose lowly roof thou hast vouchsafed	V, 540 pod jehož jsi vešed nízký krov
mainly (adv.) principally	
11.519 a brutish vice,	XI, 585 a opáčili matky své
Inductive mainly to the sin of Eve.	Evy poklísku.
mature (v. tr.) elaborate	
1.660 But these thoughts	I, 715 Než věc ta nejprve
Full counsel must mature:	v plném sněmu zraj.
measure (v. tr.) estimate amount	
12.554 How soon hath thy prediction, seer blest,	XII, 612 O jaks rychle změřil, blahoslavený
Measured this transient world,	proroku, ten změnný svět
murky (adj.) of air: thick, dark	
10.280 and upturned	X, 314 kroutě prostrannými chřípěmi
His nostril wide into the murky air,	shnilém v povětří

*mysterious (adj.) full of awe	
8.599 (Though higher of the genial bed by far, And with mysterious reverence I deem)	VIII, 674 (ačže svatěji a výše o loži smejším manželském)
opposition (sb.) opposite direction	
2.803 Before mine eyes in opposition sits Grim Death my son and foe	II, 927 Před očima naproti mně zůřivá sedí Smrt, můj syn a vrah.
overhang (v. intr.) jut out above	
4.547 The rest was craggy cliff, that overhung Still as it rose, impossible to climb	IV, 619 vše ostatní náhlé skálí jest, jenž strmí svěšené k nedolezení
overpower (v, tr.) overwhelm	
8.453 for now My earthly by his Heav'nly overpowered	VIII, 511 tak má zemsťkost silou jeho nebesťkou přemožena jsoucí
palmy (sb.) abounding in palms	
4.254 Or palmy hillock	IV, 289 nebo kopec palmový
pavilion (v. tr.) furnish a field with a pavilion	
11.215 where he saw The field pavilions with his guardians bright;	XI, 250 uzřel pole jasným okryťá vojskem;
*pennon (sb.) wing (from Latin pennae or English „pinion“)	
2.933 Flutt'ring his pennons vain plumb down he drops Ten thousand fathom deep	II, 1083 Znenadání, darmo křídly třepaje, skapne přímo dolů, deset tisíců sáhův hluboko
7.441 and rising on stiff pennons	VII, 509 vzlétne vzhůru na mohutných perutech
pile (v. tr.) heap up	
5.394 All autumn plied 5.632 Tables are set, and on a sudden piled With angels' food,	V, 462 poklad veškerého podzimu uvršený V, 723 dání stolové, a náhle zvršení krmí andělsťkou
pine (v. tr.) mourn	
4.848 and saw	IV 964 uviděl,

Virtue in her shape how lovely, saw, and pined His loss;	kterak v způsobě své milostná je ctnost; viděl ji a tesknil její nad ztrátou;
* piteous (adj.) paltry, mean, pitiful 10.1032 piteous amends	X, 1073 bídná náhrada
presence (sb.) divine being 8.314 from among the trees appeared, Presence divine. 10.144 To whom the sov' reign Presence thus replied.	VIII, 336 Božská podoba, tak mi se vidělo, přijdouc pravila: X, 165 Dí mu na to svrchovaná přítomnost:
princedom (sb.) principality (of angels) 3.320 under thee as Head Supreme Thrones, Princedom, Powers, Dominions I reduce: 5.601 Thrones, Dominations, Princedom, Virtues, Powers V, 689 trůny, panstva, knížatstva I mocnosti	III, 361 tvé vládě všecky podrobím trůny, knížatstva, I moci
rally (v. tr.) concentrate or revive by will 6.786 This saw his hapless foes but stood obdured, And to rebellious fight rallied their powers	VI, 930 Viděli to přešťastní vrahové, nicméně se k půtce měli odbojné; zatvrzelí blázni!
rebuff (sb.) repelling blow 2.936 had not by ill chance The strong rebuff of some tumultuous cloud	II, 1087 leč že losem škodným odskok náramný od kterého bouřlivého oblaku
recall (sb.) possibility of revoke 5.885 other decrees Against thee are gone forth without recall;	V, 1005 jiný soud vzešel nad tvou hlavou bez odvolání
*reception (sb.) capacity for receiving 10.807 His sentence beyond dust and Nature's law, By which all causes else according still To the reception of their matter act, Not to th' extent of their own sphere.	X, 908 Tuť by nad ústavy prachu pronesl výřek svůj a přešel meze náтуры, nepřechoditelné nikomu.
reduce (v. tr.) bring to lower rank	

5.843 since he the head V, 958 jenž nám jsa hlavou, jedním z nás
 One of our number thus reduced becomes, tudy stává se

*redundant (adj.) in swelling waves (OED 3a) and copious, plentiful (OED 2)

9.503 Amidst his circling spires, that on the grass IX, 579 vstává z kruhův pyrámu, jenž po trávě
 Floated redundant kolotá se ohromnými vlnami

refine (v. tr.) free from rudeness, coarseness

8.589 love refines VIII, 665 Láska šlechtí mysl,
 The thoughts, and heart enlarges srdce šíří;
 další význam připisovaný v OED Miltonovi

refine (v. tr.) To free or cleanse from moral imperfection

11.63 and refined XI, 82 vírou docela
 By faith and faithful works přečistí a skutky věrnými

regency (sb.) district controlled by regent

5.748 Regions they passed, the mighty regencies V, 852 Mnohé země, mnohá valná protáhli
 Of Seraphim and Potentates and Thrones zemstvo trůnů, mocnářů a serafů.

reject (v. tr.) throw forth from the mouth

10.567 With spattering noise rejected: X, 644 chřestným vrací prskáním

reject (v. tr.) refuse to accept

5.886 That golden sceptre which thou didst reject V, 1007 Zlatá berla, kterou ty jsi potupil

reluctant (adj.) *writhing (OED I), there may be a play on the modern sense, which Milton also coined (OED 2b)

6.58 reluctant flames, the sign VI, 69 s lýtým ohněm, hněvu probuzeného
 Of wrath awaked v znamení
 10.514 A monstrous serpent on his belly prone, X, 583 přepotvorný had, a po břiše
 Reluctant, but in vain ; plazí se a vzpíná, ale nadarmo !

*respite (sb.) time granted before sentence

11.272 the respite of that day XI, 314 lhůty toho dne,
 That must be mortal to us both. jenž se oběma nám stat má smrtelným!

revolve (v. tr.) rotate on axis

7.381 then in the east her turn she shines, VII, 433 tu potom střídá svou

Revolved on heaven's great axle	na východu svítí, oběh velikou nebe os
ringlet (sb.) curl of hair	
4.306 but in wanton ringlets waved	IV, 348 ale vůkol svíjené ve hrající prsténky
*roseate (adj.) rose-scented with a pun on Latin ros – dew	
5.646 roseate dews disposed	V, 739 a kdy uspila vše rosa růžová
All but the unsleeping eyes of God to rest	kromě oka Páně nikdy spícího
rove (v. tr.) ramble about, traverse, wander over	
9.575 Till on a day roving the field	IX, 669 Až dne jednoho, kdy bloudím po poli
*ruinous (adj.) pertaining to a fall or crash	
2.921 Nor was his ear less pealed	II, 1069 Zaráží pak v ucho jeho hlasitý
With noises loud and ruinous	neméně a vražedlný hřmot,
6.216 So under fiery cope together rushed	VI, 257 Tak se stírají
Both battles main, with ruinous assault	lítě pod plápolajícím klenutím
And inextinguishable rage;	obě strany ouprkem a vzteklostí neuhasitelnou.
sad (adv.) sadly	
4.28 his grieved look he fixes sad	IV, 32 upře smutné oko své
same (adj.) unchanged	
1.256 What matter where, if I be still the same	I, 269 Což mi na tom, kde jsem, vždycky jsa, kdo jsem byl
4.835 thy shape the same	IV, 951 posud tvá táž je způsobá
11.633 But still I see the tenor of man's woe	XI, 716 Tehdy týž jest každé bídý člověčí
Holds on the same, from woman to begin.	pramen: od ženy se vždycky počíná!
*scarce (adv.) with difficulty	
7.470 scarce from his mould	VII, 545 Ledva z svého jílu slon, tvor nejhrubší
Behemoth biggest born on earth upheaved	na zemi, svých článů zdvihnul náramnost;
His vastness:	
11.762 And scarce to th' angel utter'dst thus thy plaint.	XI, 856 a ledvas andělu

takto svého srdce ouzkost vypravil:

scathe (v. tr.) blast, scorch

1.613 As when Heaven's fire I, 664 jako vадnou s nebe bleskem potření
Hath scathed the forest oaks or mountain pines, dubové a sosny hrdé na horách;

scene (sb.) episode in series of events

11.637 But now prepare thee for another scene. XI, 722 Ty však viziž jiné divadlo.

*scowl (v. tr.) express with a scowl

2.491 Scowls o'er the darkened landscape snow, or show'r;
II, 566: živel kalný na pošmournou mračil se
zemi, nesa snih neb dešť;

seal (v. tr.) imprison, enclose

4.966 And seal thee so IV, 1094 a tamto přitužím takově

•sensible (sb.) The element (in a spiritual being) that is capable of feeling. Obs.

2.278 which must needs remove II, 318 ztupí nevyhnutelně
The sensible of pain. břitkost jeho

serene (adj.) clear

3.25 So thick a drop serene hath quenched their orbs III, 31 takt' je hrubě jasná krůpě zhasila

shape (sb.) mode of existence

4.848 and saw IV 964 uviděl,
Virtue in her shape how lovely, saw, and pined kterak v způsobě své milostná je ctnost;
His loss; viděl ji a tesknil její nad ztrátou;
2.448 in the shape II, 516 mě svou
Of difficulty or danger could deter zahnal tíhotou a nebezpečenstvím
Me from attempting. od úsilí.
11.467 Death thou hast seen XI, 530 Smrt jsi v první podobě
In his first shape on man; její spatřil na člověku.

shower (v. tr.) rain on

4.152 When God show'ed the earth IV, 173 an zemi Bůh deštěm zrosuje;
11.883 Lest it again dissolve and show'r the earth? XI, 990 by se opět strhav zemi nezalil?

showery (adj.) pertaining to a shower

6.759 colours of the show'ry arch

VI, 899 plný barev duhových

shut (sb.) action of shutting

9.278 Just then returned at shut of evening flow'rs.

IX, 314 právěť jsem že večer kvítky zavíral,

sidelong (adv.) on one side

4.333 sidelong as they sat recline

IV, 378 zvolna sedícím

On the soft downy bank demasked with flow'rs

na měkkém a květném trávě koberci

skirt (v. tr.) surround with something

5.282 and round

V, 328 zaslonice všecka je

Skirted his loins and thighs with downy gold

zlatem pernatým

slack (adj.) weak

9.892 From his slack hand the garland wreathed for Eve

IX, 1038 z ruky umdlené

svitý pro Evu mu věnec vypadl,

sleek (adj.) smooth

9.525 His turret crest, and sleek enamelled neck,

IX, 607 Často chochol zježený a kovové

Fawning,

šíje hladkost nakloňuje pochlebně

slumbrous (adj.) soporific

4.615 and the timely dew of sleep

IV, 693 a rosa v chvíli tu

Now falling with soft slumb'rous weight inclines

padající senná měkké dřímoty

Our eye-lids;

tíhotou nám oči víka zavírá.

smutty (adj.) looking like smut

4.817 the smutty grain

IV, 930 vznítí se ta smolný prst' a v blesk a třesk

With sudden blaze diffused

znikne náh

soar (v. tr.) fly up through air

7.421 and soaring th' air sublime

VII, 481 brzy rozstřely

With clang despised the ground,

křídla svá a s třepetáním vznesly se

social (adj.) friendly

8.429 seek'st not social communication

VIII, 484 aniž obecnství hledáš spólního

solve (v. tr.) dissolve, settle

8.55 he, she knew would intermix
Grateful digressions, and solve high dispute
With conjugal caresses;

VIII, 59 on, tote věděla,
sladkých míchal do rozmluvy vejstupků,
a co pozatmělého, to manželskou
vysvětloval pěstotou

space (sb.) unlimited extension

1.650 Space may produce new worlds;

I, 706 Snad že nové světy zplodí prostranství;

*speakable (adj.) able to speak

9.563 How cam'st thou speakable of mute

IX, 655 pověz, jakým způsobem jsi z němého
stal se mluvícím

spin (v. intr.) revolve rapidly

8.164 The Earth..
With inoffensive pace that spinning sleeps
On her soft axle,

VIII, 183 a povlovným,
nezávadným tokem vůkol osy své
točeci se,

splendid (adj.) qualifying nouns of opposite meaning

2.252 our state of splendid vassalage

II, 288 po panošství jasném

sport (sb.) plaything of winds or waves

2.181 Each on his rock transfixed, the sport and prey
Of racking whirlwinds,

II, 208 a každý k své
přibodeni byli skále, za hříčku
hřmícím větrům

3.493 The sport of winds

III, 557 hříčkou větrům

*square (sb.) position of planets 90° apart

10.659 In sextine, square, and trine, and opposite

X, Jungmann zcela vynechává

store (sb.) storehouse

7.226 prepared in God's eternal store
6.515 and into store conveyed

VII, 253 jenž hotové stálo v věčné schráně boží
VI, 622 a odvázejí v zálohy

strict (adj.) severe

2.241 and receive
Strict laws imposed

II, 277 přísný jeho rozkaz berouce

2.321 but to remain in strictest bondage II, 367 On v ouzké drží nás vazbě

strict (adj.) exact

4.562 Gabriel, to thee thy course by lot hath giv'n	IV, 634 Gabrieli, tobě losem tento dán
Charge and strict watch that to this happy place	úřad jest a pilná stráž, by v blahé to
No evil thing approach or enter in;	sídlo nevzešlo co zlého.
4.783 Uzziel, half these draw off, and coast the south	IV, 888 Uziele, vezma stráže polovu,
With strictest watch	šlakuj pilně k poledni

stride (sb.) striding gait

2.676 With horrid strides, Hell trembled as he strode.	II, 779 krokem ohromným, jak jde, tak peklo se
	třese.
6.109 Satan with vast and haughty strides advanced	VI, 128 Satan vysokým a pyšným kročejem

sublime (adj.) exalted in feeling, elated

10. 536 Sublime with expectation	X, 608 u vysokém nadání
----------------------------------	-------------------------

* succinct (adj.) not ample or full, close-fitting (of garments)

3.643 His habit fit for speed succinct	III, 721 Roucho naspěch vykasal
--	---------------------------------

*superior (adj.) more eminent

4.499 Smiled with superior love	IV, 567 usmíval se spanilejší milostí,
5.903 which he sustained Superior'	V, 1027 kterýž on myslí strpěl velikou
8.532 in all enjoyments else	VIII, 604 Silen dosti v požívání všelikém
Superior and unmoved	

Supreme (sb.) God

8.414 The heighth and depth of thy eternal ways	VIII, 467 Výsosti a hloubi věčných stezek tvých
All human thoughts come short, supreme of things;	nevyzkoumá slabé lidské myšlení,

svrchovaná bytosti

6.723 O Father, O Supreme of Heav'nly thrones	VI 856 Otče svrchovaný, králi na nebi
9.125 unless by mastering Heav'n's Supreme:	IX, 139 leč že bych překonal
	nebes Svrchovaného

* suspense (adj.) held back

7.99 The great light of day...	VII, 113 A to velké světlo dnové...
suspens in heav'n	zdrženo jsa zavěšené na nebi

Held by thy voice,	hlasem tvým;
2.418 and expectation held	II, 479 a sednuv oka bystrého
His look suspense,	se žádného nespustil, jsa touhy pln
6.580 while we suspense,	VI, 699 V úžasu a pochybnosti hluboké
Collected stood within our thoughts amused	stojíme

sylvan (adj.) pertaining to woods

4.140 Cedar, and pine, and fir, and branching palm,	IV, 161 cedrů, jedlí, sosen, rozsochatých palm,
A sylvan scene, and as the ranks ascend	Shade above the shade
	vzstupující řádně, stíny nad stíny

* thoroughfare (sb.) action of passing through

10.393 and made one realm	X, 436 zdělavše
Hell and this world, one realm, one continent	jedno z pekla s tímto světem království
Of easy throughfare.	(naše království) a jednu krajinu
	naskrz průchodnou.

Titan (sb.) from Greek mythol.

1.510 Titan Heav'n's first-born	I, 545 Titan, první nebe syn
---------------------------------	------------------------------

toil (v. tr.) accomplish by great effort

10.475 but I	X, 537 Než já
Toiled out my uncouth passage,	drát se cestou netřelou... musil jsem

tumultuous (adj.) full of commotion

2.936 The strong rebuff of some tumultuous cloud	II, 1087 od kterého bouřlivého oblaku
--	---------------------------------------

tumultuous (adj.) fig. referring to thought

4.16 boils in his tumultuous breast	IV, 19 vře v prsích jeho bouřlivých
-------------------------------------	-------------------------------------

twilight (sb.) faint light during eclipse of sun

1.597 or from behind the moon	I, 647 neb kdy, skryté od měsíce zatměním
In dim eclipse disastrous twilight sheds	pošmourným, mrak hrozný na půl národův
On half the nations,	rozsejpá

unapproved (adj.) not sanctioned

5.118 Evil into the mind of god or man	V, 144 může v mysl zlé
May come and go, so unapproved, and leave	vcházeti i vycházeti, bez vady

No spot or blame behind:	člověku i bohu, jen kdy nesvolí
unaware (adv.) unawares	
3.547 Which to his eye discovers unaware	III, 612 odkud oko jeho náhle vyhlídku
The godly prospect of some foreign land	najde dobročinnou v cizí kterýs kraj
9.362 And fall into deception unaware	IX, 412 a v osídla upadl nenadále
undrawn (adj.) not dragged	
6.751. wheel within wheel undrawn	VI, 890 beze spřeže
unearned (adj.) not worked for	
9.225 and th' hour of supper comes unearned	IX, 250 než se zasloužila, jest tu večere
unemployed (adj.) out of work	
4.617; other creatures all day long	IV, 696 Jiná zvířata, celý den prázdnice,
Rove idle unemployed, and less need rest	těkají a po nepráci oddechu
	méně potřebují
unessential (adj.) immaterial	
2.439 the void profound of unessential Night	II, 505: prázdná nepodstatné noci hlubina
unharmonious (adj.) not in agreement	
11.51 Those pure immortal elements that know	XI, 64: Ti čistí živlové
No gross, no unharmonious mixture foul	nesmrtelní, neznajíce nižádné
	hrubosti a míšeniny neshodné
* unmeasured-out (adj.) not doled out by measure	
5.399 from whom	V, 469: ten pramen blahosti nepřeborný
all perfect good unmeasured out, descends,	
unite (v. intr.) form one material whole	
12.382 so God with man unites	XII, 425: s člověkem se spojil Bůh.
unsparing (adj.) lavish	
5.344 and on the board	V, 400 a štědrou rukou předloží vrchovatě
Heaps with unsparing hand;	

unsung (adj.)

1. 442 – In Sion also not unsung	I, 467: Zazněl jí i Sion písní
7. 21 Half yet remains unsung	VII, 24 Půl mi zbývá písně
7. 253 – Nor passed uncelebrated, nor unsung	VII, 284 – Aniž minul bez zpěvu a slavení
9. 33 heroic martyrdom unsung	IX, 36: o rekovné trpělosti neznělo písně

upper (adj.) of earth's surface

1.346 Twixt upper, nether, and surrounding fires;	I, 368 an ječil kolem vůkol nich
plápol jízlivý
10.422 Flown to the upper world	X, 473 prchli na svět nový
10.446 at th' upper end	X, 503 strmí vzhůru ve skvělosti královské.
Was placed in regal lustre	

upturn (v. tr.) direct upwards

10.279 and upturned	X, 314 kroutě prostrannými chřipěmi
His nostril wide into the murky air,	shnilém v povětří

various (adj.) diverse

1.375 Then were they known to men by various names	I, 396 V ten čas
And various idols through the heathen world.	mnoho modl a jmen jim dáno v pohanstvu.

various (adj.) having diversity of forms

6.242 for wide was spread	VI, 290 neb bitva široko
That war and various	dosáhla a v rozmanitém způsobu.

vent (sb.) means of relief

12.374 Without the vent of words	XII, 415 leč volný dech

další nalezený význam, který OED připisuje Miltonovi

vent (sb.) The hole or channel in the breech of a cannon or firearm through which fire is communicated to the charge; the touch-hole; the adjustable part of a gun containing this, a vent-piece.

6.583 for sudden all at once their reeds	VI, 701 každý vztáhna třtinu pojednou,
Put forth, and to a narrow vent applied	tknutím lehkým jiskru k ouzké příčině
With nicest touch.	pánvici:

verdurous (adj.) composed of verdure

4.143 Yet higher than their tops	IV, 163 a nad vrchy
The verdurous wall of Paradise up sprung:	jejich strmí náspy ráje zelené:

violate (v. tr.) disturb

4.883 Employed it seems to violate sleep

10.25 yet mixed

With pity, violated not their bliss

IV, 1005 chtě, tak zdá se, ublížití spícím těm

X, 29 jednak, smíšen jsa

citem outrpnosti, blahoslavenství

nepřekazil jich.

visible (adj.) in sight

1.63 yet from those flames

No light, but rather darkness visible

3.386 without cloud made visible

11.321 under this tree stood visible

I, 64 ač žádné z plápolu

toho světlo nevzniká, brž hmotná tma,

III, 435 bez mraku jsi viditelný

XI, 367 tím pod stromem viditelný stál

vocal (adj.) full of sound

5.204 Made vocal by my song

9.530 with serpent tongue

Organic, or impulse of vocal air,

V, 240 rozehráni zpěvem mým

IX, 613 takto hadím jazykem

počne hlaholiti lstivé zkoušení

void (sb.) empty space

2.829 and through the void immense

2.438 the void profound of unessential Night

II, 959 putuje skrz tu hroznou prázdnotu

II, 505: prázdná nepodstatné noci hlubina

walk (v. tr.) move about on

5.200 Ye that in waters glide, and ye that walk

The earth

7.503 was flown, was swum, was walked

V, 236 Vy, co v vodě plováte, co bydlíte
na zemi

VII, 585 chozením a plováním a létáním

*war (sb.) soldiers in fighting array

12.214 On their embattled ranks the waves return,

And overwhelm their war;

XII, moře...

srazí se a šiky jejich přikvačí!

*war (sb.) weapons

6.712 bring forth all my war,

My bow and thunder

VI, 846 Vezmi veškeru mou zbraň, můj luk I hrom

* wheel (v. intr.) move like a wheel

12.183 And wheel on th' Earth

XII, 199 a sprší dolů přívalem
bouřlivým

wind (sb.) current of air

9.989 On my experience, Adam, freely taste,
And fear of death deliver to the winds.

IX, 1148 Následuj mne, Adame, a volně jez,
pustiv mimo sebe vešken smrti starch.

work (v. tr.) guide

9.513 sidelong he works his way

IX, 592 po straně se loudí mnohým okolkem

wreath (sb.) like a twisted band

6.58 and smoke to roll

VI, 67 a vyvalí

In dusky wreaths,

vzhůru černomraké dýmu kotouče

9.517 So varied he, and of his tortuous train

IX, 596 tak se loudil had a hebkým ohonem

Curled many a wanton wreath in sight of Eve,

dvorné svíjel kotouče, by Evino

To lure he eye

vábil oko.

Jedná se výhradně o seznam substantiv, adjektiv, verb a adverbíí. Některá substantiva jsou použita v přeneseném významu, ale převážně se jedná o rozšíření už existujících významů, někdy dokonce několikanásobné - barbaric a barbarous, dip, displace, glare (sb. and v.), inwowe, last (adj. and adv.), measure, refine, reject, strict, tumultuous, various, vent, war.

Z celkového počtu 240 slov OED za zastaralé nebo poetické označuje 22%.

Pojďme se nyní podívat, jak Jungmann při překládání těchto Miltonových novotvarů postupoval a jak si s nimi poradil. Je třeba si uvědomit, že se jedná o záměrně vybranou specifickou skupinu slov, u které se dá předpokládat, že s nimi měl Jungmann problémy. Začneme jednoznačně chybnými řešeními:

anarchy - Jungmann slovo anarchie znal, má ho ve Slovníku, ale použil ho jen v jednom ze tří případů. Jeho řešení jsou: anarchie, nevláda, různ. Můžeme tedy jednak poukázat na nejednotný postup, jednak na významovou chybu, která se stala ve druhém případě – divoké různ.

clang – třepetání křídel x scream of birds

compliant – compliant boughs x sklonité větve

composure – mračnou tvář x klidně

dignity – Jungmann překládá dokonce dvěma slovy x hodnost, šetrnost

drug – nauseate x nechut'

fraud – zkáza

goal – cíl x the conical column marking each of the two turning points in a chariot race

Hermes – Hermes x rtuť

Hours – Hóry x hodiny

interfused – dalekolitý – toto slovo neobsahuje ani Jungmannův Slovník
 last – poslední x nejhorší
 lowly – skromný x nízký
 measure – ztrácí se význam odhadu – estimate
 reduce – jedním z nás stává se
 reluctant – unwilling x lítý (=zuřivý)
 ruinous – pertaining to a fall or crash x vražedlný – podle Slovníku s vraždou spojený
 – ouprk x ruinous assault
 sensible – sensible of pain x břitkost
 sidelong – zvolna x on one side
 social – spólní (=společný) x friendly
 splendid – Used, by way of contrast, to qualify nouns having an opposite connotation
 splendid vassalage x panošství jasné
 strict – co nejpřísněji hlídej jih x šlakuji pilně k poledni
 succinct – close-fitting (adj.) x vykasal
 suspense – zavěšení, touha
 twilight – mrak
 unapproved – bez vady
 unaware – špatně v obou případech – náhle, nenadále
 unimplored – bez prosby x ve druhém případě není zápor
 upturn – kroutě
 violate (disturb) x ublížiti

Celkově jich je 30, což se může zdát jako vysoký počet, ale vzhledem k tomu, že se jedná o slova, jejichž význam v anglickém jazyce OED připisuje Miltonovi, se podle našeho názoru jedná o vynikající výsledek. Znamená to, že Jungmann chyboval významově v pouhých 13 procentech případů. V dalších 18 případech si ale situaci značně usnadnil, protože Miltonův neologismus vynechává:

acknowledged, advised, balmy, barbaric, bow, cape, caravan, dignity, exact, last, mainly, mysterious, principedom, reception, shape, square, Sylvan, unearned

V dalších třinácti případech se překladu vyhýbá opisem

brush – změna perspektivy – we brush mellifluous dews x kane rosa
 cadence – with hoarse cadence x chraplavým jekem

elops – slovo řeckého původu označující druhy ryby a hada, Jungmann jako už poněkolkáté přehazuje pořadí slov ve výčtu (Viz metrické důvody), takže není možné přesně poznat, který výraz v jeho překladu odpovídá čemu v originálu. Celkově má Jungmann ve výčtu sedm slov, tedy stejně jako Milton a na významové se neodlišuje, jde u obou o výčet podobných druhů zvířat.

family – father of his family x otec dítek

fleecy – fleecy skirts x rouné obruby

introduce – they introduce their sacred song x synfonii libých rozhodou svatý zpěv

pavilion – The field pavilions with his guardians bright x uzřel pole jasným okrytá vojskem

same – if I be still the same x vždycky jsa, kdo jsem byl

superior

upper – upper, nether, and surrounding fires x kolem vůkol nich plápol jízlivý

vocal – with serpent tongue, organic, or impulse of vocal air x

takto hadím jazykem počne hlaholiti Istivé zkoušení

walk – and ye that walk the earth x Vy, co bydlíte na zemi

wind – And fear of death deliver to the winds x pustiv mimo sebe vešken smrti starch.

5.5 Neologismy vzniklé konverzí

Další zajímavou skupinou jsou slova, která vznikla konverzí jednoho slovního druhu v jiný. Tento element Miltonova jazyka je velmi zásadní. Také je to, co se překladu týká, velmi nesnadná skupina slov. Podívejme se, jak si s ní Jungmann poradil.

1. Substantivum z adjektiva:

*abrupt; abyss

2.409 Over the vast abrupt

II, 470 valnou přes rozsedlinu

centric; circular orbit with earth at center

8.83 how grid the sphere

VIII, 89 jak opáší

With centric and eccentric scribbled o'er

kouli zástředním I středním škrtáním

empyrean; highest heaven

2.771 to our part loss and rout

II, porážku,

Through all the Empyrean:

mrzký outěk skrze všecka nebesa

3.57 Now had th' Almighty Father from Above,

III, Nyní otec všemohoucí s oblohy

From the pure Empyrean

jasné,

6.833 under his burning wheels	VI, 989 Pod stopami žhnoucích jeho kol
The steadfast Empyrean shook throughout,	zatřásá se věkostálá obloha
7.73 by favour sent	VII, 81 s nebe milostně
Down from the Empyrean to forewarn us	seslaný, by záhy vyvaroval nás
7.633 So sung they, and the Empyrean rung,	VII, 732 Takto pěli; znělo zvučné po nebi
With hallelujahs:	haleluja;

*essential; what exists. Plural had been used earlier as (sb.)

2.97 and reduce to nothing this essential	II, 111 a bytost naši vniveč uvede
---	------------------------------------

*hyaline; smooth sea

7.619 On the clear hyaline, the glassy sea	VII, 714 Tam v tom křišťálovém moři přejasném
--	---

*hymenaeal; hymeneal,

4.711 And Heav'ny choirs the hymeneal sung,	IV, 803 a nebes kůrové pěli píseň svadební;
---	--

ingrate;

3.97 Ingrate, he had of me	III, 117: Nevděčník! Má vše, což mohl
All he could have;	míti, ode mne:
5, 811: least of all from thee, ingrate	V, 921: nejméně pak, nevděčníku, od tebe

obscure; obscurity

2.406 Who shall...	II, 467 Kdo...
through the palpable obscure find out	skrze hmotné tmy
His uncouth way,	zkoumal cestu netřelou

terrene; the earth

6.78 and many a province wide	VI, 91 táhly rozložené nebe krajiny,
Tenfold the length of this terrene:	desetkrát delší svrchku země té.

2. Substantivum ze slovesa:

acclaim; shout of applause

2.520 all the host of Hell	II, 599 vešken zástup pekelný
With deaf'ning shout, returned them loud acclaim.	křikem ohromným svou jeví pochvalu.
3.397 with loud acclaim	III, 450 velebili tvoji křikem hlasitým

Thee only extolled

10.455 loud was th' acclaim

X, 514 strhl se okřik hlasný

expanse; the firmament

2.1014 into the wide expanse

II, 1074 v divou rozlehlost

expanse; wide extent of anything

7.264 and God made

VII, 295 Bůh pak vzdělal oblohu a rozprostřel

The firmament, expanse of liquid, pure

tekuté to, čisté, jasné, živelné

Transpaent, elemental air, diffused

povětrí

7. 340 Let there be lights

VII, 385 Bud'te světla...

High in th' expanse of heaven

na obloze nebeské

*gurge; whirlpool (coined from Latin gurges)

12.41 The Plain, wherein a black bituminous gurge

XII, 43 černou najde jámu, kde se živice

Boiles out from under ground, the mouth of Hell;

prejští vřelá z podzemí, úst pekelných.

roam; act of wandering

4.538 and began

IV, 609 a putuje

Through wood, through waste, o'er hill, o'er dale his roam.

po horách I dolinách, skrz les i poušť.

3. Substantivum z interjekce

hosanna

3.348 and loud hosannas filled

III, 391 znělo nebe plesáním a hosanna

Th' eternal regions

hlučné naplnilo blahé krajiny

4. Adjektivum ze substantiva

atheist

6.370 the atheist crew

VI, 451 na bezbožnou rotu

Philistian

9.1061 Of Philistean Dalila

IX, 1233 filistynské Delily

pygmean; diminutive

1.780 like that Pygmean race

I, 848 I podobají se

Beyond the Indian mount

oné za indickou horou třpaslíků
rodině

torrent; pouring forth

2.581 fierce Phlegethon

II, 670 Flegeton,

Whose waves of torrent fire inflame with rage.

proudým ohněm rozvztekleň pálaje.

6.830 as with the sound

VI, 985 hřmotem, jaký příval proudný s strmých skal

Of torrent floods

5. Adjektivum ze slovesa

*adorn; ornate – adorned (sole adjectival instance in OED)

8.576 The more she will acknowledge thee her head,

VIII, 648 čím víc to pravidlo

And to realities yield all her shows:

v skutek půjde tobě, tím tě ona snáz

Made so adorn for thy delight the more,

uzná hlavou svou a pravé přednosti
podrobí své okrasy, tak ozdobnou
jsouci stvořena

6. Adverbium z adjektiva

adverse (adv.) Not listed as adv. in OED. Adj. earlier.

10.289 As when two polar winds blowing adverse

X, 323: jak kdy dva strhnou se
větrí úhelní

advised (part, used as adv.)

6.674 Had not th' Almighty Father where he sits

VI, 800 leč že všemohoucí otec – kterýžto

Shrined in his sanctuary of Heav'n secure,

ve svatyni nebe sedě bezpečně

Consulting on the sum of things, foreseen

všecky řídí věci – opatrností svou

This tumult, and permitted all, advised:

vše to předzvěděl a moudře dopustil

That his great purpose he might so fulfil,

pro splnění svého svrchovaného
úmysla

aery

5.4 for his sleep was airy light

V, 6 Byl jeho sen... lehký jako povětrí

altern; in turns, one after the other

7.348 And God made two great lights, great for their use

VII, 392 Učinil pak Bůh dvě světla veliká

To man, the greater to have rule by day, The less by night altern:	(velká ku prospěchu lidskému!) a z nich světlu většímu dal správu nad dnem menšímu dal změnnou správu nad nocí
audacious; OED lists only as adj. 2.931 As in a cloudy chair ascending rides audacious	II, 1080: co v chmurné stolici vzhůru jede odvážník
happy; 8.633 Be strong, live happy, and love,	VIII, 714: Měj se dobře, stálým buď a miluj,
*hideous 6.206 nor stood at gaze The adverse legions, nor less hideous joined The horrid shock:	VI, 246 Nemeškají odbojná stáda, vyřítí se lýtým ouprkem; vojsko s vojskem svede bitvu sražením přehrozným.
*lax; to have ample room, latinism 7.162 Meanwhile inhabit lax, ye Powers of Heav'n, VII, 181	Zatím volně byďte, vy nebeské mocnosti
*opportune; opportunely 9.85 Considered every creature, which of all Most opportune might serve his wiles	IX,95 zkoumal tvory, který nejpríhodnějším byl by k jeho oukladům
opposite 6.128 and from his armed peers Forth stepping opposite 7.376 less bright the moon, But opposite in levelled west was set His mirror	VI, 149 a druhé předběhna vůdce, kvapí vrahu vstříc VII, 428 Bledý měsíc, zrcadlo jeho, stojí proti němu na západ,
safe (adv.) Not listed as adv. in OED. 2.411 or what evasion bear him safe 3.21: thee I revisit safe, 3.197 And to the end persisting, safe arrive	II, 472: která obmyslnost projít bez ourazu III, 24: Já bezpečně k tobě přicházím III, 224 a setrvaje bezpečně dojde konce

7.24; 10.316; 11.365 – bezpečně, ubezpečile, bezpečně

shadowy; dimly

5.43 and with more pleasing light

V, 53: a jeví v příjemném

Shadowy sets off the face of things;

světle soumravním tvář věcí všelikých,

spontaneous;

7.204 chariots winged... now came forth

VII, 231 Samovolně... nyní přijedou

Spontaneous,

tempestuous (adv.) Not listed as adv. in OED

6.844 Nor less on either side tempestuous fell

VI, 1003 Po bocích též létá bouře střel

voluptuous (adv.) Not listed as adv. in OED

2.869. where I shall reign

II, 1006: kde já kralovati na pravici tvé

At thy right hand voluptuous

budu v rozkoši

wild (adv.). Not listed as adv. in OED

PL 5.297 Wild above rule of art;

V, 345: bez pravidla, bez umění

7. Adverbium ze substantiva nebo prepozice.

midst; in the middle place

5.165 On earth join all ye creatures to extol

V, 195 na zemi ho chvalte všecka stvoření,

Him first, him midst, and without end. jeho prve, posléz, v střed a na věky!

2.508 Midst came their mighty Paramount

II, 585 uprostřed jich mohutný

kráčel správce

8. Verbum ze substantiva

hymn; worship in song

6.96 As sons of one great Sire,

VI, 113 velebíce žalmy otce věčného.

Hymning th' Eternal Father:

4.944 with songs to hymn his throne

IV, 1072 žalmovati vůkol jeho stolice

hymning

3.417 Their happy hours in joy and hymning spent.

III, 473 s radostí a chválozpěvy trávili

*limb; provide self with limbs

6.352 They Limb themselves, and colour, shape or size VI, 627 tělo, barvu, způsobu a postavu
Assume, as likes them best, condense or rare. berou na se, hmotnou nebo povětrnou.

*peal; assail ears with noise

2.920 Nor was his ear less pealed II, 1069 Zaráží pak v ucho jeho hlasitý
With noises loud and ruinous neméně a vražedlný hřmot,

9. Prepozice z adjektiva nebo adverbia

*aloof, away from, clear of, apart from

3.577 where the great luminary III, 644 kde to velebné
Aloof the vulgar constellations thick, světlo podál sprostším hvězdám hromadným,

Tato skupina 42 slov je zajímavá tím, že nový význam dostala kontextem, do kterého je Milton zasadil. Dvanáct z nich, 28 procent OED označuje za zastaralé nebo básnické. Hned šest z nich, adverbiií vzniklých z adjektiv, OED vůbec neuvádí. Jungmann dokázal až na tři případy (wild, advised, aloof) Miltonův neologismus přeložit správně. To znamená úspěšnost 93 procent.

aloof – Jungmann překládá podál, což je jeden z významů slova aloof když je adverbium, což Jungmann na jiném místě správně překládá.

1.380 While the promiscuous crowd stood yet aloof? I, 402 anto zástup stojí vzdálí porůznu?

advised – vynechává pravděpodobně kvůli složité syntaxi věty

wild - Wild above rule of art x bez pravidla, bez umění

5.6 Miltonovy neologismy

Skupina, která je ale zcela nejzásadnější a nejzajímavější, jsou slova, která Milton do jazyka přivedl. Zde už najdeme skutečné novotvary, i ty se ale liší – od adverbiií vzniklých z existujícího adjektivy přidáním přípony –ly až po důležité novotvary jako fragrance nebo impassive.

Afer (sb.) SW wind or African

10.702 Notus and Afer black with thunderous clouds From Serralliona

X, 792 Jim se naproti

Not i Afer, černý mrakem hromovým,

řítí od poledne

agape (adv.) with open mouth

5.357 dazzles the crowd, and sets them all agape V, 416 vábí diváky a oslepuje lid

anarch (sb.) An author of anarchy; a leader of revolt

2.988 Thus Satan; and him thus the Anarch old II, 1144: Takto Satan; jemu starý anarcha

arborous (adj.)

5.137 But first from under shady arborous roof, V, 166 vyjdouce z té schrány stínů stromových

archangelic (adj.)

11.126 and th' Archangelic Power prepared

For swift descent

XI, 150 I hotovil se archanděl

převelebný ku sstoupení brzkému

auditress (sb.)

8.51 Adam relating, she sole auditress,

VIII, 55 až Adam samé to

vypravil by jí a ona slyšela sama;

cany (adj.)

3.439 where Chinese drive

III, 497 kde Chinez svůj

With sails and wind their cany wagons light:

třinný větrů dchem a vesly pudí vůz:

cherubic (adj.)

5.547 Cherubic songs

V, 630 cherubínů zpěvy

6.413 Cherubic waving fires

VI, 503 cherubíny podál ohněm chvějící.

6.753 but convoyed

VI, 891 a podle něho podstaty

By four Cherubic shapes;

cherubínů čtyř

9.68 and on the coast averse

IX, 75 našed krádí proti východní

From entrance or Cherubic watch, by stealth

stráži cherub vchod nepodezřelý

Found unsuspected way.

11.120 Cherubic watch

XI, na stráž... postav cheruba

Circean (adj.)

9.522 Than at Circean call the herd disguised. IX, 604 stáda čarodějné Circe volání.

congratulant (adj.) – saluting (OED congratulate 5)

10.458 and with like joy X, 516 s vinšovnou jej vítá radostí;

Congratulant approached him

dimensionless (adj.) – without physical extension (OED 1a)

11.17 in they passed XI, 21 nýbrž kvapně skrze brány nebeské

Dimensionless through Heaven 'ly doors; prošla, netělesná

* discontinuous (adj.) producing discontinuity

6.329 so sore VI, 401 tak ho náramně

The griding sword with discontinuous wound rozevřenou ránou protkl tnoucí meč;

Passed through him

*disespouse (v. tr.)

9.17 or rage IX, 18 Turnus pro odňatou vztěká se

Of Turnus for Lavinia disespoused, nevěstu

*displode

6.605 for in view VI, 724: Již druhý serafinů řád,

Stood ranked of Seraphim another row před očima stoje, hrozí druhý ráz

In posture to displode their second tire hromů vyslati;

Of thunder

effulgence (sb.) – coined from Latin effulgens

3.388 on thee III, 438 v tobě slávy jeho bydlí vyrytá

Impressed th' effulgence of his glory abides, jasnost,

5.458 Divine effulgence V, 535 božství záře

6.680 Effulgence of my glory VI, 806 Paprsku mé slávy.

3 případy výskytu, Jungmann 3 různá slova – plus nebo minus?

emblazonry (sb.)

2.513 With bright emblazonry, and horrent arms. II, 591 s pavézami skvoucími a braněmi strašnými

embrown (v. tr.)

4.246 and where the unpierced shade IV, 279 či je v poledne

Embrowned the noontide bowers	hustí šerých loubí chladí stínové.
ensanguine (d) (v. tr.) – blood-stained (OED 1)	
11.654 now scattered lies	XI, 741 tu pole nyní postlané
With carcasses and arms th' ensanguined field	leží hrozné mrtvolmi a braněmi,
deserted:	krvavé a zpustlé.
ethereous (adj.)	
6.473 the bright surface	VI, 576 přejasný schvrček celiny
Of this ethereous mould whereon we stand,	této nadpovětrné, kdež stojíme,
fragrance (sb.)	
9.425 Veiled in a cloud of fragrance	IX, 485 v oblaku vonných par
4.653 nor fragrance after showers,	IV, 738 ni zápach po dešti
8.266 With fragrance and with joy my heart o'erflowed	8.300 zápachem a radostí okřívalo srdce mé
3.135 ambrosial fragrance filled All Heav'n	III, 159 rozšel se po všem nebi zápas ambrosiový
5.286 that Heav'nly fragrance filled the circuit wide	V, 334 nebeská vůně naplnila drahné okolí
horrent (adj.) bristling	
2.513 With bright emblazonry, and horrent arms.	II, 591 s pavézami skvoucími a braněmi strašnými
impassive (adj.) not feeling pain	
6.455 Against unpained, impassive	VI, 554 proti těm, kdo bolesti a muk prázdní jsou
inabstinence (sb.)	
11.476 What misery th' inabstinence of Eve	XI, 540 aby nouzi znal,
Shall bring on men.	kterou na rod lidský nezdrženlivost
	Evy sprovodí
infinitude (sb.) something that is infinite.	
7.169 because I am who fill	VII, 188 an já jsem plnicí
Infinitude, nor vacuous the space	neskončenost; aniž prázdné prostranství
*informidable (adj.)	
9.486 Foe not informidable	IX, 558 jest mi vrahem dosti strašlivým
infuriate (adj.) – raging	
6.486 hollow engines long and round	VI, 590 ta hustě nabita

Thick-rammed, at th' other bore with touch of fire Dilated and infuriate	v duté, oblé, dlouhé děla, z druhé pak strany tknutím ohně porozvzteklena
inhospitably (adv.) 12.168 who seeks To stop their overgrowth, as inmate guests Too numerous; whence of guests he makes them slaves Inhospitably,	XII, 179 kterýžto, že se vzmohli přistěhovanci, jich vzrostání překáží nehostinsky, otroky z hostí udělá
intervolve (d) (v. tr.) – intertwine 5.623 Eccentric, intervolved	V, 714 kroužení zástřední a zavilé
irradiance (sb.) 8.617 or do they mix Irradiance, virtual or immediate touch?	VIII, 694 Či pomíšením paprsků? Tknutím dalekomocným či bezstředním?
jubilant (adj.) – from Latin jubilare “to shout with joy” 7.564 The planets in their stations list'ning stood, While the bright pomp ascended jubilant,	VII, 652 naslýchaly planety a stanuly v běhu svém, an jasný průvod vstupoval.
*Libecchio (sb.) SW wind 10.706 Libecchio	X, 797 Libek
loquacious (adj.) – talkative 10.161 To whom said Eve with shame nigh overwhelmed, Confessing soon, yet not before her Judge Bold or loquacious, thus abashed replied	X, 181 Na to smutná Eva, studem okrytá, vyznající se s pokorou a bez mnoha vymlouvání, takto svému soudci dí:
Meliboean (adj.) 11.242 over his lucid arms A military vest of purple flowed Livelier then Meliboean,	XI, 277 po lesknoucí jeho zbroji vojenský plynul oděv živoucího šarlátu,
meteorous (adj.) 12.629 all in bright array The Cherubim descended; on the ground Gliding meteorous, as ev'ning mist Ris'n from a river o'er the marish glides	XII, 692 v šiku jasném cherubíni sstoupali na vzor větrného úkazu; i šli, nesouce se svrchem země zpovlovna, jak se vzniká z potoků mha večerní

ministrant (adj.)

10.87 him Thrones and Powers, X, 102 Trůny, panstva, mocnosti a knížatstva
Princdoms, and Dominations ministrant provázeli jeho k branám nebeským,
Accompanied to Heaven gate,

nectarous (adj.)

5.306 and not disrelish thirst
Of nectarous draughts between, from milky stream, V, 355 a k žízně hašení
Berry or grape šťávu mlíčnou z jahůdek a z hroznů mok,
nápoj středný;

oary (adj.)

7.440 rows her state with oary feet: VII, 507 pyšně plaví veslatými nohami;

obtrusive (adj.)

8.504 Not obvious, not obtrusive, but retired, VIII, 571 nenabíhavá
The more desirable nevetroucí se, brž ústranná, a tím
žádostivější

omnific (adj.) – all-creating

7.217 Said then th' omnific Word VII, 244 řeklo tehďáz Slovo všemocné,

overarch (v. tr.)

1.304 the brooks I, 319 vallumbroské potoky, jež vysoká
In Vallombrosa where th' Etrurian shades tuských lesů zastěňují sklepení;
High overarched embow'r;
9.1107 a pillared shade high overarched, IX, 1287 kdež se na vysokých klenou stínové sloupích,

Pandaemonium (sb.)

1.756 At Pandaemonium, the high capital I, 819 v Pandemoně, novém hradu stolečném
Of Satan and his peers: Satana i jeho rad.
10.424 about the walls X, 475 postavil se vůkol Pandemonia,
Of Pandaemonium, city and proud seat nádherného hradu Světlonošova
Of Lucifer

persuasively (adv.)

9.873 the serpent wise... IX, 1016 Moudrý had...

with me	překonal
Persuasively hath so prevailed, that I	svými tak mne důvody, že take já
Have also tasted	jedla jsem
petrific (adj.) – that turns things to stone	
10.294 The aggregated soil	X, 329 Nahrnutou látku, suchou, zimavou
Death with his mace petrific, cold and dry,	udeřila žezlem zkameňujícím
As with trident smote	jako trojzubníkem Smrt
Plutonian (adj.) – infernal, from Pluto, god of the underworld	
10.444 and from the door	X, 499 pak skrz dvěře velké radnice
Of that Plutonian hall	Plutonovy
* pontifical (adj.) bridge-building (OED 6), with a pun on “papal” (OED 2) or episcopal (OED 1)	
10.313 Now had they brought the work by wondrous art	X, 351 Již to vtipné dílo (z skalín visutých
Pontifical, a ridge of pendent rock	nad poddutou hloubí ustavený most)
Over the vexed Abyss,	
*pontifice (sb.) – bridge (OED sb ² , sole instance), coined from Latin pons on the model of “edifice” – but pontifice (OED sb ¹) already existed as a variant of “Pontifex” meaning bishop or pope. In this sense Satan himself is the wondrous pontifice.	
10.348 And at the brink of Chaos, near the foot	X, 390 U směsice břehu, tu kde podivný
Of this new wondrous pontifice,	skončoval se most,
precipitance (sb.) – headlong fall (OED 1)	
7.291 thither they	VII, 325 Sem spěchem radostným
Hasted with glad precipitance	vody kulíce se chvátaly
re-embattle (v, tr.) form battle line again	
6.794 They... at the sight	VI, 940 slávy žádostiví podobné
Took envy, and aspiring to his heighth,	k novému své šiky razí odporu.
Stood re-embattled fierce	
saintly (adj.) OED udává první výskyt 1660	
4.122 and was the first	IV, 142: jenž první byl, kdo svatosti
That practised falsehood under saintly show;	pod příkrovem podvody se zanášel,

Satanic (adj.)		
6.392 through the faint Satanic host	VI, 479	skrze Satanovo vojsko umdlené
Seraph (sb.)		
3.667 –brightest Seraph	III, 749	jasný serafe
Serbonian (adj.)		
2.593 Serbonian bog	II, 683	propastě co Serbonská
*Sinaean (adj.) Chinese		
11.390 To Paquin od Sinaean kings,	XI, 447	do Pekinu králů činezkých;
sovran (sb.)		
2.244 Our envied sov'reign	II, 280	mrzutý pán náš
9.612 worship thee of right declared	IX, 710	poklonu
Sov'reign of creatures, universal dame.		přišel vzdáti tobě, právem příslušným tvorstva královně a paní vševládne!
sovranty (sb.)		
2.446 this imperial sov'reignty	II, 513	k této vládě královské
12.35 from Heav'n claiming second sov'reignty	XII, 37	boží světa vládu sobě osobí
terrific (adj.) terrifying		
7.497 with brazen eyes	VII, 575	a zježeným
And hairy mane terrific		chocholem a měděnými očima hrozný
Thyestean (adj.)		
10.688 The sun, af rom Thyestean banquet, turned	X, 777	slunce, jak tam Thyestovy od úcty,
His course intended;		z naměřené cesty zvratem uběhlo;
Typhoean (adj.)		
2.539 Others with vast Typhoean rage more fell	II, 622	Druzí vztekem zůřivého Tyfea
upsend (v. tr.)		
1.541 At which the universal host upsent	I, 583	a veškeré
A shout that tore Hell's concave		k tomu vojsko pokřikuje vesele,

až se třese pekla sklepení

upwhirl(ed) (v. tr.)

3.493 all these upwhirled aloft III, 557 Vše to vichrem smetené
Fly o'er the backside of the world far off letí za svět daleko, v limb rozlehlý,
Into a Limbo large and broad

Do této skupiny ještě patří slova s negativní předponou un- uvedená výše.

Tři z nich jsou slovesa, zbytek adjektiva, většinou participiálního tvaru.

Pouze tři slova Jungmann překládá nepřesně – embrown, infuriate, inhospitably, o nich více
v závěrečném shrnutí, tři slova vynechává – jubilant, Meliboean, ministrant.

5.7 Doplnění Johna Leonarda

Seznam Miltonových novotvarů nabízí ve své edici Ztraceného ráje také John Leonard – toto
jsou slova, která uvádí a která ve svém seznamu nemá Hunter.

* Arch-Fiend – coined on the analogy of Archangel

I, 156 Arch-Fiend I, 167 arcivrah

* serried – pressed close together, shoulder to shoulder

I, 548 serried shields in thick array I, 590 pavéza na pavéze

intrenched – wounded (OED entrench 3), *furrowed (OED intrench I, earliest instance 1754)

I, 601 but his face I, 652 svadlé líce osedl trud
deep scars of thunder had intrenched

amerced / Of *deprived of (OED 2d). „Amerce“ meant „fine“ and one was amerced

„in“ or „with“ not „of“ a sum. Milton's usage puns on the root amercié „at
the mercy of“.

I, 609 Millions of Spirits for his fault amerced I, 660 tisíce
Of Heav'n duchů, vinou jeho nebe zbavených

drench – soporific potion (OED 2) and * act of drenching (OED 4, earliest instance 1808)

II, 73 if the sleepy drench

II, 83 leč bezpamětné jezero

Of that forgetful lake benumb not still

trudným dosavad vás tíží záchvatem

* Atlantean

II, 306 With Atlantean shoulders

II, roven Atlantovi plecema

*bannered

II, 885 bannered host

II, 1025 praporečných vojsk

vans * wings (OED sb¹ 3)

II, 927 his sail-broad vans

II, 1077 plachetní

He spreads for flight

vztáhne k letu křídla svá

instinct *impelled, inflamed (OED 2)

II, 937 Instinct with fire and nitre

II, 1088 nadaného sanytrem a ohněm

*Arimasian – earlier authors used the form Arimasp

II, 945 Pursues the Arimasian

II, 1097 honí Arimasp

*stunning – deafening. OED's earliest participial instance

II, 952 universal hubbub wild

II, 1103 rozlehlý a lýtý jek

Of stunning sounds and voices all confused

křiků mamících a hlasů zmatených

quenched *destroyed in the sight of the eye (OED I C)

III, 25 So thick a drop serene hath quenched their orbs

III, 31 takť je hrubě jasná krůpě zhasila

sacred *dedicated, set apart (OED 2b), accursed (OED 6)

III, 208 to destruction sacred and devote

III, 236 zatracen a oddán jsa

na záhubu

*preamble – musical prelude

III, 367 and with preamble sweet

III, 414 a s přístupem sladkým

grotesque *of landscape: romantic, picturesquely irregular (OED B 2b), from grotto

IV, 136 With thicket overgrown, grotesque and wild,

IV, 158 peřestým a divým obrostlé

Access denied

houřtím, brání dostupu

*main streams

IV, 233 divided into four main streams

IV, 264 rozdělený v řtyry valná ramena

*recline – recumbent (sole instance in OED)

IV, 333 sidelong as they sat recline

IV, 378 zvolna sedícím

On the soft downy bank demasked with flow'rs

na měkkém a květném trávý koberci

Handed *joined hand in hand (OED 3)

IV, 739 Handed they went

IV, 836 vedouc se

charities * affections (OED 2b)

IV, 756 and all the charities

IV, 856 a všeca příbuznost

Of father, son, and brother first were known.

otce, syna, bratra nejprve poznány.

*self-begot

V, 860 self-begot, self-raised

V, 979 samozplození a samovzkříšení

*attack – OED's earliest instance as the noun

VI, 248 Satan... ranging through the dire attack

VI, 299 Satan... vrazí mezi dav

Of fighting Seraphim confused

bojujících nejlítěji serafů

* in mid air – earliest instance of “mid air” and “in mid air” (OED)

VI, 536 in mid air

VI, 647 v povětří

II, 718 in mid air

II, 829 v povětří

IV, 940 on earth, on in mid air

IV, 1067 na zemi

nebo v středním povětří

infer *make, render (OED IC, sole instance)

VII, 116 and infer thee also happier

VII, 132 by sloužilo... tobě k šťastnosti

wedge *fly in a wedge formation (OED 4c)

VII, 426 ranged in figure wedge their way

VII, 489 sšikované pořádně

Solaced *made cheerful

VII, 434 From branch to branch the smaller birds with song

VII, 497 S větve na větev se proletujíce,

Solaced the woods

zabývala lesy drobná ptačata

zpíváním

*full-grown No hyphem in Ed I or Ed II

VII, 456 Limbed and full-grown

VII, 528 učlánkovaných a vzrostlých úplně

*self-knowing

VII, 510 self-knowing

VII, 592 znaje sebe sám

Surprise *betray into doing something not intended (OED 4b), overpower the will (OED I b), catch in the act (OED 3)

VII, 547 lest Sin

VII, 633 Smrt jest hříchu následkem

Surprise thee

zone *belt on the sky (OED 5)

VII, 580 that Milky Way

VII, 672 onu mlíčnou cestu, v noci jako pás

Which nightly as a circling zone thou seest nebe kroužící a stlanou hvězdami.

Powdered with stars.

sedentary *motionless (OED 3b), slothful (OED 2b)

VIII, 32 while the sedentary earth

VIII, kdy zatím uprostřed

osedělá země

sleeps *spins with imperceptible motion (OED 3c)

VII, 164 The Earth..

VIII, 183 a povlovným,

With inoffensive pace that spinning sleeps

nezávadným tokem vůkol osy své

On her soft axle,

točeci se,

solace *allay, alleviate, assuage, soothe (OED Ic)

VIII, 419 solace his defects

VIII, 473 potěše

v nedostacích svých

*self-esteem

VIII, 572 self-esteem

VIII, 647 sebevážnost

Perplexed *tormented (OED I b)

IX, 19 that so long

IX, 20 mnohá leta Řeka prohání

Perplexed the Greek and Cytherea's sonna

vodách a syna Cythereina;

artifice *mechanic art, artificer's work (OED I b)

IX, 39 The skill of artifice or office mean

IX, 44 Nízké, nehodné zpěvu předvrhy!

annoy *make noisome (not in OED, but annoy and noisome are etymologically related)

IX, 446 Where houses thick and sewers annoy the air

IX, 510 mezi domy těsnými a ryhami

*tedded – spread out to dry (as hay)

IX, 450 The smell of grain, or tedded grass,

IX, 514 zelenité rolí, louka sečená

Stupidly *in consequence of stupefaction (OED I b) But the modern sense existed (cp. XII, 116) and Milton might play on it to suggest that Satan is incapable of any positive good. When “the arch-enemy” is of enmity disarmed he loses the only identity he has

IX, 465 and for the time remained

IX, 533 jsa tupě dobrým na chvíli

Stupidly good

spirited – including *possessed by an evil spirit (OED 4)

IX, 613 So talked the spirited sly snake

IX, 713 Pravit lestný pekelník

to heighth *upgrown both “standing upright” and “elevated in rhetorical style”

IX, 677 So standing, moving, or to heighth upgrown

IX, 785 takto stoje, hýbaje a vzpouze se

*after-bands – subsequent bonds

IX, 761 But if death

IX, 884 Však co, ať smrt

Bind us with after-bands

nástupnými svíže pouty nás

sacred *set apart, exclusively appropriated (OED 2b), with overtones of “consecrated”, “entitled to veneration” (OED 3b). Adam is making an idol of the fruit.

IX, 924 That sacred fruit, sacred to abstinence

IX, 1073 na to svaté, svaté zdržlivosti ovoce

snuffed *detected by inhaling an odour (OED v² 4) OED’s earliest instance (from Dryden, 1697) is an obvious imitation of Milton

X, 272 with delight he snuffed the smell

X, 306 vůni mile polyká

Of mortal change on earth.

ze smrtelné změny na zemi

complicated *complex (OED 4), tangled (OED 2)

X, 523 thick swarming now

X, 593 jenž hustě hmyzíce

With complicated monsters, head and tail

vili ohony a hlavy potvorné;

*exploding – OED’s earliest participial instance

X, 546 Turned to exploding hiss

X, 615 hrozný znovu syk povstane

*unhidebound OED's sole instance. A hidebound animal is one that is so emaciated as to have the "skin clinging closely to the back and ribs" (OED 1). Death is so ravenous that he can never fill his skin.

X, 601 this vast unhidebound corpse

X, 683: tu dršťku ocháblou

*unbenighted – not overtaken by the darkness of night

X, 682 to them day

X, 769 jichžto bydlitelům den by od noci

Had unbenighted shone

svítil netměný

*amaranthine – Of or pertaining to amarant(h), of everlasting flowers, fadeless

XI, 78 from their blissful bow'rs

XI, 97 z přebážených, stinných květem milosti

Of amaranthine shade,

stanů svých

*chast'ning OED's earliest participial sense

XI, 373 I... to the hand of Heav'n submit,

XI, 425 poddám se,

However chast'ning

třeba kárající, ruce nebeské

completed *perfectly made, accomplished, fully equipped (OED 3)

XI, 618 Bred only and completed to the taste

XI, 700 K chlipností a chutí vilných vzbuzení

Of lustful appetite

jsouce vychovány... oblibují

troll – not "wag" (as most editors) but *move (the tongue) volubly' (OED 4b)

XI, 620 to sing, to dance,

XI, 701 zpěvy, plesy, stroj,

to dress, and troll the tongue, and roll the eye

klevety a rozpustilé vzhledání

various *calculated to cause difference or dissimilarity (OED 5b)

XII, 53 and in derision sets

XII, 55 a ku potupě marnosti

Upon their tongues a various spirit to raze

vloživ na jazyky ducha změtení,

Quite out their native language

zhubil mluvu mateřskou

*rescued – OED's earliest participial instance

XII, 199 till his rescued gain their shore

XII, 217 pokud on

s vyproštěnci svými břehu nedojde.

*squadroned – OED's earliest participial instance

XII, 367 and by a choir

XII, 407 uslyšíce od andělů nebeských

Of squadroned angels hear his carol sung.

píseň vánoční

*perverted – turned from the right way. OED's earliest participial instance

XII, 547 to dissolve

XII, 604 a zahladí

Satan with his perverted world

Satana I zhoršený skrz něho svět.

Jedná se o dalších 55 Miltonových neologismů, se kterými se Jungmann musel vypořádat. I u tohoto seznamu můžeme konstatovat, že se mu to podařilo se ctí.

Za chybné můžeme označit překlady následujících deseti výrazů:

stunning – deafening x mamících

recline – recumbent x sedící

charities – affections x příbuznost

sedentary – motionless x uprostřed

artifice – mechanic art x nízké, nehodné zpěvu předvrhy

stupidly – in consequence of stupefaction x tupě

amaranthine – fadeless x květem

completed – accomplished x oblibují

squadroned – formed into squadrons x nebeských

in mid air – Jungmann v jednom ze tří nalezených výskytů na místo v povětří překládá v středním povětří, ostatní dva překládá správně

Další tři výrazy vynechává – annoy, complicated, various.

5.8 Neologismy – shrnutí

Ve čtyřech seznamech bylo postupně představeno 394 slov, jejichž autorství nebo přinejmenším autorství jednoho z jejich významů Oxford English Dictionary připisuje Johnu Miltonovi. Úkolem této práce bylo zjistit, jak se Josef Jungmann vypořádal s jejich překladem do češtiny. Tato otázka nás zajímá na dvou rovinách – jednak jak dokázal do češtiny převést jejich smysl a jednak do jaké míry využil těchto překladatelsky nepochybně obtížných míst k tomu, aby postupoval podle svého překladatelského programu a sám prostřednictvím svého překladu obohatil český jazyk o nová slova.

Závěr je dvojitý a dá se říci, že v obou ohledech poměrně nečekaný.

Chybných řešení je celkově 46, tedy zhruba 11,5 procenta. Chyba v téměř každém devátém slově pochopitelně nezní jako příliš dobrý výsledek, ale je třeba si uvědomit, že jsme záměrně zkoumali skupinu slov, u níž se můžeme domnívat, že ze své podstaty bude překladateli přinášet obtíže. Vzhledem k dříve naznačeným faktorům – nejasná úroveň Jungmannovy angličtiny, nepoměr mezi anglickou a českou slovní zásobou v době vzniku Jungmannova překladu a zvolený pravděpodobně nejobtížnější možný materiál k překladu – je Jungmannův výsledek nutné považovat za malý zázrak. K tomu navíc připočteme, že ve většině chybných řešení Jungmann zvolil poměrně logicky jiný, existující a často v daném kontextu smysl dávající význam.

Poněkud překvapivá je i odpověď na druhou polovinu námi v úvodu práce položené otázky – nakolik se Jungmann při tvorbě vlastních neologismů nechal inspirovat těmi Miltonovými.

Důkazů, že by se Jungmann nechal při tvoření nových slov inspirovat Miltonem, jsme našli velmi málo.

audacious (adv.) – rides audacious x vzhůru jede odvážník - podobná slovnědruhová inovace

bridge (v.) – umostiv pak sobě. Vzhledem k tomu, že slovo umostit není ve Slovníku, se jedná o zcela výjimečný případ. Můžeme se důvodně domnívat, že Jungmann zde nové slovo vytvořil po Miltonově vzoru.

clarion – přepis clarion sounds x klarinovým zvukem

creep – And every creeping thing that creeps the ground

I všelikým zeměplazem hmyzejícím na zemi!

Ethiop – přepis, je otázka jesti byl přenesen Miltonem zamýšlený význam – rovník

ethiopskou pod liní x under the Ethiop line

scathe – Heaven's fire Hath scathed the forest oaks x bleskem potření dubové

bleskem potření nová kolokace

torrent – torrent fire x proudným ohněm

Slovo proudný nenalezneme ve Slovníku a vzniklo stejně jako Miltonovo torrent, proto se dá uvažovat o tom, že zde Milton byl inspirací při vzniku nového českého slova.

unbenighted – had unbenighted shone x svítil netměný

netměný se ve Slovníku nevyskytuje, pod heslem tměný najdeme právě pouze tento výskyt.

Vše nasvědčuje tomu, že pro to angličtina nebyla vhodným jazykem. Jak ve svých pracích ukazují Cejp (1958) a Szykowski (1931), je velmi pravděpodobné, že Jungmann Ztracený ráj překládal s pomocí polského a německého (německých) překladu, a chtěl-li se tedy Jungmann při tvorbě neologismů někde inspirovat, volil spíše němčinu nebo polštinu, jazyky, kterými vládl podstatně lépe než angličtinou.

Když se podíváme na Jungmannovo Poznamenání slov pozatmělejších, jeho slovníku přiznaných novotvarů či slov méně známých, který připojuje ke svému překladu, nenajdeme

tu jediné slovo, kterého by Jungmann použil při překladu některého z neologismů Miltonových.

arciotec – praotec Adam, Arcivrah – Satan

bavím se – viz zabývám se

blahý – blažený, blahost, blaze, blahoslavím; sebou srozumitelná

bohuji – panuji co bůh

brž – nýbrž, anobrž, sed, sondern

cár – ne jak vůbec vyslovují čár; slovo od Tatarů k Rusům přešlé neb snad z slova Caesar
stažené; aspoň se obojí, car i cesar (zsar, zesar), nalézá v staré písni krajinské Lambery a
Pegam, od Supančice vydané v Lublani 1807. Znamená tolik co král.

čerpám – vážím, k. p. vodu. Odtud čerpadlo, viz Tham. Lex.

dav – u p. vody, lidu; veliké množství, tlačence

dech, dchu (dechu) – 1. Atem, 2. páry, opary, výzevy

dnový – rozdílné od denní. Záře vycházela k přivedení dnové jasnosti. H. T.

dostup – přístup, Zugang

dosíci – dosáhnouti, od starého sehu (sahu, sahl)

draha – cesta. Lex. Tham. Po draze – Po cestě!

harpynohý – kdo má nohy jako harpyje, obludy pod obrazem panen vyzábých, s supovým
peřím a klikatými pazoury

hnusný – ošklivý, nechutný (ekel)

hrad – 1. tvrz, zámek (gorod), 2. krupobítí, sl. grad od lat. grandio

chmura – oblak, mrak, mračno; odtud chmurný, pošmourný

kolmý – příkrý, k. p. mez, vrch

látka – materia, Stoff. Vel. Lex. Quadr. na str. 273

linu (lji) – fundo, transg. lina; Voda se přes zábradla linula. Kuthen

loučím – nyní tolik co rozdvoujuji, odpojím; jindy však a v polském tolik co spojuji; pročez
sloučiti, polučiti jest spojití

lup m. – loupež, kořist (loupím)

luskovatý krokodýl – t. j. šupinatý; pol.

mihota (pol. migota) – míhání (das Blinkern); viz míhám se v Lex. Tham.

mlčkem – mlčečky, potichu. Rva

myriáda – 10 000, z řeck. myrias

následovce m. (pol.) – následovník

nejzážší – nejzadnější (zadu, záz)

nevláda f. – nespráva, anarchie

obhled – okolek obezření, horizont

obraznost – obrazotvorná moc, fantasie

obřad – řád, obsluha, ritus, ceremonia
 obvod – okolek, peripheria
 odvídám (pol.) – navštěvuji
 oháňka f. – 1. ocas, 2. nářadí k odhánění much, 3. vardle (Fächer).
 ohon m. – ocas, oháňka
 ohromný – 1. co ohromuje, mámí, 2. veliký, grandis
 okeán – lépe než oceán; moře veliké
 otvor m. – otevření (Öffnung)
 oupor (upor pol.) m. – upírání, vzpor (Widerstand)
 outrpnost – viz útrpnost
 panovitě adv. – jako pán (herrisch)
 pěstota f. (pol.) – nošení na rukou, milování
 píle – pilnost, Lex. Tom.
 planitý – rovný; pláň jest rovina. Tom. Lex.
 planu, -ul, outi – hořeti. Vzplanu – shořím
 ples m. – tanec
 Polel m. – bůh manželství, Hymenaeus
 poletí – začátek podzimu
 polučuji – spojuji, viz loučím
 popud – puzení; viz pud
 porobný – podrobený, od poroby
 porost m. – porostlina, tráva, bejlí
 prohlížím, zhlížím etc. – lépe než prohlížím. Dob. Slov.
 předmět m. – předvrh, Gegenstandt
 přelud m. – fantom, obraz mysl mámící
 převaz m. – hlavní břevno, spínka, svírka
 příroda (rus. priroda) – přirození, natura
 pstru se – strakatím se, peřestý jsem
 pud m. – puzení, Trieb. Odtud rozpud, popud, pudím
 půlnebe – obhled, horizont
 rozpacitý – kdo na rozpacích, v pochybnosti jest
 rozsudce – rozsudí, arbiter, Schiedsrichter
 ryha – struha, cloaca, Reschel
 ryk – 1. křik dobytka, 2. jek, hluk, u p. moře, lidí; rykové (vády). Ryt. křest. na str. 150 vyd.
 Proch.
 skladný – harmonický, u p. verš
 sklepení n. – klenutí. Od slova sklep, odkuž i obsklepím, zasklepím (umwölben)

snodárný – co sen působí, dává, somnifer
 splyv m. – stok (splnutí)
 spor m. – rozepře (Prozess)
 sraz m. – Abgrund, praecipitium
 střed – středek, prostřed, centrum. Odkuž zástředně – excentrice; vstředím – doprostřed
 postavím
 sviží (Dob. sviží) – mor. – čerstvý, u p. ovoce
 siný – modrý. Odtud: zsinám, Euseb., zsinalý, k. p. rána
 šumný – co šumí; k. p. břehy (zp. II), že tam často bouřlivý vítr šumí, ječí; odtud Šumava
 tem m. nebo tma f. – pluk, legio. Háj.
 tkvím, -íti – vězím, haereo
 tresť f. – výbor, výběrek, quintessence
 touha f. (pol. tega) – toužení, tesknost po něčem (Sehnsucht)
 tvar m. – podobizna, pochop, idea. Dob
 úkor m. – vejčítka, protivenství
 úpor (oupor) – odpoírání, vzpor
 úsvit m. – svitání, diluculum.
 útrpnost f. – 1. passio 2. Mitleiden
 útvor m. – stvoření, utvoření
 val m. – 1. násyp okolo města, 2. velký běh, valem běží, 3. velká vlna na vodě; v tomto
 rozumu vzato jest to slovo na několika místech, u p. v VII. zpěvu
 vděk m. – 1. gratia, příjemnost, 2. díka, Dank
 ves (veš) obs. – vešken; odkudž gen. všeho a ves mír (všeho míra). Universum
 vesník – vesnický člověk
 víruji – vírem letím; tím podle Vlachů chce básník znamenati rychlost
 vstředím – viz střed
 výřek, výřku m. (pol. wyrok) – vyřknutí, úsudek, Ausspruch
 výspa (pol.) – ostrov. Od kořene vyspu (sypi)
 vyznívám (zeji) – vydechuji, vykuřuji, tudyvýtev m. – výpar, pára (Dunst)
 vzdoruji – navzdory dělám (trotzen)
 vzduch – z rosk. vozduch, Luft. Toho slovice užito jest v zp. II. pro krátkost tam příhodnou
 významěřím se dělati něco – t. j. umíním, počnu
 vzplanu – shořím, viz planu
 vzteklice – furiae
 zabylstvo n. (zabyvka Com.) – Unterhalt. Pam. Kutnoh.
 zabývám se (bavím se) – sich unterhalten
 zachycení n. – rozhorlení, nadchnutí (V. zp.)

zamražený – neranitelný (fest) Dob.
 zápora – závora (Riegel)
 zástava f. – žerd', tyč, korouhev (Standarte)
 zástředně – viz střed
 zbožním – bohem dělám
 zdroj m. – žídlo, pramen; fons
 zjev m. – ukázání, zjevení se
 zkad – odkud
 zlatoděj m. – adept, čistnář, alchymik
 znak (sl.) – znamení
 zslnu – oslnu, oslepnu; zslnou nebesa (v zp. III), t. j. nebešťané téměř oslepnou, zaražení jsou
 bleskem
 zteku, ztéci – outok činím; k. p. zteku město neb na město (stürmen)
 zvaliště (od slova zvalím) – zbořeniště
 zvrátný – tropicus
 žídlo – zřídlo, pramen, zdroj, vrchoviště

Za pozornost ještě stojí další případy potvrzující už vyřčené a ukazující na rozkolísanost a neustálenost lexika, které Jungmann používá:

anarch – Viz slovo anarchie, které Jungmann užil pouze v jednom případě ze tří při překladu slova anarchy. Ve Slovníku slovo anarcha nenalezneme, v překladu Ztraceného ráje ano.

Opačným příkladem je cherubic – Ve Slovníku pod heslem cherub najdeme adjektivum cherubičný, ale Jungmann nevyužil ani jednu ze čtyř možností jej po Miltonově vzoru využít.

Podobně effulgence – 3 případy výskytu, Jungmann 3 různá slova (jasnost, záře, sláva)

Jungmann mění slov pořadí u výčtů, takže často není snadné dohledat, které slovo odpovídá čemu v originále – např. happy, walk, regency. Jak bylo ukázáno, často je to z metrických důvodů.

Zajímavé jsou také výrazy, jejichž překlady jsou pro moderního čtenáře zastřené a právem by je mohl považovat za chybné. V takovém případě se však vyplatí postupovat podle Jungmannových instrukcí a “co temného je” vyhledat ve Slovníku.

elegant x čacký – dnešní význam statečný, ale ve Slovníku i hezký, vzácný

nectarous (adj.) – stredný, u hesla stredný nalezneme ve Slovníku význam medový

preamble – s přístupem sladkým, přístup má podle Slovníku také význam počátek
grotesque – peřestý, peřestý dle Slovníku význam – rozdílných barev, rozdílný
reject – potupil, potupiti – nic nevážit, opovrhovati
smutty – smolný, dle Slovníku správně

6 Vliv a význam Jungmannova překladu

Životnost každého překladu tkví v tom, jak se včlení do vývoje domácí literatury. V tomto směru se Jungmannův překlad Ztraceného ráje právem řadí mezi nejvýznamnější obrozenské texty vůbec. Již dva roky po jeho vydání, v roce 1813, vychází na pokračování v Prvotinách pěkných umění Polákova rozsáhlá lyrická báseň Vznešenost přírody. Málokomu se dostalo od současníků tak příznivé kritiky jako Polákovi. Hněvkovský ji označil za geniální, Puchmajer napsal, že „ostane hrdostí Čechů“ a Jungmann (1821, s. 150) prohlásil, že „*Tato vlastně popisná báseň jest v jistém ohledu nejvýtečnější až posavade plod českého básnictví a hodna nejlepších toho tvaru cizokrajným básním na bok postavena býti.*“ Nedivme se, že Jungmann hodnotí Polákovu báseň tak příznivě. Kvality, které na ní oceňuje, jsou kvalitami, které do české obrozenské literatury přinesl jeho překlad Ztraceného ráje. Však se také Polák (2002, s. 12) v předmluvě svého díla k Miltonovi, k Jungmannovu Miltonovi, hlásí:

„Ó kdyby Milton mou dle předmětu písňě velebné

Neb kdyby nesmrtný upravit chtěl ke zpěvu harfu

Thomson, a Kleist své v útrobu mou city byl v stavu líti,

Ó, co hlásal bych“

Jungmann dále v Kroku Poláka chválí za rysy, které do literatury přinesl v překladu Ztraceného ráje – archaismy, neologismy, užívání verbálních substantiv. Zde ovšem podobnost nekončí. Polák také shodným způsobem používá přesahy. Vznešeností přírody se tedy do české literatury dostávají stavební kameny Jungmannovy překladatelské strategie.

Nebyl to pochopitelně pouze Polák, koho Jungmann inspiroval a kdo z jeho práce na překladu Ztraceného ráje vychází. Kromě už zmiňovaných Rukopisů, za jejichž autory bývají nejčastěji označováni Hanka s Lindou, případně též Puchmajer či Václav Alois Svoboda, jmenujme společně se Sakem (2007, s. 158) také Šafaříkovy a Palackého *Počátky českého básnictví*, Lindovu *Záři nad pohanstvem*, Kollárovy *Básně*, nebo práce Marka a Čelakovského.

Překlad Ztraceného ráje ale neměl bezprostřední vliv jen na českou literaturu, ale i na vědu. Markova Logika česká, vydaná r. 1820, která měla obrovský vliv na tvoření domácí terminologie, obsahuje bezpočet termínů z překladu Ztraceného ráje. Je zajímavé sledovat v Jungmannově slovníku, vydávaném v letech 1834 – 39, jak často v něm Jungmann jako

zdroj uvádí Markovu Logiku, přestože Marek slova přejal právě od Jungmanna, často právě z překladu Ztraceného ráje. Na příklad slovníkové definice slov obraznost, rozum a smysl všechny odkazují k Markově Logice, přestože se vyskytují už v překladu Miltonova eposu. Marek rozvíjí, co Jungmann začal a vytváří tak první ucelenou logickou, filozofickou a psychologickou terminologii. Takové zásluhy si může připsat málokterý překlad.

Zatřetí, a to je Jungmannova zásluha největší, uvádí do češtiny celou řadu nových slov, která se ujala nejen v básnickém jazyce nebo ve vědě, ale v každodenní komunikaci. Wikipedie uvádí Ztracený ráj jako zdroj pro slova dech, dav (u Jungmanna větší množství čehokoliv, tedy i dav vody), dráha, kolmý, látka, mlčet, následovat, obřad, ohromný, panovník, ples (ve významu tanec), popud, předmět, prelud, příroda (namísto přirozenost), prohlížet si, střed (místo prostřed), touha (místo toužení), tvar, výspa, zabývat se (u Jungmanna bavit se), zbožňovat, zdroj, znak a další. Lze jen souhlasit s tím, co říká Cejp: „*Toto je asi to nejvyšší, čeho může být dopřánu lexiku některého díla: aby se stalo lexikem celonárodním.*“ (Cejp, 1958, s. 427). Ne všechny neologismy z Jungmannova překladu se ale samozřejmě ujaly, mezi těmi neúspěšnými jmenujme například půlnoc oproti dnes užívanému severu.

Překlad Ztraceného ráje také odstartoval překládání z angličtiny. V Jungmannově seznamu (1848, s. 660 – 671), „*jmen spisovatelů cizích, z nichž do češtiny překládáno*“ už se objevuje řada dalších překladů: Čelakovský překládá Scottovu Jezerní pannu (1828), Doucha Thomsonovy Počasy (1842), Jakub Malý Shakespearova Othella (1843). V témže roce vychází druhé vydání Jungmannova překladu Ztraceného ráje. Objevují se také první překlady prózy – Jakub Malý překládá Dickense, v jeho Bibliotéce zábavného čtení vychází Irvingův Rip van Winkle. Za tento vzestup zájmu o anglicky psanou literaturu můžeme Jungmannovi připsat zásluhy.

Pokoušíme-li se zhodnotit životaschopnost Jungmannova překladu, nesmíme zapomínat, že byl vytvořen v letech 1800 až 1804, tedy před více než 200 lety. Přitom i u nejlepších literárních překladů životnost jen zřídka překračuje dvě generace.

Velikost Jungmanna jako překladatele spočívá ve shodě jeho osobních překladatelských cílů a vývojových potřeb české literatury a v tom, jak je sám dokázal naplnit. Ve vývojové hodnotě jeho překladu ovšem tkví také jeho záludnost pro pozdější posuzovatele. Jistě nebudeme souhlasit s Chalupného (1911, s. 18) nadšenými reakcemi, není pravdou, že „*Jungmann dovedl místy vyjádřit myšlenku Miltonovu lépe než Milton sám*“ ani „*libozvuk i deklamace nejlepších míst překladu zaujímají podnes prvé místo v literatuře české.*“ Tak

tomu ostatně nebylo ani v roce 1911. Jungmannův překlad Ztraceného ráje dnes nemůžeme pokládat za dílo, které by bylo klasické samo o sobě. Jedná se ale nepochybně o text významný a důležitý pro vývoj českého básnictví a literatury obecně. Text, který přímo vedl k první velké původní české básni, Polákově Vznešenosti přírody, text, který stojí za nárůstem překladové aktivity z anglické a americké literatury. Jungmannovy neologismy kromě samotného stáří textu činí jeho čtení pro dnešního čtenáře náročným, ale podobně vysoké nároky na čtenáře klade i Miltonův originál. Vývojový význam Jungmannova překladu není v jeho přístupnosti dnešnímu čtenáři, ale v tom, jaké nabídl češtině nové možnosti. Jeho hodnota je především historická.

Na tomto místě se sluší připojit krátkou poznámku o dvou novějších překladech Ztraceného ráje. Josef Julius David vydal svůj v Ottově nakladatelství, v edici Světová knihovna, v roce 1911. František Prachař o rok dříve přeložil sedmý zpěv, Stvoření světa. Podrobnějším rozbořem se zabývá Emanuel Chalupný (1912, s. 159) a o Prachařově překladu konstatuje: „Pan překladatel však netoliko následoval Jungmanna v překládání, nýbrž osvojuje si také volnější obraty, jimiž Jungmann originál místy přebásňuje.“ Pokud jde o Davidův překlad, Chalupný (1912, s. 163) ho charakterizuje jako „typický produkt Vrchlického školy s takovými typickými rysy jako užívání slov krm místo pokrm, brň místo brnění a podobně.“ Ani po více než dvou stech letech od jeho vydání a přes všechny jeho nedostatky a chyby, nemá tedy česká literatura k dispozici hodnotnější překlad Ztraceného ráje než Jungmannův.

7 Závěr

Jungmannovým cílem bylo vytvořit česky psaný básnický epos, a dokázat, že český jazyk a česká literatura se mohou srovnávat s vyspělými evropskými kulturami. V prozodii využívá hojně přesahů, inverzí, větný důraz a izoluje slova. Tak se těžiště přesouvá na lexikální stránku textu. Tak jako je text roztrhán přesahy, je syntaktickými předěly rozdělován verš. Bylo prokázáno, že Jungmann nespěje k pravidelnému tvaru 8 + 3 slabiky tak jak uvádí Hrabák nebo 5 + 5 jako u Milтона, ale rozdělení veršů je rovnoměrné. Jungmann umně pracuje s větným i slovním přízvukem, k čemuž využívá inverze. Právě kvůli užívání různých silných slovních přízvuků, které vede k většímu důrazu na lexikum, však utrpěla intonace a Jungmann tak v *Nepředsudném mínění o prosodii české*, které píše ve stejné době jako překlad *Ztraceného ráje*, vidí jako jedinou možnou budoucnost pro českou poezii časomíru.

Jungmann Milтона nepřekládá slovo od slova. Text originálu si upravuje ke svojí potřebě, zkracuje a vynechává, zejména v pasážích, které jsou informačně hutné, nebo obtížné na pochopení. Jindy přidává, někdy z metrických důvodů, někdy se přidáním epitet snaží navodit vysoký styl. Ve většině případů nemají slova Jungmannem do překladu přidaná vliv na celkový smysl textu, Jungmann je pouze potřebuje k vytvoření přesahu nebo naopak k tomu, aby konec věty připadl na konec verše. Často se jedná o samoúčelné tautologie, které smysl textu nemění vůbec nijak. Na druhé straně Jungmann i vynechává. Vůbec nejdelší souvislou vynechanou částí textu je astronomický a matematický popis pohybu vesmírných těles. Právě tak vypouští a upravuje v pasážích s dlouhými latinskými slovy nebo termíny. Co se týká překladu Miltonových neologismů, závěr je dvojitý – Jungmann je překládá významově až překvapivě přesně, ale děje se tak na úkor jazykové kreativity. Pouze u necelé desítky slov z téměř čtyř stovek Miltonových neologismů ve *Ztraceném ráji* se dá uvažovat, že se Jungmann nechal Miltonem jazykově inspirovat. S Poznáním slov pozatmělejších se tento seznam nekryje.

Jungmann přichází se svým překladem *Ztraceného ráje* v situaci, kdy překlady suplují funkci původních děl a připravují půdu pro českou národní literaturu. Jeho překlad *Ztraceného ráje* je první velkou rytmickým veršem psanou básní české literatury. Již dva roky po jeho vydání ale vydává Polák svou *Vznešenost přírody*, která na Jungmannův překlad navazuje a v mnohém z něj čerpá. A následovali další. Josef Jungmann tedy cíl, který si vytyčil, splnil. Druhou fázi procesu obrodného vykonal, o třetí se na základě jeho práce postarali jiní.

8 Bibliografie

8.1 Primární literatura

BÜRDE, Samuel Gottlieb. *Johann Milton's Verlorne's Paradies*. Charleston: Nabu Press, 2012. ISBN 978-1274754134.

JUNGSMANN, Josef. *Překlady I Ztracený ráj*. Praha: SNKLHU, 1958.

JUNGSMANN, Josef. *Dvoji rozmlouvání o jazyku českém*, in: *Boj o obrození národa: výbor z díla Josefa Jungsmanna*, Praha: Kosek, 1948.

JUNGSMANN, Josef. *Slovesnost*. Praha: České muzeum, 1846.

JUNGSMANN, Josef. *Zápisky*. Praha: J.Otto, 1907.

LEONARD, John (ed.). *John Milton: Paradise Lost*. London: Penguin Books, 2000. ISBN 978-0140424263.

POLÁK, Milota Zdirad. *Vznešenost přírody*. Blansko: Ad Fontes, 2002.

PRZYBYLSKI, Jacek. *Milona Ray Utracony*. Krakov: A.Grebla, 1791.

ZACHARIÄ, Friedrich Wilhelm. *Das Verlohrne Paradies*. Altona, 1762.

8.2 Sekundární literatura

CEJP, Ladislav. *Jungsmannův překlad Ztraceného ráje*, in: *Překlady I Ztracený ráj*. Praha: SNKLHU, 1958.

CORNS, Thomas N. *Milton's Language*. Oxford, UK: B. Blackwell, 1990. ISBN 978-0631151456.

DANIELSON, Dennis (ed.). *The Cambridge Companion to Milton*, 2nd edition. Cambridge: Cambridge University Press, 1999. ISBN 978-0521655439.

FISCHER, Otokar. *Duše a slovo*. Praha: Melantrich, 1929.

HAYLEY, William. *The Life of Milton, In Three Parts (1796)*. Whitefish: Kessinger Publishing, 2010. ISBN 978-1162033778.

HANUŠ, Josef – JAKUBEC, Jan – MÁČHAL, Jan – VLČEK, Jaroslav. *Literatura česká devatenáctého století. I. Od Dobrovského k Jungmannově škole básnické*, Praha 1911.

HUNTER, William B. *New Words in Milton's English Poems*, in: *The Descent of Urania: Studies in Milton, 1946-1988*. Lewisburg, PA: Bucknell UP, 1989. ISBN 978-0838751572.

HRABÁK, Josef. *Nad Jungmannovým překladem Miltonova Ztraceného ráje*, in: *List Svazu moravských spisovatelů* 2, 1947—8.

HRABÁK, Josef. *Studie o českém verši*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1959.

HRALA, Milan (ed.). *Kapitoly z dějin českého překladu*. Praha: Karolinum, 2002. ISBN 8024603861.

CHALUPNÝ, Emanuel. *Josef Jungmann*, in: *Zlatoroh*, č. 8-9, 1911.

CHALUPNÝ, Emanuel. *Jungmannův překlad Ztraceného ráje*, in: *List: měsíčník sdružení moravských spisovatelů*, roč. 2, č. 1-10, s. 387 – 393, 1947-48.

CHALUPNÝ, Emanuel. *Studie o Otokaru Březinovi a jiných zjevech českého umění a filozofie*. Praha, 1912.

JUNGSMANN, Josef. *Josefa Jungmanna Historie literatury české, aneb saustawný přehled spisů českých s krátkau historií národu, oswícení a jazyka*. Praha: České museum, 1848.

JUNGSMANN, Josef. *Polákova Vznešenost přírody*, in: *Krok*, roč. 1, 1821.

JUNGSMANN, Josef. *Slovník česko – německý Josefa Jungmanna*. Praha: České muzeum, 1835.

JUNGSMANN, Josef. *Dopisy Antonínu Markovi*, in: *ČCM*, roč. 55, 1881.

LEAVIS, F. R. *Revaluation; Tradition & Development in English Poetry*. New York: W.W. Norton, 1963.

LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. Praha: Panorama, 1983.

LEVÝ, Jiří. *České teorie překladu*. Praha: Ivo Železný, 1996.

MACURA, Vladimír. *Znamení rodu*. Jinočany: H&H, 1995. ISBN 978-8085787740.

- MALÝ, Jakub. *Přehled literární činnosti Čechů od r. 1848 až do nynější doby*, in: Časopis českého musea, roč. 26, Praha, 1852, sv. 3, s. 81—108; sv. 4, s. 1—27.
- MATHESIUS, Vilém. *Dějiny anglické literatury od pol. 15. století do pol. 18. století*. Praha: SPF, 1933.
- MATHESIUS, Vilém. *Čeština a obecný jazykozpyt*. Praha: Melantrich, 1947.
- PETRMANN, Jiří. *Čechořečnost*. Bratislava, 1783.
- PUCHMAJER, Antonín Jaroslav. *Antonína Jaroslava Puchmajera Sebrané básně*. Praha, 1881.
- RALEIGH, Walter Alexander. *Milton*. Londýn, 1915.
- SAK, Robert. *Josef Jungmann. Život obrozence*. Praha: Vyšehrad, 2007.
- SZYJKOWSKI, Marjan. *Polská účast v českém národním obrození*. Praha: Slovanský ústav, 1931.
- ŠTĚPANÍK, Karel. *Poznámky k Jungmannovu překladu Ztraceného ráje*, in: Časopis Matice moravské, 1925, s. 260 – 280.
- THÁM, Karel Ignác. *Nejnovější úplný česko-německý slovník*. Praha: Franz Johann Scholl, 1805 – 1807.
- VLADYKA, Josef. *Josef Jungmann, služebník i pán české řeči*, Praha 1947.
- VLČEK, Jaroslav. *Dějiny české literatury II*. Praha, 1951.
- VODIČKA, Felix. *České obrození jako problém literární*, in: Slovo a slovesnost 10, 1948, číslo 1, s. 30-42.
- VODIČKA, Felix. *Dějiny české literatury*. Praha: ČSAV, 1960.
- ZELENÝ, Václav. *Život Josefa Jungmanna*. Praha: 1881.

8.3 Internetové zdroje

Jungmannův slovník: <http://kramerius.nkp.cz/kramerius/MShowMonograph.do?id=25714>

Przybylského překlad: <http://pbc.up.krakow.pl/dlibra/docmetadata?id=427&from=publication>

Oxford English Dictionary – www.oed.com

www.gutenberg.org

www.wikipedia.org

www.iliteratura.cz

<http://prirucka.ujc.cas.cz/>